

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KİYAMET SURESİ'NİN ARAP DİLİ VE BELAGATI AÇISINDAN
TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

ZEHRA ÖZTÜRK

AMASYA
Şubat - 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KİYAMET SURESİ'NİN ARAP DİLİ VE BELAGATI AÇISINDAN
TAHLİLİ

Hazırlayan
Zehra ÖZTÜRK

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Galip GÜLER

AMASYA- 2025

TEZ ONAY SAYFASI

Zehra ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “KIYAMET SÛRESİ’NİN ARAP DİLİ VE BELAGATI AÇISINDAN TAHLİLİ” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile 27/01/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Galip GÜLER

Üye: Doç. Dr. Murat POLAT

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim KIROĞLU

İmza

.....

.....

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../...

.....

Doç. Dr. Hadi BELGE

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve ünvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

27/01/2025

Zehra ÖZTÜRK

İmza

ÖZET

KIYAMET SURESİ'NİN ARAP DİLİ VE BELÂGATI AÇISINDAN TAHLİLİ

Zehra ÖZTÜRK

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şubat/2025

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Galip GÜLER

Arap dili eski çağlardan, modern dünyaya kadar geçen süre zarfında orijinalliğini korumuş olan kadim bir dildir. Bu orijinalliğin korunmasındaki en büyük etken ise Kur'ân'ın Arap dili üzerine indirilmiş olmasıdır. İslam'ın bütün dünya coğrafyasına yayılmasıyla birlikte bu dilde aşınmalar başlamış, bu da “lahn” denilen lisan hatalarının önünü açmıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için, bu dilin kural ve kaidelerinin oluşturulup, bir çatı altında toplanılması gerektiği düşünülmüştür. Bu düşünceye istinaden lûgat, sarf, nahiv ve belâgat gibi Arapça ilimleri ortaya çıkmıştır. Bu ilimlerin temel hedefi Kur'ân'ın doğru anlaşılmasını sağlamaktır. Bu bağlamda Kur'ân sûrelerinin lûgavî yönü üzerine birçok tefsir yazılmıştır.

Bu çalışmada bu hususlar dikkate alınarak Kur'ân'ın belâgat örneklerini taşıyan 114 sûreden bir sûre olan Kıyâmet Sûresi Arap dili ve belâgatı açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Suredeki âyetler; sarf, lûgat, nahiv ve belâgat ilimleri açısından sure hakkında yazılmış klasik ve modern çalışmalar ışığında incelenmiştir.

Çalışma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi ve amacı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Arap dilinin tanımı, özellikleri, sarf, nahiv, lûgat ve belâgat ilimleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Kıyâmet Sûresi sarf, lûgat, nahiv ve belâgat ilimleri açısından incelenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda Kıyâmet Sûresinin Kur'an'ın belagi birçok özelliğini yansıttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Kur'ân-ı Kerîm, Kıyâmet Sûresi, Sarf-nahiv, Belâgat.

ABSTRACT**ANALYSIS OF THE QĪYAMAH SURAH IN TERMS OF ARABIC LANGUAGE AND
RELATIONSHIP****Zehra ÖZTÜRK**

Amasya University, Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences, Master's Thesis, February / 2025

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Galip GÜLER

The Arabic language is an ancient language that has preserved its originality from ancient times to the modern world. The most important factor in preserving this originality is that the Quran was sent down in the Arabic language. With the spread of Islam throughout the world, this language began to wear away, which paved the way for linguistic errors called "lahn". In order to eliminate this problem, it was thought that the rules and regulations of this language should be created and gathered under one roof. Based on this idea, Arabic sciences such as dictionary, grammar, syntax and rhetoric emerged. The main goal of these sciences is to ensure the correct understanding of the Quran. In this context, many commentaries have been written on the linguistic aspects of the surahs of the Quran.

In this study, taking these issues into consideration, the Surah of Qiyamat, which is one of the 114 surahs that carry the examples of rhetoric of the Quran, was examined in terms of Arabic language and rhetoric. Verses in the sura; It has been examined in the light of classical and modern studies written about the surah in terms of grammar, lexicography, syntax and rhetoric sciences. The study consists of an introduction and two main parts. In the introduction, brief information about the subject, importance and purpose of the research is given. In the first part of the study, information is given about the definition of the Arabic language, its characteristics, grammar, syntax, dictionary and rhetoric sciences. In the second part of the study, Surah Kiyâmet was examined in terms of grammar, vocabulary, syntax and rhetoric. As a result of the studies, it has been determined that the Qiyamat Surah reflects many of the rhetorical features of the Quran.

Keywords: Arabic language, Holy Quran, Surah of Qiyamat, Sarf-nahw, Rhetoric.

ÖNSÖZ

Kur’ân-ı Kerîm ilahi vahyin kaynağı, Allah’a inanların ve bütün insanların başvuracağı ilk kaynak olup, bütün dünyaya şamil evrensel bir kitaptır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in 23 yıl gibi bir süre zarfında Cebrâîl (a.s.) vasıtasıyla Allah Teâlâ’dan aldığı vahiyleri içermektedir. Kur’ân-ı Kerîm gerek indiği Asr-ı Saâdet devrinde, gerek sonraki dönemlerde ve içerisinde bulunduğumuz yüzyılda evrenselliğini hiçbir zaman kaybetmemiş ve kıyâmete kadar da bir harfi dahi değişmeden evrenselliği korunacak yüce bir kitaptır.

Çünkü Allah Teâlâ Hicr süresi 9. Âyet-i Kerîme’de, “Şüphesiz O zikri (Kur’ân-ı) biz indirdik, onu koruyacak olan da biziz.” buyurarak Kur’ân-ı emân (koruma) altına aldığını bizlere bildirmektedir. Bu delilden yola çıkarak Kur’ân-ı Kerîm’in kıyâmete kadar muhafaza altına alındığını ve evrenselliğini koruduğunu anlamaktayız.

Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm bir kanun, nizam koyucu, yol gösterici olarak, rehberleri vasıtasıyla tarih boyu insanlığa doğruyu ve adaleti göstermiş ve ilelebet göstermeye de devam etmektedir. Allah Teâlâ bir Âyeti Kerîm’e de “Nitekim size aranızdan bir Rasûl gönderdik ki, size âyetlerimizi okuyor, sizi tertemiz yapıyor, size Kitabı ve hikmeti öğretiyor ve size bilmediğiniz şeyleri de öğretiyor.” buyurarak peygamberlerin ilahi vahiy görevine dikkat çekmektedir. Gerek Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanın da gerekse sonraki asırlarda Kur’ân ve Sünnet en büyük yol gösterici olarak insanlara rehberlik etmiştir. Karşılaşılan bütün sorunlar Kur’ân ve Sünnet ışığında çözüme kavuşturulmuştur. Gerek Âyet-i Kerîme’ler de. “Yaratan Rabbinin adıyla oku!”, gerekse Hadis-i Şeriflerde “Sizin en hayırlınız Kur’ân-ı Kerîm’i öğrenen ve öğretenlerdir.” buyrularak ilmin önemine dikkat çekilmiştir.

Asr-ı Saâdet’ten günümüze birçok alanda ilmi çalışmalar yapılmıştır. Sahâbe-i Kirâm ilmi çalışmalara fazlasıyla önem vermişlerdir ki, Kur’ân-ı Kerîm’in ilk emri olan “oku” hitabını büyük bir azim ve kararlılıkla durmadan hep ileriye taşımışlardır. Rasulullah (s.a.v.) ve Ashâb-ı Kirâm’ın açtığı bu ilim yolu, Asr-ı Saâdet’ten sonra da devam etmiştir.

Her dönemde Kur’ân-ı Kerîm’in mesajlarının tam anlaşılması, dikkatli bir şekilde incelenmesi ve kendisinden fayda sağlanmak üzere çeşitli İslami ilimlerin meydana gelmesini gerekli kılmış ve bu ilimler devam ederek gelişmişlerdir. Nitekim bu anlamda Allah Teâlâ “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” buyurmasıyla ilim ehli ile ilimden yoksun olanları, buyruğunu tutmak ve iletme için gayret gösterenlerle, göstermeyenleri bir tutmayacağını, dolayısıyla bu ilimlerin bir kez daha ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Bu ilimleri öğrenmeye vesile olan ilimlerin başında ise Arapça gelmektedir. Arapça tüm Müslümanların teveccüh ettiği ortak dili olmuş ve Müslüman olan tüm milletler, Kur’ân-ı

Kerîm'i anlamak için bu dili öğrenmeye büyük önem vermişlerdir. Arap dili kâinatın yegâne dini olan İslam'ın yayılmaya başladığı Asr-ı Saâdet'ten itibaren bütün sınıflar tarafından ihtimam gösterilen bir dil olmuştur. Arap diline gösterilen önemin sebebi ise Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça inmesi, diğer dini metinlerin Arap dili üzerine olması ve ibadetlerin Arapça yapılmasıdır. "İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik" âyeti Allah Teâlâ tarafından bu dile atfedilen önemi açıkça gözler önüne sermektedir.

Bu önem ve atıftan dolayı çalışmada Kur'ân'ın i'câzi yönü dikkate alınarak Kıyâmet Sûresi konusu seçilmiş, Arap dili ve belâgatı açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışma iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde Arap dili ve belâgatı ilminin detaylı açıklaması yapılmıştır. İkinci bölümde ise Kıyâmet sûresi sarf, lügat, nahiv ve belâgat ilmi açısından tahlile tabi tutulmuştur.

Zehra ÖZTÜRK

27/01/2025

TEŞEKKÜR

Çalışmanın başından itibaren değerli görüşleriyle katkıda bulunan ve emeğini hiçbir şekilde esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Galip GÜLER'e, maddi manevi her daim yanımda olan oğlum ve aileme, son olarak desteklerini esirgemeyen kıymetli kardeşim İsmail ÖZGEN'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	3

II. BÖLÜM

2. ARAP DİLİ	5
2.1. Arap Dilinin Tanımı ve Özellikleri	5
2.2. Arap Dilinin Kısımları	6
2.2.1. Sarf İlmi	6
2.2.2. Nahiv İlmi	7
2.2.2.1. Nahiv İlminin Ortaya Çıkışı	8
2.2.2.2. Nahiv İlminin Ekolleri	9
2.2.2.2.1. Basra Dil Ekolü	9
2.2.2.2.2. Kûfe Dil Ekolü	10
2.2.2.2.3. Bağdat Dil Ekolü	10
2.2.2.2.4. Endülüs Dil Ekolü	10
2.2.2.2.5. Mısır Dil Ekolü	11
2.2.3. Lügat İlmi	11
2.2.4. Belâgat İlmi	12
2.2.4.1. Belâgat İlminin Tanımı	12
2.2.4.2. Belâgat İlminin Kısımları	14
2.2.4.2.1. Meânî İlmi (علم المعاني)	14
2.2.4.2.2. Haber (الخبر)	14

2.2.4.2.3. Te'kîd (التأكيد).....	15
2.2.4.2.4. İnşâ (الإنشاء).....	15
2.2.4.2.5. İstifhâm (الاستفهام).....	15
2.2.4.2.6. Kasr-Hasr (القصر - الحصر)	16
2.2.4.2.7. Takdîm-Te'hîr (التقديم - التأخير)	16
2.2.4.2.8. Îcâz (الإيجاز).....	16
2.2.4.2.9. Hazf (الحذف)	17
2.2.4.2.10. İtnâb (الإطناب)	17
2.2.4.2.11. Vasl-Fasl (الوصل – والفصل).....	17
2.2.4.3. Beyân İlmi (علم البيان).....	17
2.2.4.3.1. Hakikat-Mecâz (الحقيقة – المجاز)	18
2.2.4.3.2. İstiâre (الاستعارة)	18
2.2.4.3.3. Kinâye (الكناية)	19
2.2.4.3.4. Teşbîh (التشبيه)	19
2.2.4.4. Bedî' İlmi (علم البديع).....	19
2.2.4.4.1. Tıbâk ve Mukâbele (الطباق – المقابلة).....	20
2.2.4.4.2. Seci' (السجع)	20
2.2.4.4.3. Cinâs (الجناس)	21
2.2.4.4.4. İltifât (الالتفات)	21
2.2.4.4.5. Müşâkele (المشاكلة).....	21
2.2.4.4.6. Taksîm (التقسيم)	21
2.2.4.4.7. Tağlîb (التغليب)	22
2.2.4.4.8. Reddû'l-Acüz ale's-Sadr (رد العجز على الصدر)	22
2.2.4.4.9. Tecâhül-i Ârif (تجاهل العارف).....	22

III. BÖLÜM

3. KIYÂMET SÛRESİ	23
3.1. Kıyâmet Sûresi Tanımı	23
3.2. Kıyamet Suresi Ayetleri ve Meali	24
3.3. Kıyâmet Sûresinin Tahlili.....	26
3.3.1. Kıyâmet Sûresinin Sarf ve Lügat İlmi Açısından Tahlili	26
3.3.1.1. Birinci Âyet.....	26
3.3.1.2. İkinci Âyet	27
3.3.1.3. Üçüncü Âyet	28
3.3.1.4. Dördüncü Âyet.....	29
3.3.1.5. Beşinci Âyet.....	30
3.3.1.6. Altıncı Âyet.....	31

3.3.1.7. Yedinci Âyet	31
3.3.1.8. Sekizinci Âyet.....	32
3.3.1.9. Dokuzuncu Âyet	33
3.3.1.10. Onuncu Âyet	33
3.3.1.11. On Birinci Âyet.....	35
3.3.1.12. On İkinci Âyet.....	35
3.3.1.13. On Üçüncü Âyet	36
3.3.1.14. On Dördüncü Âyet.....	37
3.3.1.15. On Beşinci Âyet.....	38
3.3.1.16. On Altıncı Âyet.....	39
3.3.1.17. On Yedinci Âyet	40
3.3.1.18. On Sekizinci Âyet.....	40
3.3.1.19. On Dokuzuncu Âyet	41
3.3.1.20. Yirminci Âyet	41
3.3.1.21. Yirmi Birinci Âyet.....	42
3.3.1.22. Yirmi İkinci Âyet.....	43
3.3.1.23. Yirmi Üçüncü Âyet.....	43
3.3.1.24. Yirmi Dördüncü Âyet	43
3.3.1.25. Yirmi Beşinci Âyet	44
3.3.1.26. Yirmi Altıncı Âyet	45
3.3.1.27. Yirmi Yedinci Âyet.....	45
3.3.1.28. Yirmi Sekizinci Âyet	46
3.3.1.29. Yirmi Dokuzuncu Âyet.....	47
3.3.1.30. Otuzuncu Âyet	47
3.3.1.31. Otuz Birinci Âyet.....	48
3.3.1.32. Otuz İkinci Âyet.....	48
3.3.1.33. Otuz Üçüncü Âyet.....	49
3.3.1.34. Otuz Dördüncü Âyet	50
3.3.1.35. Otuz Beşinci Âyet.....	51
3.3.1.36. Otuz Altıncı Âyet.....	51
3.3.1.37. Otuz Yedinci Âyet	52
3.3.1.38. Otuz Sekizinci Âyet	53
3.3.1.39. Otuz Dokuzuncu Âyet.....	54
3.3.1.40. Kırkinci Âyet	54
3.3.2. Kıyâmet Sûresinin Nahiv İlmi Açısından Tahlili	56
3.3.2.1. Birinci Âyet.....	56
3.3.2.2. İkinci Âyet	58

3.3.2.3. Üçüncü Âyet	59
3.3.2.4. Dördüncü Âyet.....	60
3.3.2.5. Beşinci Âyet.....	63
3.3.2.6. Altıncı Âyet.....	64
3.3.2.7. Yedinci Âyet	64
3.3.2.8. Sekizinci Âyet.....	66
3.3.2.9. Dokuzuncu Âyet	66
3.3.2.10. Onuncu Âyet	67
3.3.2.11. On Birinci Âyet.....	67
3.3.2.12. On İkinci Âyet.....	68
3.3.2.13. On Üçüncü Âyet	68
3.3.2.14. On Dördüncü Âyet.....	69
3.3.2.15. On Beşinci Âyet.....	70
3.3.2.16. On Altıncı Âyet.....	70
3.3.2.17. On Yedinci Âyet	71
3.3.2.18. On Sekizinci Âyet.....	72
3.3.2.19. On Dokuzuncu Âyet	73
3.3.2.20. Yirminci Âyet	73
3.3.2.21. Yirmi Birinci Âyet	74
3.3.2.22. Yirmi İkinci Âyet.....	75
3.3.2.23. Yirmi Üçüncü Âyet.....	75
3.3.2.24. Yirmi Dördüncü Âyet	76
3.3.2.25. Yirmi Beşinci Âyet	76
3.3.2.26. Yirmi Altıncı Âyet	77
3.3.2.27. Yirmi Yedinci Âyet.....	77
3.3.2.28. Yirmi Sekizinci Âyet	78
3.3.2.29. Yirmi Dokuzuncu Âyet.....	79
3.3.2.30. Otuzuncu Âyet	79
3.3.2.31. Otuz Birinci Âyet.....	80
3.3.2.32. Otuz İkinci Âyet.....	80
3.3.2.33. Otuz Üçüncü Âyet.....	81
3.3.2.34. Otuz Dördüncü Âyet.....	81
3.3.2.35. Otuz Beşinci Âyet.....	82
3.3.2.36. Otuz Altıncı Âyet.....	83
3.3.2.37. Otuz Yedinci Âyet	83
3.3.2.38. Otuz Sekizinci Âyet	84
3.3.2.39. Otuz Dokuzuncu Âyet.....	84

3.3.2.40. Kırkıncı Âyet	85
3.3.3. Kıyâmet Sûresinin Belâgat İlmi Açısından Tahlili	86
3.3.3.1. Birinci Âyet.....	86
3.3.3.2. İkinci Âyet	87
3.3.3.3. Üçüncü Âyet	87
3.3.3.4. Dördüncü Âyet.....	88
3.3.3.5. Beşinci Âyet.....	90
3.3.3.6. Altıncı Âyet.....	91
3.3.3.7. Yedinci Âyet	92
3.3.3.8. Sekizinci Âyet.....	93
3.3.3.9. Dokuzuncu Âyet	94
3.3.3.10. Onuncu Âyet	94
3.3.3.11. On Birinci Âyet.....	95
3.3.3.12. On İkinci Âyet.....	96
3.3.3.13. On Üçüncü Âyet	97
3.3.3.14. On Dördüncü Âyet.....	98
3.3.3.15. On Beşinci Âyet.....	99
3.3.3.16. On Altıncı Âyet.....	100
3.3.3.17. On Yedinci Âyet	100
3.3.3.18. On Sekizinci Âyet.....	101
3.3.3.19. On Dokuzuncu Âyet	102
3.3.3.20. Yirminci Âyet	102
3.3.3.21. Yirmi Birinci Âyet	103
3.3.3.22. Yirmi İkinci Âyet.....	103
3.3.3.23. Yirmi Üçüncü Âyet.....	104
3.3.3.24. Yirmi Dördüncü Âyet	105
3.3.3.25. Yirmi Beşinci Âyet	106
3.3.3.26. Yirmi Altıncı Âyet	107
3.3.3.27. Yirmi Yedinci Âyet.....	107
3.3.3.28. Yirmi Sekizinci Âyet	109
3.3.3.29. Yirmi Dokuzuncu Âyet.....	109
3.3.3.30. Otuzuncu Âyet	110
3.3.3.31. Otuz Birinci Âyet.....	111
3.3.3.32. Otuz İkinci Âyet.....	111
3.3.3.33. Otuz Üçüncü Âyet.....	111
3.3.3.34. Otuz Dördüncü Âyet	112
3.3.3.35. Otuz Beşinci Âyet.....	113

3.3.3.36. Otuz Altıncı Âyet	113
3.3.3.37. Otuz Yedinci Âyet	114
3.3.3.38. Otuz Sekizinci Âyet	115
3.3.3.39. Otuz Dokuzuncu Âyet.....	115
3.3.3.40. Kırkinci Âyet	116

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ	118
KAYNAKÇA.....	121
EKLER.....	126
Ek 1. Kıyâmet Sûresinde Bulunan Fiiller	127
Ek 2. Kıyâmet Sûresinde Bulunan İletli Fiiller ve İsimler	128
Ek 3. Kıyâmet Sûresinde Bulunan İsimler	129
Ek 4. Kıyâmet Sûresinde Bulunan Mezid Fiiller ve İsimler	130
ÖZ GEÇMİŞ	131

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
bknz.	Bakınız
çev.	Çeviren
h.	Hicri
Hz.	Hazreti
m.	Miladi
ö.	Ölüm Tarihi
r.a.	Radıyallahu anh
s.	Sayfa numarası
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
şrh.	Şerh eden
t.y.	Tarih yok
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
thk.	Tahkik
trc.	Tercüme eden
vb.	Ve benzeri
y.y.	Yayın yeri yok

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Arap dili eski çağlardan, modern dünyaya kadar geçen süre zarfında orijinalliğini korumuş olan kadim bir dildir. Bu orijinalliğin korunmasındaki en büyük etken ise alemlere rahmet¹ olarak gönderilen Peygamber (s.a.v)'e Kur'ân'ın Arap dili üzerine indirilmiş olmasıdır.² Allah katında yegâne din olan İslam'ın³ doğudan batıya, güneyden kuzeye ve tüm dünyaya yayılmasıyla birlikte bu dilde aşınmalar başlamış, bu da “lahn”⁴ denilen lisan hatalarının önünü açmıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için, bu dilin kural ve kaidelerinin oluşturulup, bir çatı altında toplanılması gerektiği düşünülmüştür. Bu düşünceye istinaden çeşitli dil bilimi ve ilimler ortaya çıkmıştır. Bu ilimlerin gün yüzüne çıkması, bizleri bu dilin her noktadan ana kaynağı olan Kur'ân'a götürmüştür. Kur'ân'ın nüzul dili olan Arap dilinin bütün ayrıntılarıyla incelenmesi ve Kur'ân'ın doğru anlaşılması için lisanı hatalardan koruyan lügat, sarf, nahiv ve belâgat ilimlerinde yüksek hacimli, önemli eserler yazılmıştır.

Bütün bu hususlar dikkate alınarak bu çalışmada Kur'ân'ın eşsiz belâgat örneklerinin taşındığı 114 sûreden bir sûre olan Kıyâmet Sûresi Arap dili ve belâgatı açısından incelemeye tabi tutulmuştur.

Kıyâmet Sûresi hakkında Arap dünyasında ve ülkemizde birtakım çalışmalar yapılmıştır. Araştırmalar sonucu ulaşabildiğimiz çalışmalar şunlardır, Arap dünyasında, Muhammed Yusuf Hasen tarafından Lanbuc Radin İntan İslamiyet Üniversitesinde yazılan yüksek lisans tezi *تحليل حروف الجرّ في سورة القيامة وتصميم تدريسيها* (Kıyâmet Sûresindeki Harfi Cerlerin Tahlili ve İfade Ettiği Anlamlar), Sefani Mevlüt Hacce tarafından Cakarta Şerif Hidayetullah İslamiyet Üniversitesi yüksek lisans tezi *تحليل التماسك المعجمي في سورة القيامة* (Kıyâmet Sûresindeki Sözcük Bütünlüğünün Analizi), Benbayi Mesude ve Bervuşî Reşide tarafından Cezayir Ahmet Dıraya İslami İlimler Üniversitesi yüksek lisans tezi *مشاهد يوم القيامة في القرآن سورة القيامة* (Kıyamet Sûresi Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm'de Kıyâmet Gününün Anlatılması), ülkemiz de ise Ömer Evcî tarafından Yozgat Bozok İslami İlimler Üniversitesi yüksek lisans tezi “Kıyâmet Sûresi Bağlamında Kıyâmet ve Ölüm Sahneleri”, Ayşe Yılmaz

¹ Enbiya (25), 107.

² Yûsuf (12), 2.

³ Âl-i İmrân (3), 19.

⁴ Konuşmanın seyrini gramer kurallarına uymadan değiştirmektir. Bknz. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât* s.88

tarafından yazılan İstanbul Üniversitesi Temel İslam Bilimleri yüksek lisans tezi “Hitap-Muhatap İlişkisi Bakımından Kıyâmet Sûre Tefsiri”, Kerim Buladı tarafından yazılan Marmara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri yüksek lisans tezi “el-Kıyâme Sûresi’nin Tefsiri ve Tasvir Ettiği İnsan Karakteri”. Görüldüğü gibi yapılan çalışmalar, Kıyâmet sûresinin sadece belirli konular üzerinde yoğunlaşarak incelendiğini, Kıyâmet sûresinin Arap dili ve belâgatı açısından müstakil bir şekilde ele alınmadığını göstermektedir. Bu durum çalışmanın önemini ziyadesiyle artırdığını göstermektedir.

Diğer bir taraftan ise Arap dilini meydana getiren dil ilimlerinin sûre üzerinde tatbikinin yapılması, âyetlerin doğru anlaşılmasına ve Kur’ân’ın i’câzi yönünde kapsamlı bir şekilde kavranılmasına katkı sağladığını için önem taşımaktadır. Kur’ân’ın sarf, lügat, nahiv ve belâgat inceliklerine örnek teşkil etmesi açısından Kıyâmet sûresi, çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Kıyâmet Sûresinin Arap dili açısından tahlilinin konu edildiği bu çalışmada âyetler; sarf, lügat, nahiv ve belâgat ilimleri açısından çeşitli incelemelere tabi tutulmaktadır. Bu çalışma ile öncelikli olarak Kıyâmet Sûresi üzerinden Kur’ân-ı Kerîm’in i’câzi ve edebi gücünün, Arap dilinin ince nüansları ve Kur’ân-ı Kerîm ile muhteşem uyumunu bir nebze de olsa ortaya konması amaçlanmaktadır.

Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’in daha güzel anlaşılabilmesi için birçok ilme müracaat edilmiştir. Bu ilimlerin en önemlileri ise dini ve şeri ilimlerin anahtarı vazifesi gören lügat, sarf, nahiv ve belâgat gibi ilimlerdir. Bu ilimlere vâkıf olan kişi Allah Teâlâ’nın mesajlarını daha sağlıklı anlayabilecektir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm için birçok çeviri ve meâl yazılmış olsa da Arap dilinin derin anlamlar içeren i’câzını tam anlamıyla ifade etmek çok güçtür. Kaldı ki Kur’ân-ı Kerîm bir kulun sözü ile kıyas bile edilemeyecek derecede birçok edebi incelikleri ve derin anlamları barındırmaktadır.

Bu eşsiz dil sanatlarının tespiti ise Kur’ân’ın nasıl bir mucize olduğunu gözler önüne sermektedir. Mu’ciz kelamın her sûresinde ve âyetinde Arabi ilimler ile alakalı birçok dil inceliklerinin örneklerine rastlanmaktadır. Ayrıca Arap dilinin kendine has bu temel inceliklerinden, “Arapça ve Kur’ân-ı Kerîm birbirinden ayrıdır” söylemi nasıl imkânsız bir olgu ise, bu tarz yapılan çalışmaların da eksiksiz ve hatalı olmayacağını söylemek mümkün değildir. Bu nedene binaen farklı çalışmalar yapılmış ve ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalardaki ana hedef ise hem Arapçanın hem de Kur’ân’ın doğru anlaşılmasıdır. Bu ana gaye ile tezin

içeriğinde Kur’ân-ı Kerîm ve Arapçanın birbirinden ayrı olamayacağı düşüncesinden yola çıkılarak “Kıyâmet Sûresi’nin Arap Dili ve Belâgatı Açısından Tahlili” konusu seçilmiştir.

Araştırmada özellikle Kıyâmet sûresinin seçilmesinde; Mekkî sûrelerden olması, direk yemin hitabı ile başlaması, kıyâmet günü ve sahnelerinin adeta yaşanmış gibi anlatılması ve gözler önüne serilmesi, yeniden dirilmeyi inkâr edenler için parmak uçlarına varıncaya kadar tekrar diriltmenin mümkün olacağı ifade edilerek, istihzâ ile karşılık verenlere meydan okunması, âyetler arasındaki veciz uyum ve ahengin çok belirgin bir şekilde işlenmesi gibi unsurlar önem taşımıştır. Ayrıca sûredeki dil ilimlerini ortaya çıkarmak, Kur’ân’ın doğru anlaşılması için dil bilimlerinin ve Arap dilinin bütün inceliklerinin bilinmesi gerektiğine dikkat çekmek ve Kıyâmet sûresi bağlamında Kur’ân’ın eşsiz belâgat örneklerini açığa çıkarmaktır.

Nitekim Arap dilini oluşturan lûgat, i’râb ve belâgat gibi temel ilimlerin Kur’ân sûreleri ve âyetleri üzerine tatbiki ve bağlılığı Kur’ân’ın doğru anlaşılması ve i’câzı bakımından büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak ele aldığımız Kıyâmet Sûresi başta olmak üzere diğer sûre ve dini metinlerin (tefsir, kıraat, hadis vb.) doğru anlaşılmasında da bu ilimlerin ne denli önemli olduğuna dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında öncelikle araştırmanın konusu, önemi ve amacı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Çalışmanın ilk bölümü iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk ana başlıkta Arap dili tanımı ve özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci ana başlıkta ise, Arap dilinin kısımları ve çalışmanın ana omurgasını oluşturan sarf, lûgat, nahiv ve belâgat ilmi detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk ana başlıkta Kıyâmet Sûresi metni, tanımı, meâli ve sûrenin muhtevası hakkında bilgi verilmiştir. İkinci ana başlıkta ise Kıyâmet Sûresi Arap dili ve belâgatı açısından tahlile tabi tutulmuştur. İkinci ana başlık üç alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak Kıyâmet Sûresi sarf ve lûgat ilmi açısından, ikinci alt başlıkta nahiv ilmi açısından, üçüncü alt başlıkta ise belâgat ilmi açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Bu incelemelerde âyetler tek tek ele alınmıştır. Ayrıca yapılan bu tahlillerde tamamen birincil kaynaklara ulaşılmış, alanında otorite kabul edilen rivâyet, dirâyet ve filolojik (dil) açısından yazılmış tefsirlerden, klasik sözlüklerden, modern dönemde yazılmış Arap dili ve edebiyatı eserlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmanın sonunda Kıyâmet Sûresinde yer alan kelimeler tek tek analiz edilerek, kısımlara ayrılmış ve istatistiksel olarak tablo halinde

gösterilmiştir. Yine teze konu olan Kıyâmet Sûresinin ve diğer âyetlerin meâli için Diyanet İşleri Başkanlığının “Kur’ân Yolu Meâli” adlı eserinden faydalanılmıştır.

II. BÖLÜM

2. ARAP DİLİ

2.1. Arap Dilinin Tanımı ve Özellikleri

Arap dili, dil kökeni olarak Sâmi dil grubuna mensup bir dildir. Bu dil grubu ise Mısır dilini de içeresinde barındıran Hâmi-Sâmi kökenli bir dildir. Şark ve garp olarak iki kısma ayrılmaktadırlar. En eski Arapça ise güney Arapçası olarak bilinen kitâbelerde⁵ bulunmaktadır. Arap dilinin nasıl meydana geldiği ve nasıl ortaya çıktığı meselesi her zaman araştırma konusu olmuştur. Fakat bu dilin en büyük özelliği, insanları bir araya toplaması, bir birlik dili olması nedeniyle İslam'dan evvelki câhiliye devrinde bir iktidar ve kuvvet temellerine dayanmaktadır. Arap diline ait en eski kaynaklar milâdî olarak VI. asırda ortaya çıkan kitâbeler ve câhiliye şiirleri, Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-i Râşidîn zamanının da krallara yazılan mektuplar, antlaşmalar ve bu dilin en büyük kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'dir.⁶

Arap dilinin tarih içerisinde gelişmesi ve yayılması ise Eski Arapça, Klasik Arapça, Orta Arapça ve Modern Arapça olarak devamlı gelişme gösteren lehçeler olmak üzere beş grupta incelenmektedir. Arapça çok zengin bir dil hazinesine sahiptir. Bu zenginliğin başlıca nedeni çekimli bir dil olmasından ileri gelmektedir.⁷ Arap dilinin incelikleri tecvîd, nahiv, sarf ve bir takım konuşma tekniklerini meydana çıkmıştır. Bunun sebebi Kur'ân-ı Kerîm'i koruma gayreti taşımaktadır. Bu konularda ilk yazılan kitap Sîbeveyhi'n (ö. 180/796) nahiv ilmine dair yazdığı "*el-Kitab*" isimli eseridir.⁸

Arapça bütün insanlığın dikkatini üzerine çekmekte mahir ve zengin bir dildir. Eski câhiliye Arapları hayat sürecinde kullandıkları nesnelere, hayvanlara verdikleri farklı isimlerle dillerini ve hafızalarını geliştirme gayreti göstermişlerdir. Bu sebepten ötürü bu dilin fesâhati ve belâgati ileri düzeyde gelişmiştir. Arap dilinde kullanılan mecâz, ibdâl, iştikâk, kalb, i'râb gibi terimler bu dilin özellikleri arasında sayılmaktadır. O zamanın akademileri olarak sayılan panayırlar Arap dilinin gelişmesine ve lehçelerin birbirleriyle kaynaşmasına olanak sağlamıştır.⁹

⁵ Ahmed Hasan ez-Zeyyâd, *Târîhu 'l-Edebi 'l-Arabî* (Mısır: Dâru'l-Nehdâh, ts.), 110.

⁶ Zeyyâd, *Târîhu 'l-Edebi 'l-Arabî*, 112.

⁷ Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Asru 'l-İslâmî Tarihu 'l-Edebil-Arabî* (Kahire: Darul Mearif, ts.), 22.

⁸ İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru 'n-Neda ve Bellü's-Sada* (Beyrut: Al-ilmiyah, 2004), 4.

⁹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhu 'l-Arab Kable 'l-İslam* (Beyrut: Al-ilmiyah, 1993), 530.

2.2. Arap Dilinin Kısımları

2.2.1. Sarf İlmi

Lügat anlamı olarak çevirmek, döndürmek¹⁰ gibi manalar içeren sarf kelimesi, kök itibari ile ص-ر-ف harflerinden oluşan bir mastardır. Istilah anlamı ise, Arapça kelimelerin mâzi, muzâri, mastar, ism-i fâil, ism-i mef'ul emir ve nehiy gibi sîgalara dönüşmesini, ayrıca mücerred ve mezîd bablardan gelen farklı kalıplardaki kelimeleri inceleyen ilimdir.¹¹ Istilah anlamından yola çıkılarak denilebilir ki sarf ilmi, bir kelimenin farklı şekil ve kalıplara sokularak, o kalıp ve şekillerden çeşitli anlamlar elde etmektir. Örneğin; كَتَبَ (yazdı), يَكْتُبُ (yazıyor), اُكْتُبُ (yaz)¹² gibi. Örnekteki kelimelerin ortak noktası ك-ت-ب harfleridir.

Yukarıdaki örneklendirme ve tariftten anlaşılacağı üzere sarf ilmi kelimenin yapısını ve özünü oluşturmaktadır. Ancak kelimenin yapısı ile alakalı âlimler arasında bir ihtilaf söz konusudur. Bazı âlimler sarf ilmine konu olan kelimenin, çekimi yapılabilen isim ve fiillerden ibaret olduğunu söyleyip, çekimi yapılamayan kelimelerden bahsetmezken, diğer âlimler “her şey zıddı ile kaim olur” düşüncesi ile çekimi yapılamayan (câmid) kelimeleri de sarf ilminin konusu kapsamında değerlendirmişlerdir. Bu durumda kelimenin mücerred, mezîd, müştak ve mastar olması gibi konular ile ayrıca kelimelerde yapılan i'âl ve idgâmın yanı sıra kelimelere yapılan eklemeler ve hazifların tamamı sarf ilminin başlıca konularını oluşturmaktadır.¹³

Sarf ilminin tarihçesine bakıldığında bu ilim önceleri müstakil bir ilim olarak değerlendirilmemiş, nahiv ilminin konuları arasında yer almıştır. İbn Cinnî, (ö. 392/1002) Arapçayla meşgul olan bir kişinin sonraki dönemlerde müstakil bir ilim haline gelen sarf ilmine daha çok ihtiyaç duyduğunu belirtmiş, bu ilmin kelimelerin özüne inmesi hasebi ile nahiv ilminden önce geldiğine kanaat getirmiştir.¹⁴

Bu ilmin kurucusu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Nitekim sarf ilmini, kimileri nahiv ilmi içinde değerlendirmiş, kimileri ise nahiv ilmi adına yazdığı eserlerinde sarf konularını ayrı bir başlık altında değerlendirmeye tabi tutmuştur. Sonraki dönemlerde ise bu ilimle alakalı müstakil eserler yazılmaya başlanmıştır. Bu ilmin müstakil bir ilim olarak ortaya çıkışı ise hicri üçüncü asır olarak kabul edilmektedir. Bu ilmin kurucusu hakkında öne çıkan isimler ise

¹⁰ Luvis Ma'luf el-Yesui, *el-Müncid fi-Lugati ve'l-A'lam* (Beyrut: Daru'l Meşrik, 1986), 422; İbni Manzur, *Lisaniul Arab* (Kum-İran: Havze, 1363), 2434.

¹¹ İbn-i Hişam el-Ensari, *Katru'n-Neda*, 87.

¹² İbni Manzur, 79.

¹³ Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâci, *el-Cumel fi'n-nahvi* (Beyrut: Dâru'l-Emel, 1984), 399.

¹⁴ Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *et-Tasrifü'l-mülûkî* (Beyrut: Daru'l-Fikri'l Arabiyye, 1998), 16.

Sîbeveyhi, (ö. 180/796) Ebû Osman el-Mâzinî, (ö. 249/863) Abdullah b. Ebû İshâk, (ö.?) Halil b. Ahmed, (ö. 175/791) Muaz b. Müslim el-Herrâ (ö. 187/803) ve Ali b. el-Mübârek el-Ahmer (ö.?) gibi alimlerdir.¹⁵

Ebû Osman el-Mâzinî'nin kaleme aldığı *et-Tasrîf* adlı eseri, sarf ilmi alanında yazılan ilk müstakil eser olarak kabul edilmektedir. Sarf ilminin adeta nahiv ilminden bağımsızlığını sağlayan bu eser, Sîbeveyhi'nin Nahiv ve Sarf ilmini içinde barındıran eserinin kopyası gibi olması sebebi ile eleştirilmiştir. Mâzinî bu eseri telif ederken Sîbeveyhi ve Hocası Halil b. Ahmed'in metodunu takip etmiştir. Ancak bu eserde sarf konularının tamamının bulunmadığı ifade edilmektedir.¹⁶

Bu ilmin başlıca konusu kelimenin müstakil olarak değerlendirilmesi, mebni isimler, câmid fiiller ve harfler dışında çekimli bir fiil kökünden türeyen fiillerle, isimler çerçevesinde mücerred (aslî) ve mezîd (ziyadeli) kalıplar, bunlara ârız olan harf ve hareke değişiklikleri ibdâl, i'lâl, kalb, hazf, idgâm ve imâle durumlarının ele alınmasıdır.¹⁷

Fiiller kök fiiller ve türemişler (mücerred-mezîd) şeklinde iki kategoriye ayrılmaktadırlar.¹⁸ Üçlü kök fiil ve türemişleriyle, dörtlü kök fiil ve türemişleri, kök harfleri içinde illet harfi bulunup bulunmamasına göre yedi kategoride incelenmekte ve her birine ait mâzî, muzâri, emir ve nehiy kiplerinin mâlûm ve meçhule göre çekim şekilleri söz konusu edilmektedir. İletli fiillerin çeşitli kalıp ve kiplerinde görülen harf ve hareke değişiklikleri açıklanmaktadır. Gerek kök gerekse türemiş fiil kalıplarına ait isimler olarak masdar çeşitleri, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübalağa sîgaları, zaman, mekân ve alet isimleri, ism-i tafdîl, mensub ve musaggar isimler, isimlerde müzekker-müennes, müfred-tesniye-cemi durumları ele alınmaktadır.¹⁹

2.2.2. Nahiv İlmi

Sözlük anlamı usul, yöntem, taraf, yol, takip etmek gibi anlamlara gelen nahiv kelimesi sülâsi mücerred birinci babdan olup (نَحْو - نَحْوًا) kökeninden gelmektedir.²⁰

¹⁵ Ahmed el-Hamelâvî, *Şeze'l- 'Arf fi-Fenni 's-Sarf* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2002), 8.

¹⁶ Ebû'l-Abbâs Muhammed bi Yezîd b. el-Müberred, *el-Muktedab* (Kahire, 1994), 92.

¹⁷ Racî el-Esmer, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi ilmi's-sarf* (Lübnan: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 174.

¹⁸ İbn-i Hişam, *Şerhu Katru'n-Neda*, 27.

¹⁹ Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsîlî el-Bağdâdî, *el-Hasa'is*, çev. Muhammed Ali en-Neccar (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2003), 1/38.

²⁰ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 309; Fîrûzâbâdî, *el-Kamusü'l-Muhit* (Mısır, 1980), 278.

Nahvin ıstılah anlamı için çeşitli tarifler yapılmıştır. Cürcânî (ö. 471/1078-79) “Nahiv kendileri ile Arabi terkiplerdeki mu‘rab, mebni vb. durumların bilindiği kurallardan meydana gelen bir ilim dalıdır.”²¹ diye tarif etmiştir.

İbn Cinnî ise, Nahiv, terkeb, neseb, tesniye, cem‘i, izafet, teksîr, ve tasgîr gibi i‘râba ait mevzularda Arap lisanını aslına uygun kullanmaktır.²² Nahiv ilmi ile Arap olmayan kişilerinde Arap lisanını düzgün kullanmalarını ve fesâhatta Arapların seviyesine ulaşmalarını sağlamak amaçlanmaktadır.

Mehmed Zihnî (ö. 1846/1913) efendiye göre ise; “Lisanın müfredatına dair bilgi veren ilim dalına sarf, bu müfredatın oluşturduğu mürekkebatın usulüne ve terkibine dair meselleri bildiren ilim dalına nahiv denir.”²³ Bu tariflere benzer daha birçok tarif yapılmıştır. Ancak netice itibari ile bütün tarifler aynı şeyi farklı yollardan izah kabilindendir.

2.2.2.1. Nahiv İlminin Ortaya Çıkışı

Sarf bölümünde anlatıldığı üzere önceleri Nahiv ilmi ile Sarf ilmi birbirinden ayrı birer ilim dalı olarak değil, ikisi birlikte tek bir ilim dalı olarak ele alınmaktaydı. Kaynaklarda nakledilen bilgilere göre Basra’da yabancılarla diğer bölgelere göre daha yoğun muhatap olduğu için Nahiv ilmi müstakil bir ilim olarak ilk defa Basra’da ortaya çıkmıştır. Çünkü yabancılarla olan ilişkiler neticesinde dilde bozulmalar ve hatalar, hatta Kur’ân’ın i‘râbının yanlış okunması tehlikesi ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁴

Ortaya çıkan kırâat problemlerini çözmek ve âyetlerin doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla gramer odaklı ilk çalışmalar Kur’ân merkezli olmuştur. Bu ilmin sistematik hale getirilmesinde dış faktörler bir hayli rol oynamıştır. Özellikle âyetlerde yapılan i‘râb hatası sonucu âyetlerin anlamının değişmesi Kur’ân’ın harekelendirme faaliyetlerine ivme kazandırmıştır. Rivayete göre Tevbe sûresinde geçen “Allah ve Resulünün müşriklerden uzak olduğunu” bildiren âyetin (إِنَّ اللَّهَ بَرِيٌّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ)²⁵ hatalı harekelendirme yapılarak (وَرَسُولُهُ) Allah’ın Resulünden de uzak olduğu gibi yanlış bir anlam ortaya çıkmıştır. Bu yanlış okuyuşu işiten bir kişi Basra valisi Ziyâd b. Ebîh’e (ö.53/673) giderek vaziyetin ciddiyetini anlattıktan sonra Basra valisi, Ebû’l Esved ed-Düelî’yi (ö.69/688) Kur’ân’ın harekelendirmesi

²¹ Ali İbn-i Muhammed es-Seyid eş-Şerif Cürcânî, *Kitâbu’t-Tarifât* (Beyrut: Daru Mecid, 1997), 237.

²² İbni Cinnî, *el-Hasa’is*, 1/35.

²³ Mehmed Zihni Efendi, *el-Muktedab* (İstanbul: Mürebbiye, 1303), 5.

²⁴ Said el-Efgânî, *Min târihi’n-nahv* (Beyrut, 1978), 8.

²⁵ Tevbe (9), 3.

için görevlendirmiş ve böylece nahiv ilminin kuruluş aşaması başlamıştır. Başka rivayetlerde ise bu emri Hz. Ömer'in (r.a.) verdiği, Hz. Alin'inde (r.a.) öncülük ettiği geçmektedir.²⁶

2.2.2.2. Nahiv İlminin Ekolleri

Nahiv ilminin doğuşu ve gelişimi, bu ilmi ilk ortaya atan ve gelişimine katkı sağlayan önemli Nahiv alimlerinin yaşadıkları coğrafyalara ve yetiştirdikleri talebelerinin takip ettiği usul ve yönteme göre farklı ekollere ayrıldıklarını görmekteyiz. Bu Ekoller; Basra, Küfe, Bağdat, Endülüs ve Mısır Dil ekolleridir.²⁷

2.2.2.2.1. Basra Dil Ekolü

Nahiv ilminin ilk ortaya çıktığı yer olarak Basra gösterilir. Çünkü 30 yıl gibi kısa bir sürede nüfusu 120.000 civarına çıkıp, çok sayıda yabancıların da buraya gelmesi ile fasih Arapçadan hariç halkın kullandığı bozuk bir Arapça ortaya çıkmış, bu durum nahiv ilmine ihtiyacın olduğunu hissettirmeye başlamıştır.²⁸

Bu ekolün kurucusu aynı zamanda nahvin de kurucusu kabul edilen Ebû Esved ed-Düelî'dir. Onun en meşhur ve en önemli talebeleri ise Yahyâ b. Ya'mer (ö. 89/708) ve Ferezdak'ın (ö. 114/732) muasırı Anbese b. Ma'dân'dır. (ö.?) Anbese'nin talebesi ise Nahiv ilmine dair yazılmış ilk kitabın müellifi olan Abdullah b. Ebû İshâk el-Hadramî'dir. (ö. 117/735)²⁹

Meşhur dil alimi İsa b. Ömer es-Sakafî'de (ö. 149/766) Basra Dil Mektebi'nin önemli temsilcilerindendir. Ancak bu ilmi sistemli bir disiplin haline getiren, ıstılahlarını hazırlayıp, sınırlarını çizen ve ilk alfabetik lügat eseri olarak kabul edilen *Kitabü'l-Ayn*'in da yazarı olan Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî'dir. (ö. 175/791)³⁰

Bu ekolün en meşhur alimlerinden birisi de İmam Halîl'in talebelerinden olan "Sîbeveyhî" lakabı ile şöhret bulmuş, Ebû Bîşr Amr b. Osmân b. Kanber'dir. Onun şöhret bulmasına sebep olan ise kaleme aldığı, kendisinden sonraki birçok esere kaynak teşkil eden ve Arap gramerinin en ince ayrıntılarına değinen "*el-Kitab*" isimli şaheseridir. Bu eser zamanının en geniş ve kapsamlı eseri, günümüze de bu alanda ulaşan en eski eser kabul edilmektedir.³¹

²⁶ Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-Nahviyyîn* (Mısır: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), 29; el-Efgânî, 27-29.

²⁷ Said el-Efgânî, *Min târihi'n-nahv*, 10-11.

²⁸ Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Medarîsu'n-Nahviyye* (Kahire: Darul Mearif, 1992), 14.

²⁹ Muhammed el-Tantâvî, *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n- Nuhât* (Kahire: Daru'l-Kalem, ts.), 25.

³⁰ Abbas Hasan, *en-Nahvil Vafi* (Kahire: Darul Mearif, ts.), 2.

³¹ Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Asru'l-İslâmî Tarihu'l-Edebil-Arabî*, 32-33.

2.2.2.2.2. Kûfe Dil Ekolü

Kûfe’li alimler birçok nahiv kuralında Basralı nahivcilere muhalefet etmişlerdir. Bu ekolü ortaya çıkaran kişi, *el-Faysal-el-Fasl* isimli eseriyle şöhret bulan Ebû Cafer Muhammed b. Ebû Sâre er-Ruasî’dir (ö. 187/803). Bu ekolün en önemli alimleri ise Ebu’l-Hasen Ali b. Hamza el-Kisâî (ö. 189/805) en meşhur eseri olan ve tüm Kûfe alimlerinin benimsediği ana kaynak kabul edilen *el-Hudut* isimli eserini talebelerine 16 yılda imla ettirmiş ve Kisâî’nin de talebesi olan Ebu Zekeriyya Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ (ö.207/823) gibi isimlerdir.³²

2.2.2.2.3. Bağdat Dil Ekolü

Bağdat dil ekolünün ilk temsilcisi kabul edilen Ebu’l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Keysan (ö. 299/912), Kûfe ekolünden Sa’leb (ö. 291/904) ve Basra ekolünden Müberred’den (ö. 286/900) ders almıştır. Ahmed b. Keysan’ın görüşleri Nahiv kitaplarında bolca yer almaktadır. Önemli eserleri ise: *Kitâbü’l-Kâfi fi’n-Nahv*, *Kiâbü’l-Muhtaf fi ileli’n-Nahv* ve *Kitâbü’t-Tefâsir*’dir.³³

Bu ekolün ilk temsilcilerinden biri de yine Basralı Müberred ve Kûfeli Sa’leb’ten ders alan ‘‘Niftaveyh’’ lakablı Ebû Abdullah İbrahim b. Muhammed b. Arefe b. Süleymân’dır. (ö. 323/935) Bu zat farklı ilim dallarında birçok eser verse de günümüze sadece ‘‘*el-Maksûr ve’l-Memdûd*’’ ve ‘‘*Meseletü’s-Sübhân*’’ isimli iki eseri ulaşmıştır.³⁴

2.2.2.2.4. Endülüs Dil Ekolü

Bu ekol ilk olarak hicri üçüncü asrın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Bu ekolün temsilcilerinin ilk etapta kendilerine ait yeni ve müstakil görüşleri olmamış, kendilerinden önceki alimlerin görüşlerini hülâsa veya şerh etmişlerdir. Hicri dördüncü asırdan sonra Endülüs’te doğu nahvinden bağımsız nahivciler yetişmeye başlamıştır.³⁵ Bu ekolün ilk temsilcisi Cûdi b. Osmân el-Mevrurî’(ö.?) dir. Bu zat Kisâî ve Ferrâ’nın talebesi olup Kûfelilerin kitaplarını Endülüs’e getirip ilk nahiv çalışmalarını başlatmıştır. Müberred (ö. 286/900) ve Câhiz’in (ö.255/869) öğrencisi olan Ebû’l-Yüsr İbrahim b. Ahmed eş-Şeybânî’de (ö. 213/828) bu ekolün ilk temsilcilerindendir.³⁶

³² Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Medarîsu’n-Nahviyye*, 35.

³³ Said el-Efgânî, *Min târihi’n-nahv*, 34.

³⁴ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Abdillâh b. Mezhiç ez-Zübeydî, *Tabakâtü’n-Nahviyyîn ve’l-lugaviyyîn* (Kahire: Daru’l Mearif, ts.), 32.

³⁵ Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Medarîsu’n-Nahviyye*, 288.

³⁶ Said el-Efgânî, *Min târihi’n-nahv* (Beyrut, 1978), 10.

Endülüs'te nahiv alanında çığır açan Ebû Ali el-Kâlî (ö. 356/967) ise lügat, nahiv ve şiir alanında bir otorite haline gelmiştir. Önemli talebeler yetiştiren el-Kâlî Basra ekolüne yakınlığı ile bilinmektedir. Bu ekolün önemli temsilcileri arasında ayrıca Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdurrahman b. Medâ (ö. 291/903) ‘‘Şelevbin’’ lakabıyla meşhur Ebû Ali Ömer b. Muhammed (ö. 645/1247) ve İbnü'l-Hişâm Ebu Abdillâh Muhammed b. Yahyâ el-Hadravî (ö.?) gibi alimlerde yer almaktadır.³⁷

2.2.2.2.5. Mısır Dil Ekolü

Mısır dil ekolünün ilk temsilcisi Vellad b. Muhammed et-Temîmî'dir. (ö. 332/944) Halil b. Ahmed'in talebesi olan Temîmî, lügat ve nahiv kitaplarını Mısır'a ilk getiren ve nahiv ilmini bu bölgede tedris eden ilk kişi olarak kabul edilmektedir. Bu ekolün alimleri Endülüslüler gibi Basra ve Kûfe dilcilerinin yolunu takip etmişlerdir. Onların görüşlerine şerh ve hulasalar yapıp bazen bu görüşlere yeni eklemeler ilave etmişlerdir.³⁸

Bu ekolün ilk temsilcileri arasında Sîbeveyh'in *el-Kitâb* isimli eserini şerh eden, ‘‘Küçük Ahfeş’’ lakabıyla meşhur, Müberred ve Sa'leb'in talebesi olan Ali b. Süleymân b. el-Fazl (ö.?) ile Müberred ve Zeccâcî'nin öğrencisi Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs (ö. 339/950) gibi alimler yer almaktadır.³⁹

2.2.3. Lügat İlmi

Bir dilin kelimelerinin tamamını inceleyen ilim dalı olan lügat, kelime anlamı olarak telaffuz etmek, gereksiz konuşmak ve kuşun ötmesi⁴⁰ gibi anlamlara gelen لُغَوٌ kökünden müştak bir isim olup, toplumda bireylerin duygu ve düşüncelerini birbirine anlatmak için kullandıkları kelimelerde meydana getirdikleri eser demektir.⁴¹ Ayrıca Araplarda sözlük terimi için mu'cem kelimesi kullanılmaktadır. عَجَمَ Kelimesi anlam olarak belli olmayan ve gizli şeyler demektir.⁴² Mu 'cem ise herhangi bir dilin kelimelerini belirli bir tertip içerisinde açıklayan sözlüklere verilen isimdir.⁴³

³⁷ Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Medarîsu'n-Nahviyye*, 34.

³⁸ Muhammed el-Tantâvî, *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n-Nuhât*, 27.

³⁹ Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Medarîsu'n-Nahviyye*, 35.

⁴⁰ Luvis Ma'luf el-Yesûi, *el-Müncid*, 17.

⁴¹ Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Hasa'is*, çev. Muhammed Ali en-Neccar (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2003), 1/34.

⁴² Abdü's-Semî 'Muhammed Ahmed, *el-Meâcimü'l-Arabiyye* (Daru'l-Fikri'l Arabiyye, ts.), 16.

⁴³ Abdullah b. Hüseyin İbn Hasenûn-Ebû Ahmed es-Sâmîrî, *el-Lügât fi'l-Kur'an* (Kahire: Matbaatü'r-risale, 1946),3.

Araplarda lügat ile ilgili ilk faaliyetler Kur'ân'da anlamları, anlaşılmayan (garîb) kelimeleri Ashâb'ın Peygamber (s.a.v.)'e sorduğu, Peygamber (s.a.v.)'in de onlara verdiği cevaplarla başlamıştır. Bu yöndeki çalışmalar Asr-ı Saâdet zamanında artarak gelişmiştir. İbn Abbâs'tan nakledilen Kur'ân'da anlamı bilinmeyen kelimelerin hangi kabilelere ait olduğuna ve ne anlama geldiğine dair rivâyetlerin Atâ Ebû Rebâh (ö. 114/732) tarafından derlendiği, *Garîbû'l Kur'ân*, yine İbn Abbâs'ın Kur'ân'da Kureyş dışındaki Arap kabilelerin lehçelerinden veya başka dillerden gelen kelimeleri açıkladığı *el-Lügat fi'l-Kur'ân*, Hâricî lideri Nâfi b. Ezrâk (ö. 65/685) ile Necde b. Amir'in (ö. 72/691) Kur'ân'daki 200 kadar garîb kelimeyle ilgili olarak kendisine sordukları soruları eski Arap şiirinde en güzel örnekler zikrederek cevapladığı *Mesa'ilü Nâfi b. el-Ezrâk* adlı eserlerle, ona ait rivâyetlerden derlenmiş tefsîri, Arap sözlükçülüğüne dair en eski çalışmalar olarak kabul edilmiştir.⁴⁴ Arap sözlükçülüğünde mahreç ve alfabetik sırasına, konulara, kalıplara göre olmak üzere dört temel dizim şekli görülmektedir.⁴⁵

Kur'ân Arap dilinde indirildiği için, Kur'ân-ı Kerîm'in anlamlarını açıklayacak kişinin bu dili iyi bilmesi gerekmektedir. Kelimeler bazen ilk kullanıldığı halde değil farklı anlamlarda kullanılabilir. Dini metinleri anlamak için kelimelerin geçmişten geleceğe olan serüvenini bir dilcinin çok iyi bilmesi gerekmektedir. Dil bilimlerine ve inceliklerine çok iyi hâkim olunduğunda kullanılan kelimelerin hangi anlamda kullanıldığına da daha iyi vakıf olabilmektedir.

2.2.4. Belâgat İlmi

2.2.4.1. Belâgat İlminin Tanımı

بلغ Fiilinden türeyen mastar bir kelime olan belâgatın, lügat anlamı erişmek, bir şeyin son noktasına ulaşmak, bulûğ (ergenlik çağı)⁴⁶ gibi anlamlarda kullanılmıştır. Araplar arasında bir kimse istegine eriştiği zaman بَلَغَ فَلَانٌ مُرَادُهُ⁴⁷ tabiri ile ifade edilmektedir.

Terim olarak ise, kelamın güzel olmasıyla beraber muktezây-ı hâle (durumun gereğine) göre kişinin ruhuna tesir edecek, kişinin vaziyetine uygun olacak şekilde ifade etmek demektir.⁴⁸ Bu açıdan bakıldığında belâgat ilminin, kişinin ruhunda zevk oluşturmada, edebî yönünü ortaya çıkarmada büyük etkisi vardır. Çünkü bu sanatsal etki insanın fitratından

⁴⁴ İbrahim es-Sâmârâî, *Suâlâtü Nâfi b. el-Ezrak ilâ Abdillâh b. Abbâs* (Bağdat: Matbaatü'l-meârif, 1968), 107.

⁴⁵ Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mu 'cemü'l-Meâcim* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 1.

⁴⁶ İbni Manzûr, *Lisanül Arab* (Kum-İran: Havze, 1363), 419.

⁴⁷ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat* (İstanbul: Çıra, 2022), 144.

⁴⁸ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *el-Belâgatü'l-Vâzıha* (Beyrut: Daru'l-Kalem, ts.), 8.

gelmektedir.⁴⁹ Âyette de insana verilen kavrama, ifade etme melekesine *عَلَّمَهُ الْبَيَانَ* “Ona anlama ve anlatmayı öğretti”⁵⁰ dikkat çekilmektedir.

Birçok dil âlimi, belâgatın tanımını yaparken bu terimin insani bir meleke olduğunu dile getirmişlerdir. Kazvîni; (ö. 739/1338) “*söylenilen sözün, fasih olmasının yanı sıra, muktezây-ı hâle (ortama) uygunluğudur*”⁵¹ diyerek tanımlamıştır. Sözün dile getirildiği ortamların farklı olması nedeniyle, muktezây-ı hâlde çeşitlidir. Bir cümleyi oluşturan kelimelerin tek tek ortama ve kişiye uygunluğu ile değil, cümle içerisinde aldıkları anlamın belîğ sıfatını almasıylaadır. Yani burada Kazvîni ortam veya kişinin halinden çok söylenilen sözün belîğ olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Râzî (ö. 606/1209) ise, “*Belâgat sözü söyleyen kişinin kalbinde olan mananın özünü, o anlamı bozacak kısaltmalardan ve bıkıracak uzatmalardan kaçınmak suretiyle ifade edilmesidir*” şeklinde tanımlamıştır.⁵²

Belâgat ilmi ilk olarak insanlardaki edebî farkındalığı eleştiri bazında ortaya çıkan bir ilim dalı iken, sonraları Kur’ân-ı Kerîm’i doğru anlamak amacıyla yapılan eserlere konu olmuştur. “Meâni’l-Kur’ân, Mecâzu’l-Kur’ân, Garîbü’l-Kur’ân” ismi altında farklı dil çalışmaları yapılarak belâgat ilminin temelleri atılmıştır. Bu ilmin kaidelerini bilmeden sağlıklı çalışmalar yapılması mümkün değildir. Belâgat, kişiye güzel konuşma becerisi kazandırırken, Kur’ân-ı Kerîm’in de i’câzî yönünün daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.⁵³

Belâgat ilminin tarihine gelince; sekizinci yüzyılda gelişim süreci başlamış, on dördüncü yüz yılın başlarına kadar gelişimi devam etmiştir. Belâgat ilminde ilk olarak Câhiz ile beyânî ilim artış göstermiş, İbn Kuteybe (ö.276/889) tarafından bâblar ve fasıllar düzenlenmiştir. İbnu’l-Mu‘tez (ö.296/908) “*el-Bedî*” eseriyle edebî sanatları kaleme almış, kendisinden sonra yapılacak olan belâgî eserlere ışık tutmuştur. Kudâme b. Ca‘fer (ö.337/948) ile bedî‘ sanatı büyük ilerleme kaydederken, sonraki çalışmalar iki temel alanda seyretnmiştir. Evvelinde İ‘câzu’l-Kur’ân çalışmaları, Rummânî (ö.384/994) ile öne çıkarken “*en-Nüket fi i’câzi’l-Kur’ân*” eserinde belâgata geniş yer ayırmıştır.⁵⁴

⁴⁹ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *en-Nahvü’l Vadih* (İstanbul: Rağbet, 2016), 8; Ahmed Mustafa el-Merağî, *Ulûmu’l-Belâga el-Beyân ve’l-Meânî ve’l-Bedî* (Beyrut: Dâru’l-kütübü’l-İlmiyye, 1993), 35.

⁵⁰ Rahman (55), 4.

⁵¹ Ebu’l-Meâlî Celâlüddîn el- Hatîb Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvini, *et-Telhîs fi ulûmi’l-Belâgat* (Beyrut: Dâru’l-fikri’l-Arabî, 2002), 412.

⁵² Kazvini, *et-Telhîs*, 35.

⁵³ Ahmed Mustafa el-Merağî, *Ulûmu’l-Belâga el-Beyân ve’l-Meânî ve’l-Bedî* (Beyrut: Dâru’l-kütübü’l-İlmiyye, 1993), 7-8.

⁵⁴ Fazl Hasan Abbâs, *el-Belâgatu fînûnuha ve efnânuha: ilmu’l-Meânî* (Amman: Dâru’l-Furkân, 1998), 71-72.

Edebiyatçılar ve dilcilerin oluşturduğu ikinci grup ise Ebu Hilal el-Askerî (ö. 395/1005), Cürcânî (ö. 471/1078), Âmidî'nin (ö.371/981) başını çektiği çalışmalar sadece i'câzla sınırlı kalmamıştır. Abdulkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078) eserlerinde meânî ve beyân ilimlerini konu başlığı olmadan bir araya getirmiştir. Zemahşerî (ö.538/1143) çalışmalarıyla Cürcânî'nin görüşlerini uygulamalı olarak ortaya koyarken, belâgatı kurallı belli bir disiplin kalıbına sokan Sekkâkî ise (ö. 626/1229) meânî ve bedî' ilimlerini birbirinden ayıran ilk isimdir. Kazvî'nî, Sekkâkî'nin eserini özetlemesiyle bir dönüm noktası olmuş, daha sonraki çalışmaların eksenine haline gelmiştir.⁵⁵

2.2.4.2. Belâgat İlminin Kısımları

Belâgat, muktezây-ı hâle uygun söz söyleyebilme yöntemini öğreten bir ilimdir. Ve bu ilim meânî, beyânî ve bedî' olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır.

2.2.4.2.1. Meânî İlmi (علم المعاني)

Kelime olarak مَعْنَى kelimesinin çoğulu olan meânî, kelamın muktezây-ı hâle uygunluğunun usul ve kurallarını inceleyen ilim dalıdır.⁵⁶

Sözü muhatabın durumunun gerektirdiği şekilde uygun hale getirme ilmi olan meânî, belâgat ilminde asıl olan ilimdir. Bu ilmin başlıca konuları ise söylenilen sözün ortamı, durumu ve yeri gibi unsurlarla uyuşması, sözün sadeliği, dizilimin güzelliği ve kelimelerin ifade ettiği manaları ele almaktadır. Bu ilmin diğer unsurları ise fasıl ve vasıl, hazf ve zikir, takdîm ve te'hîr gibi önemli dil sanatlarıdır. Zira bu dil sanatları muhatabın durumuna, sözün söylendiği ortama veya zamana göre kullanılmayı gerektiren ikna edici ve dikkat çekici hususlardır.⁵⁷

Meânî ilminin başlıca kısımları haber, te'kîd, inşâ, istifhâm, kasr, takdim-te'hîr, i'câz, hazf ve itnâbdır.

2.2.4.2.2. Haber (الخبر)

Kendisinde mutlaka bir özne (müsnedin ileyh) ve bir yüklem (müsned) olması gereken hüküm bildiren cümlelerdir. Haber cümlelerinde, haber verenin verdiği haberden muradı karşısındaki muhataba ya bir hüküm bildirmesi, kendisinin o konuda bilgi sahibi olduğunu

⁵⁵ Fazl Hasan Abbas, *el-Belâgatü fî'nûnuha ve efnânuha: ilmu'l-Meânî*, 7-8.

⁵⁶ Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvî'nî eş-Şâfiî, *el-izâh fî Ulûmi'l-Belâga* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2003), 4.

⁵⁷ Ebu Ya'kub Sîrâcüddîn Yusuf b. Ebu Bekr b. Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1987), 161-162.

ifade etmesidir.⁵⁸ Bir haber gerçeğe uygun ise haber-i sâdık, gerçeğe uygun değilse haber-i kâzib olarak isimlendirilir.⁵⁹

2.2.4.2.3. Te'kîd (التأكيد)

Te'kîd muhatabı ikna etmek, zihnindeki şüpheyi kaldırıp bertaraf etmek, sözün ehemmiyetine dikkat çekmek ve kelamı kuvvetlendirmek amacıyla, söylenilen söze eklenen edatlar ve cümlelerin yapısında gerçekleştirilen değişiklikler ile meydana gelen söz sanatıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde te'kîd sanatına rastlanmaktadır.⁶⁰ Zira Kur'ân-ı Kerîm cahiliye toplumu gibi ikna edilmesi zor bir topluluğa gönderilmiştir.

2.2.4.2.4. İnşâ (الإنشاء)

Herhangi bir sonuç ve hüküm ifade etmeyip, emir, nehiy, istifhâm ve talep ifade eden cümlelerdir.⁶¹

2.2.4.2.5. İstifhâm (الاستفهام)

Kişinin dile getirdiği cümlelerin tasvirinin zihninde oluşması ya da tasavvur ederek bir isteği talep etme sanatıdır.⁶²

Mütekellim sadece bilinmeyen bir husus hakkında bilgi sahibi olunması için istifhâm sanatını kullanmaz. Bazen dikkat çekmek için, bazen muhatabın yanlış düşündüğünü ifade etmek için, yalanlama, alay veya tehdit amacıyla istifhâm sanatı kullanılabilir.⁶³ İstifhâm sanatının çeşitlerine Kur'ân-ı Kerîmde sıklıkla rastlanmaktadır. Belâgat ilminde sıklıkla kullanılan istifhâm, tasdik ve tasavvur, tesviye (eşitleme), inkâr, takrir, tevbih, emir-nehiy, taaccüp (şaşıрма), istihzâ gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır.⁶⁴

⁵⁸ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *el-Belâgatü'l-Vâzıha*, 103.

⁵⁹ Fazl Hasan Abbas, *el-Belâgatü'l-fünûnuha ve efnânuha: ilmu'l-Meânî*, 103.

⁶⁰ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *el-Belâgatü'l-Vâzıha* 150; Nusrettin Bolelli, *Belagat (Beyan- Me'ânî, Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı)* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 207.

⁶¹ Kazvinî, *et-Telhîs*, 174.

⁶² Abdülkahir el-Cürcani, *Esrâru'l-Belâga* (Kahire: Darul Kütübül İlmiyye, 2002), 142.

⁶³ Kazvinî, *et-Telhîs*, 153-155.

⁶⁴ Kazvinî, *et-Telhîs*, 152.

2.2.4.2.6. Kasr-Hasr (القصر - الحصر)

Lügat anlamı “hapsetmek” olan kasr, terim olarak bir şeyi başka bir şeye tahsîs etmek, ona özel kılmak ve ondan başkasında olmayacağını ifade etme sanatıdır.⁶⁵ Kasr sanatı hasr ve tahsîs diye de isimlendirilmektedir. Bu sanatın kullanılması başta te’kîd olmak üzere diğer sanatlarında ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kasrın iki öncülü vardır. Bunlardan birincisi asıldır, yani kendisine bir şey tahsîs edilen unsurdur ve bu unsura “maksûrun aleyh” denilmektedir. İkincisi ise fer’idir “maksûrun aleyhe” tahsîs edilen unsurdur bu da “maksûr” diye isimlendirilmektedir.⁶⁶

2.2.4.2.7. Takdîm-Te’hîr (التقديم - التأخير)

Takdîm öne almak, te’hîr ise ileriye atmak⁶⁷ demektir. Cümlede takdîm ve te’hîr en az iki kelime arasında olur. Bunlardan birisi önde diğeri ise geride olması gerekirken bir sebebe binaen bu iki kelimenin yerlerinin değiştirilmesidir.⁶⁸ Bu sebeplerden bazıları ise; önemli olanı vurgulamak, yanlış anlaşılmaya engel olmak, sevinç ve üzüntü gibi duyguları ön plana çıkarmak, sözü daha etkili hale getirmek, öne alınanın ehemmiyetine işaret etmek gibi benzer sebeplerdir.⁶⁹

2.2.4.2.8. Îcâz (الايجاز)

Anlatılmak istenilen maksadı, daha az kelimelerle manasının da tam olacak şekilde ifade edilmesidir.⁷⁰ Îcâz da asıl olan sadece sözün azlığı değil, mananın da tam olarak anlaşılmasıdır.⁷¹ Zira kelimelerde kısaltma yapılırken manada eksilme olursa bu durum îcâz kapsamına girmez.

Kazvînî îcâzı “aktarılmak istenilen maksada, bilindik lafızları azaltarak ulaşmak” olarak tanımlamaktadır.⁷²

⁶⁵ İbni Manzur, *Lisanül Arab*, 79; Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvînî eş-Şâfiî, *el-izâh fî Ulûmi'l-Belâga*, 137.

⁶⁶ Ebu'l-Hasan Ali b. İsâ b. Ali er-Rummânî, *Selâsu resâil fi i'câzi'l-Kur'an: en-Nüket fi i'câzi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1976), 1/75.

⁶⁷ Luvis Ma'luf el-Yesui, *el-Müncid*, 78.

⁶⁸ Ebu Bekr Abdulkâhîr b. Abdurrahman b. Muhammed el-Cürcânî, *Delâilu'l-Îcâz fî ilmi'l-Meânî* (Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1992), 107.

⁶⁹ Cürcânî, *Delâilu'l-Îcâz fî ilmi'l-Meânî*, 454.

⁷⁰ Ahmed Mustafa el-Merağî, *Ulûmu'l-Belâga el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî*, 182.

⁷¹ Fazl Hasan Abbas, *el-Belâgatu fîünûnuha ve efnânuha: ilmi'l-Meânî* (Amman: Dâru'l-Furkân, 1998), 357.

⁷² Kazvînî, *et-Telhîs*, 12.

2.2.4.2.9. Hazf (الحذف)

Cürcânî'nin yaptığı tanım ile hazf, “beşerî büyüleyen, inanılmaz bir belâgi üslup sanatıdır ki; bazen sukûtun konuşmaktan daha edebî, söz söylemenin, söz söylememekten daha fazla anlam ifade ettiğini anlatan söz sanatıdır.”⁷³

İstilah anlamı ise bir ipucuna bağlı olarak anlaşılması imkân dahilinde olan öge ya da ögeleri cümleden çıkarmak şeklindedir. Hazf kullanılan sözcüklerde muhatabın belleğinde belirsizlik oluşturmamak için kaldırılan lafza işaret edilecek bir ipucunun bulunması zorunlu olarak görülmüştür.⁷⁴

2.2.4.2.10. İtnâb (الإطناب)

İcâz sanatının zıttı olan itnâb, bir fayda sağlamak maksadıyla sözü olduğundan daha uzun tutmaktır. Sözü uzatma da mutlaka bir amacın olması gerekmektedir. Amaçsız yapılan uzatmalar, anlama bir katkı sağlamadığı için itnâb kapsamında değerlendirilmemektedir.⁷⁵

2.2.4.2.11. Vasl-Fasl (الوصل – والفصل)

Bir cümlemin diğer bir cümleye atıf harflerinden biriyle bağlanmasına vasl denmektedir. Bu tarif klasik dönemde yapılmıştır. Moderne dönemde ise belagat ilminde vasl için, diğer atıf edatlarını kullanmadan sadece و harfı kullanılarak bir cümlemin diğer cümleye bağlanması şeklinde tarif yapılmıştır. Burada özellikle و atıf harfinin kullanılmasının nedeni ise, diğer edatlardan farklı olarak mutlaka manada atıf için kullanılması ve atıf anlamı dışında bir anlam içermemesidir.⁷⁶

Vasl sanatının zıddı olan fasl ise, iki cümle arasında birleştirici bir bağ bulunmuyorsa, iki cümlemin birbirinden ayrılması yani atfın terkedilmesidir.⁷⁷

2.2.4.3. Beyân İlmi (علم البيان)

Lügat anlamı; meydana çıkarmak, bir şeyi anlaşılır kılmak olan beyânî ilmi, herhangi bir konuyu çeşitli yol ve üsluplarla öğreten ilim dalıdır.⁷⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de insana verilen en

⁷³ Cürcânî, *Delâilu’l İ’câz fi ilmi’l-Meânî*, 146.

⁷⁴ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *el-Belâgatü’l-Vâzıha*, 208.

⁷⁵ Ebu’l-Hasan Ali b. İsmâ b. Ali er-Rummânî, *Selâsu resâil fi i’câzi’l-Kur’an: en-Nüket fi i’câzi’l-Kur’an*, 1/221.

⁷⁶ Kazvinî, *et-Telhîs*, 67.

⁷⁷ Kazvinî, *et-Telhîs*, 67.

⁷⁸ Ömer b. Ahmed el-Kazvinî eş-Şâfiî, *el-izâh fi Ulûmi’l-Belâga*, 78.

büyük kabiliyetin anlama ve anlatma yeteneği (“*insanı yarattı ve ona beyanı öğretti*”)⁷⁹ olduğu zikredilmektedir. Bu kabiliyet, insanı diğer canlılardan ayıran en büyük ve en belirgin özelliktir.

Belâgat ilmi iki ana unsur üzerine kurulmuştur. Bunlardan ilki zikredilen kelamın muhatabın mertebesine uygunluğu, ikincisi ise söylenilen kelamın, dinleyen kimseyi etki altında bırakmasıdır. İlki meânî ilminin, ikincisi ise beyân ilminin kapsamına girmektedir.⁸⁰

Bu ilim, Ebu Ubeyde Ma’mer b. el-Müsennâ’nın (ö. 210/825) konularını derlediği “*Mecâzu’l- Kur’ân*” eserinde filizlenmeye başlamıştır. Daha sonra Câhiz, İbnü’l-Mu’tez (ö.296/909), Kudâme b. Ca’fer (ö.337/ 948), Ebu Hilâl el-Askerî (ö.400/1009), İbn Raşık el-Kayrevânî (ö.456/1064) ve Abdulkâhir el-Cürcânî (ö.471/1078) ile geliştiği ve Zemâhşerî’nin eserinde işlendiği belirtilmektedir.⁸¹

2.2.4.3.1. Hakikat-Mecâz (الحقيقة – المجاز)

Çeşitli tanımları bulunan hakikat kelimesi sözlükte, gerçeklik, doğruluk, sıhhat gibi⁸² anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise hangi anlam için konulduysa, o gerçek anlam için kullanılan kelimedir.⁸³

İbn-i Esir’e göre hakikat; “*kullanıldığı asıl manaya delalet eden lafızdır*”. Sekkâki ise; “*konulduğu manada te’vilsiz bir şekilde kullanılan lafız*” olarak tanımlamıştır.⁸⁴

Hakikat üslubunun zıttı olan mecâz ise kelimenin asıl anlamından soyutlanmasını sağlayacak bir sebep ve hakiki anlamında kullanılmasına mâni olacak bir karineden dolayı başka bir anlama hamledilmesidir.⁸⁵

2.2.4.3.2. İstiâre (الاستعارة)

Mecâz üslubunun en etkili şekli olarak zikredilen istiâre kelimesinin sözlük anlamı “ödünç vermektir.”⁸⁶ Terim olarak ise, kelimenin hakikî manasının geçici olarak başka bir kelimedeki kullanılmasıdır. Bu tanım istiârenin sözlük anlamına tam olarak uygun düşmektedir.

⁷⁹ Rahmân (55), 3,4.

⁸⁰ Fazl Hasan Abbas, *el-Belâgatü fînûnuha ve efnânuha: ilmu’l-Meânî*, 8.

⁸¹ el-Câhiz, *el-Beyân ve’t-Tebyîn* (Kahire: Mektebetü’l-Hancı, ts.), 77.

⁸² Firuzabadi, *el-Kamusü’l-Muhit* (Mısır, 1980), 11.

⁸³ Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfiî, *el-izâh fî Ulûmi’l-Belâga*, 292.

⁸⁴ Ebu Ya’kub Sırâcüddin Yusuf b. Ebu Bekr b. Muhammed b. Ali es-Sekkâki, *Miftâhu’l-Ulûm* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1987), 352.

⁸⁵ Abdülkâhir el-Cürcani, *Esrâru’l-Belâga*, 351.

⁸⁶ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *el-Belâgatü’l-Vâzıha*, 105.

İstiâre bazen teşbîh ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Fakat teşbihte mütekellim tarafından vurgulanan ifadede benzeyen ve benzetilen, muhatap tarafından açıkça kavranabilmektedir. İstiarede ise teşbihin tam zıddı olarak benzetme gizli olarak yapılmaktadır. Bundaki amaç ise muhatabın kavrama yeteneğini aktif hale getirerek açığa çıkarılmasını sağlamaktır.⁸⁷

2.2.4.3.3. Kinâye (الكناية)

Açıkça ifade edilen sözcüklerin zıddıdır. Bir nevi kapalı sözcüklerdir. İzhâr edilmesi durumunda sıkıntı oluşturacak lafızların, imâ ile üstü kapalı bir şekilde anlatılması üslubudur.⁸⁸

Kinâyenin belâgî bir unsur olarak kabul edilmesine imkân sağlayan en önemli sebebi ise muhatapta tasvir yeteneği oluşturmastır. Bu yetenek sayesinde söylenilmek istenilen maksat bir resim gibi muhatabın zihninde şekillenmektedir.⁸⁹

2.2.4.3.4. Teşbîh (التشبيه)

Sözlükte benzetmek anlamına gelen teşbîh, anlaşılması zor olan konuların, kolaylıkla ifadeye dökülmesini sağlayan büyümlü bir anlatım biçimidir.⁹⁰

Teşbîh sanatının benzeyen (müşebbeh), benzetilen (müşebbehun bih), benzetme yönü (vech-i şebah) ve teşbîh edatından oluşan dört ana ögesi bulunmaktadır.⁹¹

2.2.4.4. Bedî' İlmi (علم البديع)

بَدَعَ kökünden gelen البَدِيع kelimesi, sözlük anlamı olarak “emsâli olmayan bir şey meydana getirmek” demektir.” بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ “âyeti kerîmesinde Allah Teâlâ'nın “eşsiz, benzersiz bir yaratıcı”⁹² olduğunu dile getirmek için البَدِيع kelimesi kullanılmıştır.

Belâgat açısından Bedî' ilmi; “muktezây-ı hâle uygun olan bir kelimeyi lafız ve mana yönünden güzelleştirme metotlarını içine alan ilimdir.” Muhatabın ilk olarak meânî ilmi ile durumuna uygun sözler seçilip, sonrasında bu duruma uygun olarak anlamı en güzel biçimde

⁸⁷ Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfiî, *el-izâh fî Ulûmi'l-Belâga*, 307.

⁸⁸ Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfiî, *el-izâh fî Ulûmi'l-Belâga*, 337.

⁸⁹ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *el-Belâgatü'l-Vâzıha*, 131.

⁹⁰ Ebu'l-Hasan Ali b. İsa b. Ali er-Rummânî, *Selâsu resâil fî i'câzi'l-Kur'an: en-Nüket fî i'câzi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1976), 1/80.

⁹¹ Abdülkahir el-Cürcani, *Esrâru'l-Belâga*, 90.

⁹² Bakara (2), 117.

ifade eden beyân ilmi ile devam edilir ve en sonunda ise bedî' ilmi ile muhatabın durumuna uygun olarak seçilen lafızlar süslenip, güzelleştirilmektedir.⁹³

Câhiz ile gün yüzüne çıkan bu ilim Abbâsi Halifesi İbnu'l-Mu'tez'in (ö. 296/908) “*Kitabul-Bedi*” isimli eseriyle büyük bir ivme kazanmıştır.⁹⁴ Bedî' ilminde asıl maksat kelimelerin güzelleştirilmesidir. Fakat kelimelerin güzelleştirme maksadı taşıyan bu ilim sadece kelama odaklanmamış, anlamında güzelleşmesiyle ilgilenmiştir. Kısacası bedî' ilmi kurallarının, beyân ve meânî ilmine uygun olması gerekmektedir.

2.2.4.4.1. Tıbâk ve Mukâbele (الطباق – المقابلة)

Birbirine zıt olan iki kelimenin bir cümlede uyum içerisinde kullanılmasıdır.⁹⁵ Ölü-diri, yaz-kış, varlık-yokluk gibi. Bu kullanım alanı iki isim, iki fiil ya da iki harf arasında olabileceği gibi, bir isim, bir fiil şeklinde farklı formlarda da gelebilmektedir. Mukâbele ise karşılıklı olarak iki grup kelimenin birbirine zıt olarak kullanılmasıdır.⁹⁶

2.2.4.4.2. Seci' (السجع)

Sözlükte “güvercin, kumru gibi kuşların nağmelerini tekrar etmek suretiyle ötüşmeleri” anlamına gelmektedir.⁹⁷

İstılah anlamı ise, cümledeki son kelimelerin, son harflerin birbirlerinin aynı olmasıdır. Ve yahut büyüleyici bir ritim meydana getirmek için cümledeki son kelimenin tekrar eden seslerle bitmesidir.⁹⁸

Seci' nin kabul edilir olması için doğallık öncelikli koşuldur. Daha sonra lafızların fasîh ve beliğ olması, ahenkli olması, mana bakımından anlaşılır ve uyumlu olmaları gerekmektedir. Ayrıca müenneslik tâ'sı ve kelime sonlarındaki harekeler kapsam dışı bırakılmıştır. Seci' sanatının oluşturduğu mûsikî muhatabın dikkatini çekip, hoş bir etki uyandırmaktadır.⁹⁹

⁹³ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *el-Belâgatü 'l-Vâziha*, 262.

⁹⁴ Ebu'l-Abbas Abdullah b. Muhammed el-Mu'tez Billah el-Abbâsî, *el-Bedî fi'l-Bedî* (Beyrut: Dâru'l- Cîl, 1990), 73.

⁹⁵ Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Mifâhu'l-Ulûm* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1987), 423.

⁹⁶ Ahmed Mustafa el-Merağî, *Ulûmu'l-Belâga el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî*, 340.

⁹⁷ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 150.

⁹⁸ Kazvinî, *et-Telhîs*, 397.

⁹⁹ Merağî, *Ulûmu'l-Belâga el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî*, 360.

2.2.4.4.3. Cinâs (الجناس)

Diğer ismi tecnîs olan cinâs, lafız açısından birbirine benzeyen fakat anlamları farklı olan kelimelerin beraber kullanılmasıdır. Cinâsa konu olan kelimeler harflerin türü, sayısı, hareke ve dizilim açısından da benzerlik göstermelerine göre bölümlere ayrılmaktadır.¹⁰⁰ Cürcânî'nin yorumu ile “seci' ve cinâs sadece lafızla alakalı değil manayı da tamamlayan unsurlardandır. Sözü'n i'câb ettirdiği mananın gidişatına göre şekillenen bu sanatlar, maksadın kendisine yakışan kisveye bürünmesini sağlamaktadır.”¹⁰¹

2.2.4.4.4. İltifât (الالتفات)

Manaya ahenk katan belâgî unsurlardan olan iltifât sanatı, durgun giden bir ifadenin değişen üslupla diri tutularak maksadın anlaşılmasına dikkat çekmektir. İltifât sanatı mütekellimden gâibe ya da muhataba, muhataptan gâibe veya gâipten mütekellime, vb. geçiş şeklinde gerçekleşebilir.¹⁰²

Zemâhşerî, “Arapların bu üslûb değişikliğine edebî bir sanat olarak başvurdıklarını belirterek sözü, aynı üslûbun verdiği monotonluktan kurtarıp, muhatabın ilgisini uyandırma amacı taşıdıklarını söyler.”¹⁰³

2.2.4.4.5. Müşâkele (المشكلة)

Benzemek anlamına gelen bu sanat, öncesinde kullanılmış olan bir sözcüğü, benzer bir kalıpta kullanarak farklı bir anlamı kastetmektir.¹⁰⁴ Bu şekilde kullanılmış olan ilk sözcük, farklı formda tekrarlanarak ikinci kullanımda başka bir anlam içererek kendi anlamı dışında bir anlam ifade etmektedir.

2.2.4.4.6. Taksîm (التقسيم)

Sözlük anlamı olarak pay etmek, bölüştürmek, parçalara ayırmak gibi anlamlar ifade eden taksîm bir şeyi veya birden çok şeyi söyledikten sonra bunların kısımlarını zikredip ayrı ayrı hükümlere bağlamaktır.¹⁰⁵ 106 الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

¹⁰⁰ Fazl Hasan Abbas, *el-Belâgatu fînûnuha ve efnânuha: ilmu'l-Meânî*, 299.

¹⁰¹ Abdülkahir el-Cürcanî, *Esrâru'l-Belâga*, 102.

¹⁰² Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed el-Mu'tez Billah el-Abbâsî, *el-Bedî fî'l-Bedî*, 102.

¹⁰³ Zemâhşerî, *Esasü'l-Belâga*, 14.

¹⁰⁴ Ali el-Carim, Mustafa Emin, *el-Belâgâtü'l-Vâzıha*, 238.

¹⁰⁵ Ebu Bekr b. Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1987), 425.

¹⁰⁶ Âl-i İmrân (3), 191.

ilk olarak zikretmeyi, akabinde zikrin ayakta, oturarak ve yatarken yapılması gibi çeşitli kısımlarından bahsetmektedir.

2.2.4.4.7. Tağlîb (التغليب)

Aralarında anlam yakınlığı olup, bazı sıfatlarda benzerlik gösteren şeylerden birisinin lafzını kullanmak suretiyle, diğerine tercih etmektir.¹⁰⁷ Özellikle tesniye (ikil) kelimelerde yaygın olarak kullanılan bir uygulamadır. Örneğin anne-baba için أَبَوَيْنِ kelimesinin kullanılması gibi.¹⁰⁸

2.2.4.4.8. Reddû'l-Acüz ale's-Sadr (رد العجز على الصدر)

Kelamı güzelleştirme sanatlarından olan reddû'l-acüz ale's-sadr, iki lafızdan birinin cümlenin başında, diğerinin ise cümlenin sonunda getirilmesidir.¹⁰⁹

2.2.4.4.9. Tecâhül-i Ârif (تجاهل العارف)

Kelamı kuvvetlendirmek amacıyla tevbih, övgüde ve yermeye abartma, muhatabın gafletten uyandırılması, ikaz ve korkutma, istihzâ ve küçük düşürme gibi sebeplere binaen bilinen bir şeyi bilmezden gelme sanatıdır.¹¹⁰

¹⁰⁷ Ahmed Mustafa el-Merağî, *Ulûmu'l-Belâga el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî*, 144.

¹⁰⁸ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, 468.

¹⁰⁹ Kazvini, *et-Telhîs*, 158.

¹¹⁰ Kazvinî, *et-Telhîs*, 148.

III. BÖLÜM

3. KIYÂMET SÛRESİ

3.1. Kıyâmet Sûresi Tanımı

Kıyâmet Sûresi âyetlerini ve meâlini vermeden önce, sûrenin iniş sebebi, ismi ve içeriği hakkında bilgi vermekte fayda görmekteyiz.

Mushâf'taki sıralamada yetmiş beşinci, iniş sırasına göre otuz birinci sûre olup, Hümeze süresinden önce, Kâria suresinden sonra Mekke'de inmiştir. İsmi ilk âyette geçen ve öldükten sonra dirilmeyi bildiren Kıyâmet (kalkma) kelimesinden almıştır. Sûre ilk âyette geçen kelimelerden dolayı لَا أَقْسِمُ sûresi diye de isimlendirilmiştir.¹¹¹ Sûre kırk âyetten oluşmaktadır. Sûrede ağırlıklı olarak kıyâmet halleri ve detaylı olarak kıyâmetin korkunç sahneleri, öldükten sonra dirilme, sekr halindeki insanın halleri, âhirette kâfirlerin karışılacağı korkunç durumlardan bahsedilmiştir.¹¹²

Sûrenin öne çıkan en önemli özelliği ise, ahireti ve yeniden dirilmeyi yalanlayan inkarcılara meydan okunarak, Allah Teâlâ'nın çürümüş kemikler dahil, parmak uçlarına varıncaya kadar yeniden diriltmeye muktedir olduğu zikredilerek, inkarcıların iddiaları çürütülmüş ve muhteşem bir şekilde tasvir edilmiştir.

Yine Peygamber (s.a.v)'e vahiy meleği Cebraîl (a.s.)'in kendisine Kur'ân-ı okuduğunda O'nu ezberlemek için olan çabası anlatılmaktadır. Peygamber (s.a.v) vahiy meleğinin kırâatını takip etme konusunda kendisini zorlayıp, vahiy meleğinin bildirdiği âyetleri hemen hafızasına kaydetmek için lisanını kımıldatırdı. Bu nedenle Allah Teâlâ kırâatını dinlemesini ve dilini hareket ettirmemesini emretti.¹¹³

Ayrıca sûre, insanların âhirette iki grubuna ayrılacaklarını, mutlu olanların yüzlerinin parlak ve nurlu olduklarını, devamlı Rablerine baktıklarını bildirmektedir. Mutsuz olanlara gelince onların yüzlerinin kapkara, buruşmuş ve zillet kaplamış bir şekilde olduklarını zikretmektedir.¹¹⁴

Akabinde ölmek üzere olan insanın durumundan bahsetmekte o anda korku ve sıkıntı durumunun hasıl olacağı bildirilmektedir. İnsana, can köprücük kemiğine geldiğinde, çaresizlik içerisinde bir şifacı arayacağını, telaştan ve korkudan bacakların birbirine

¹¹¹ Celâleddin el-Mahallî-Celâleddin es-Süyûtî, *Tefs 'iru'l-Celaleyn* (İstanbul: Enes Kitabevi, ts.), 5/503.

¹¹² İbni Kesîr, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim* (Beyrut, 2000), 14/8198.

¹¹³ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 6/1052.

¹¹⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 116.

dolaşacağını, o anda tahmin edemediği darlık ve zorluklarla karşılaşılacağını hatırlatmaktadır.¹¹⁵

Bu mübarek sûre, aklî delillerle insana âhiret ve haşri (toplanma) ispat ederek sona ermekte ve insanın yaratılış süreci anlatılmakta, insanı mükemmel bir şekilde yaratan Allah Teâlâ'nın ölüleri tekrar diriltmeye gücünün yeteceği ve bu işi yaratıcıdan başkasının yapmaya kadir olamayacağı kuvvetli bir şekilde ifade edilmektedir.

Kıyâmet sûresinden önceki sûrede yine insanların ahireti inkarından bahsedilmiştir. Bu bağlamda bir kez daha görmekteyiz ki; Kurân-ı Kerîm'in i'cazı, âyetler ve sûreler arası siyâk-sibâk ilişkisi, sûre içindeki belâgat ve nazım mükemmel bir şekilde gözler önüne serilmektedir.¹¹⁶

Sûrenin inişi ile alakalı ise müşriklerden Adiy b. Rebîa bir gün Resulullah (s.a.v.)'e gelip kıyâmeti anlatmasını istemiş, Resulullah'ın sözlerini dinledikten sonra gözleriyle görse bile inanmayacağını, zira çürümüş kemiklerin yeniden toplanıp bir beden oluşturmalarının imkânsız olduğunu söylemesi üzerine sûrenin ilk bölümlerinin nazil olduğu çeşitli kaynaklarda dile getirilmiştir. Ancak kıyâmet günü gibi Kur'ân'ın dile getirdiği temel inanç esaslarından biriyle ilgili olarak inananların inancını pekiştirmek, inanmayanlarını da imana davet etmek üzere nazil olduğunda hiç şüphe yoktur.¹¹⁷

3.2. Kıyâmet Suresi Ayetleri ve Meali

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ (۱) وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَامَةِ (۲) أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ (۳) بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ (۴) بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ (۵) يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ (۶) فَإِذَا بَرَقَ الضُّبُرُ (۷) وَخَسَفَ الْقَمَرُ (۸) وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ (۹) يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ (۱۰) كَلَّا لَا وَزَرَ (۱۱) إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ (۱۲) يُنَبِّئُوا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ (۱۳) بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ (۱۴) وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ (۱۵) لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ (۱۶) إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ (۱۷) فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ (۱۸) ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ (۱۹) كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ (۲۰) وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ (۲۱) وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ (۲۲) إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ (۲۳) وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ (۲۴) تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ (۲۵) كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ (۲۶) وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ (۲۷) وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ (۲۸) وَالْتَفَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ (۲۹) إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ (۳۰) فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّىٰ (۳۱) وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ (۳۲) ثُمَّ دَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ (۳۳)

¹¹⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 116.

¹¹⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 116.

¹¹⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 116.

أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ (٣٤) ثُمَّ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ (٣٥) أَيْحَسِبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُذَىٰ (٣٦) أَلَمْ يَكُنْ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَىٰ (٣٧) ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ (٣٨) فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ (٣٩) أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ (٤٠)

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

{1} Kıyâmet gününe yemin ederim! {2} Kendini kınayan nefse yemin ederim! {3} İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor? {4} Evet, parmaklarına varıncaya kadar yeniden yapmaya gücümüz yeter.{5} Fakat insan önündeki (kıyameti) yalanlamak ister. {6} “Kıyâmet günü ne zamanmış?” diye soruyor. {7,8,9} Göz dehşetle açıldığı, ay tutulduğu, güneşle ay birleştirildiği zaman; {10} İşte o gün insan, “Kaçacak yer neresi?” diyecektir.{11} Hayır, hayır! Sığınacak yer yoktur.{12} O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur.{13} O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir. {14,15} Artık insan, mazeretlerini sayıp dökse de kendi kendisi şahididir.{16} Resul’üm, onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. {17} Şüphesiz onu, toplamak ve onu okutmak bize aittir.{18} O halde biz O’nu okuduğumuz zaman sen O’nun okunuşunu takip et.{19} Sonra şüphen olmasın ki, O’nu açıklamak bize aittir. {20} Hayır! Doğrusu siz çabucak gelip geçen dünyayı seviyorsunuz. {21} Âhireti ise bir yana bırakıyorsunuz. {22} Yüzler vardır ki, o gün ıslıl ıslıl parıldayacaktır. {23} Onlar, Rablerine bakacaklardır. {24} Yüzler de vardır ki, o gün buruşacaktır. {25} Kendilerinin, bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacağını sezeceklerdir. {26} Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır.{27} Yok mu bir şifacı?” denilir; {28} Can çekişen bunun gerçek bir ayrılış olduğunu anlar.{29} Ve bacak bacağa dolaşır. {30} İşte o gün sevk edilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur.{31} İşte o, doğruyu kabul etmemiş, namaz da kılmamıştı.{32} Aksine yalan saymış ve yüz çevirmişti.{33} Sonra da çalım sata sata yürüyerek kendi ehline gitmişti. {34} Layıktır (o azap) sana layık!{35} Sonra (bu azap) sana layıktır layık!{36} İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?{37} O, döl yatağına akıtılan meninin içinden bir nutfе değil miydi?{38} Sonra, kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu yaratıp şekillendirmişti.{39} Ondan da iki cinsi, erkek ve dişi var etmişti.{40} Peki, bunları yapan Allah'ın, ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?

3.3. Kıyâmet Sûresinin Tahlili

3.3.1. Kıyâmet Sûresinin Sarf ve Lügat İlmi Açısından Tahlili

3.3.1.1. Birinci Âyet

{ لَا أَقْسِمُ بِبَیْوَمِ الْقِيَامَةِ }

“Kıyâmet günüine yemin ederim!”

لَا أَقْسِمُ ifadesinin başındaki لَا nefiy harfidir. قَسَمَ fiili “yemin etti” kökünden rubai mezid bablarından olan اِفْعَال babından malum muzari fiil, nefsi mütekellim vahde (birinci tekil şahıs) sîgasıdır. Lügat manası “bölüyor, pay ediyor, ikiye ayırıyor, anlaşmazlık çıkarıyor, dağıtıyor”¹¹⁸ gibi farklı anlamalara gelen ve س harfinin esresi ile okunan sülâsî mücerred ikinci babdan gelmektedir. Sülâsî mücerred olan قَسَمَ fiiline bir harf ilave edilerek sülâsî mezid rubâî bablarından, birinci bab olan اِفْعَال babına nakledilerek “yemin etmek, ant içmek” gibi anlamlar elde edilmiştir.¹¹⁹ Fiilin sîgası fiili muzârî, (geniş zaman) binâ-i malum, (iş yapan kişi belli) nefsi mütekellim vahde (birinci tekil şahıs) olarak gelmektedir. Fiilin faili gizli olan Allah Teâlâ’ya raci أَنَا zamiridir.

فَعْلٌ kelimesinin aslı ي-و-م harflerinden oluşan tekil isim ve sarf vezinlerinden فَعْلٌ vezninde فَعْلٌ şeklinde gelmektedir. Çoğulu cem’ mükesser (müfredinin vezni değişerek gelen cem’ (çoğul) olup)¹²⁰ أَيْامٌ şeklindedir. فَعْلٌ kelimesi lügatta “gün, vakit, çağ, devir” gibi anlamlarla beraber dört farklı şekilde kullanılmaktadır.¹²¹

فَعْلٌ kelimesi قَوَّمَ “kalktı” kökünden فَعَالَةٌ vezninde mastardır. Müfret müennes sîgasında gelmiştir. قِيَامَةٌ Kelimesinin lügat anlamı “yeniden dirilme, isyan, ayaklanma, devrim, muhafızlık, bekçilik, çok kızmak, bir olay sebebiyle kıyâmet koparmak, ortalığın birbirine girmesi ve kıyâmet”¹²² gibi manalar içermektedir. Kelimenin aslı illetli fiil olan ecvef قَامَ’dır.¹²³

¹¹⁸ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 792.

¹¹⁹ Hasirizade Elif Efendi, *en-Nûru’l-Furkân fî Şerhi Lugati’l-Kur’ân* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 138.

¹²⁰ İmam Birgivî, *Mecmuatü’n-Nahiv* (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2021), 134.

¹²¹ Hüseyin Muhammed Demâgânî, *Kamusul Kuran* (Beyrut, 1983), 506.

¹²² İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 3782.

¹²³ İbni Cinnî, *et-Tasrîfü’l-mülûkât*, 50.

اللَّوَامَةِ kelimesinin lügat anlamı “çok azarlayan, çok çok kınayan, fazlasıyla paylayan” gibi anlamlar içermektedir. Kişinin kendisine kınama getirecek eylemlere yönelmesidir.¹³³ Bu âyeti kerîmede ise “çokça kınayan” anlamında kullanılmaktadır.

Bu âyeti kerîme atıf harfi olan و sebebiyle bir önceki âyete atfedilmiş, لَا أَقْسِمُ yemin ifadesi tekrar kullanılmıştır. Fakat burada kendini kınayan nefse yemin edilmiştir. Ayrıca olumsuzluk harfi لَا, semai müennes bir kelime olan النَّفْس ve mübalağa ismi fâil kalıbında اللَّوَامَةِ kelimesi kullanılmıştır.

3.3.1.3. Üçüncü Âyet

{أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ}

“İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor?”

أَيَحْسَبُ kelimesi başında bulunan ا soru harfidir. يَحْسَبُ malum, müfred, müzekker gaib, muzari fiildir. Sülâsî mücerred dördüncü bab olan يَفْعُلْ-فَعِلْ veyninde يَحْسَبُ şeklinde çekimlenmektedir.

يَحْسَبُ kelimesinin lügat anlamı “zannediyor, sanıyor, varsayıyor, düşünüyor, kabul ediyor, hesaba katıyor ve sayıya ekliyor” gibi anlamlar içermektedir.¹³⁴ الْإِنْسَانُ müfred isimdir. Cem’isi نَاسٌ¹³⁵ şeklinde gelmektedir.

أَنَّ kelimesinde iki ihtimal bulunmaktadır. Bunlardan ilki idgâm yapılarak أَنَّ olmasıdır. Kelimenin aslı أَنْ-لَنْ şeklindedir. Araplarda yakın mahreçli iki harf yan yana geldiği zaman telaffuzda kolay okunabilmesi için birbirine kalbedilirler. İkinci ihtimal ise kelime أَنَّ den hafifletilmiştir.¹³⁶

جَمَعَ – يَجْمَعُ kelimesi جَمَعَ “topladı” kökünden sülâsî mücerred üçüncü bab olan جَمَعَ veyninde tekîdi nefiy istikbal sîgasında salim bir fiildir.

نَجْمَعُ Kelimesinin lügat anlamı ise “topluyor, derliyor, bir araya getiriyor, üst üste yığıyor ve toparlıyor” gibi anlamalara gelmektedir.¹³⁷

¹³³ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 896.

¹³⁴ Hüseyin Muhammed Demagani, *Kamusul Kuran*, 129.

¹³⁵ İmîl Bedî’ Ya’kûb, *el-Mu’cemü ‘l-Mufasssal fi ‘l-Cumu’* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2004), 458.

¹³⁶ Abdurrahman b. Ahmed Nureddin el-Camî, *Molla Cami*, 402.

¹³⁷ Luvis Ma’luf el-Yesui, *el-Müncid*, 101.

عِظَامُهُ müfred müennes isimdir. Kelimenin müfredi عِظْمٌ dır. Burada çoğul olarak gelmiştir. Lügat anlamı ise “kemiklerdir.”¹³⁸ هُ muttasıl zamirdir. الْإِنْسَانُ kelimesine racidir.

Bu âyeti kerimede muzâri fiiller نَجَمَعُ – يَحْسَبُ, müfred isim الْإِنْسَانُ, muzari fiil nasb eden harflerden أَنْ, muzâri fiili cizm eden edat لَنْ ve müfred müzekker gaib zamiri هُ kullanılmıştır.

3.3.1.4. Dördüncü Âyet

{ بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ }

“Evet bizim, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter.”

بَلَى edatı olumsuz soruya olumlu cevap vermek için kullanılmaktadır. Olumsuz bir anlamı reddetme edatıdır.¹³⁹

قَادِرِينَ kelimesi قَدَرَ “gücü yetti” kökünden sülâsî mücerred ikinci babdan يَفْعِلُ – يَفْعِلُ şeklinde ismi fâil kalıbında sahih bir fiildir. Cem’isi قَادِرُونَ şeklinde gelmektedir.

قَادِرِينَ kelimesinin lügat anlamı “güç yetiriciler, kuvvet sahibi olanlar, kabiliyetli, kapasitesi olanlar, maharetli her şeyi yapabilen muktedir olanlar” gibi anlamlar içermektedir.¹⁴⁰ عَلَى harfi cerdir.

نُسَوِّيَ kelimesi سَوَّى “eşitledi” kökünden sülâsî mücerrede bir harf ilave edilerek ziyadeli yapılan bablardan olan تَفْعِيل babından fiili muzâri, nefsi mütekellim meal gayrı (çoğul-biz hali) sîgasıdır. Kelimenin aslı سَوَّى dir. Aynel (ikinci harf) ve lamel filinde (son harf) illetli harf olması hasebiyle lefif-i makrundur.¹⁴¹ أَنْ fiili muzariyi nasb eden harflerdendir. نُسَوَّى Fiilinin sonunu fetha yapmıştır.

نُسَوَّى lügat anlamı “düzleriz, eşitleriz” gibi anlamalara gelmektedir.¹⁴² Ayrıca bu kelime “yaratılış sürecinde insana bedensel özelliklerinin tam olarak verilmesi”¹⁴³ anlamında başka âyetlerde de geçmektedir.

¹³⁸ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 670.

¹³⁹ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 150.

¹⁴⁰ Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Mektep Yayınları, 2011), 931.

¹⁴¹ Abdülhamîd Anter *Tasrîfü'l-ef'âl ve mukaddimetü's-sarf*, ts., 40.

¹⁴² Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 142.

¹⁴³ İnfitar (82), 7.

Müfredi بَنَّان olan بَنَاءُ ismi فَعَالٌ vezninde cem' teksirdir. Lügat anlamı ise “parmak uçları” demektir.¹⁴⁴ ه harfi zamirdir. İnsana racidir.

Bu âyeti kerîmede ismi fail, cem' müzekker salim ve sahih bir fiil olan قَادِرِينَ kelimesi, تَفْعِيل babı vezninde muzâri mütেকellim meal gayrı sîgası نُسَوِّيْ, cem' teksir isim بَنَاءُ kelimeleri, harfi cer olan عَلَى, fiili muzariyi nasb eden harflerden olan أَنْ, soru harfi olan بَلَى muttasıl zamir olan ه kullanılmıştır.

3.3.1.5. Beşinci Âyet

{ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ }

“Fakat insan önündeki (kıyâmeti) yalanlamak ister.”

بَلْ atıf harfidir. اَيَحْسَبُ (insan zannediyor mu ki) ifadesine atfedilmiştir. بَلْ ifadesi, رَوَدَ kelimesi رَوَدَ kökünden sülâsî mücerrede bir harf ilave edilerek mezid (ziyadeli) bablardan olan اِفْعَالٌ babından muzâri, malum, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Yalın hali رَوَدَ şeklinde gelmektedir. و harfi harekeli kendinden bir önceki harfin harekesi de fetha olduğu için و harfi elife çevrilerek¹⁴⁵ رَادَ olmuştur. Muzâri vezninde يُرَوِّدُ şeklinde و harfi harekeli kendinden bir önceki harf, harfi sahih sakın, و harfinin harekesini bir önceki harfi sahih sakine verilerek, bu şekilde و harfi sakın kendinden önceki kesra olunca و harfi ي harfine çevrilmiştir¹⁴⁶ ve يُرِيدُ olmuştur.

يُرِيدُ kelimesinin lügat anlamı “dolaşıyor, geziniyor, ikna ediyor, yaklaşıyor, yaklaşıp hitap ediyor, caydırıyor, ayartıyor ve istekli oluyor” gibi anlamlar içermektedir.¹⁴⁷ Fiil اِفْعَالٌ babına nakledildiğinde ise istemek, “niyet ediyor, başarılı oluyor, istekli oluyor” gibi anlamlar içerir.

لِيَفْجُرَ fiilinin başındaki ل harfi, talil (sebe) bildirmektedir. Bazı alimler bu harfin zait olduğunu söylemişlerdir.¹⁴⁸ فَجَرَ kelimesi فَجَرَ “fecir vaktine girdi” kökünden fiili muzâri, malum, müfred, müzekker gaip sîgasında salim bir fiildir. فَجَرَ vezninde sülâsî mücerred

¹⁴⁴ İbni Manzur, *Lisanül Arab*, 362.

¹⁴⁵ Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Hasa'is*, çev. Muhammed Ali en-Neccar (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2003), 1/140.

¹⁴⁶ Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Hasa'is*, çev. Muhammed Ali en-Neccar, 1/140.

¹⁴⁷ Hüseyin Muhammed Demagani, *Kamusul Kuran*, 796.

¹⁴⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dârü't-Tunusiyye, 1984), 342.

birinci babdan gelmektedir. فَجَرَ fiilinin faili altında gizli ve insana raci olan zamir هُوَ dir. فَجَرَ fiilinin yalın haliyle lügat anlamı “fecir vaktine girmek, yalan söylemek, zina etmek, suyu akıtmak, açıktan günah işlemek”¹⁴⁹ gibi farklı anlamlar içermektedir. Âyeti kerîmede ise muzari fiil kalıbında geldiği için fiile “açıktan günah işliyor” anlamı verilmiştir. أَمَامَهُ kelimesi zaman zarfıdır. Sonunda bulunan هُوَ zamir olup insana racidir.

Âyeti kerîmede sülâsî mezîd bablarından olan اِفْعَال babı vezninde muzâri fiil يُرِيدُ yine sülâsî mücerred birinci babdan muzâri fiil يَفْجُرُ müfred isim الْإِنْسَانُ zaman zarfı أَمَامَهُ atıf harfi بَلْ, sebep bildiren ل harfi, muttasıl zamir هُوَ ve munfasıl zamir هُوَ bulunmaktadır.

3.3.1.6. Altıncı Âyet

{ يَسْئَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ }

“Kıyamet günü ne zamanmış? diye soruyor.”

يَسْئَلُ kelimesi سَأَلَ “sordu” kökünden fiili muzâri, malum, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Faili müstetir zamir olan هُوَ dir. يَسْئَلُ - سَأَلَ şeklinde sülâsî mücerred üçüncü babdan gelmektedir Aynel (ikinci harf) fiilinde hemze olması hasebiyle mehmûz¹⁵⁰ bir fiildir. يَسْئَلُ kelimesinin lügat anlamı “bir şey hakkın da soru soruyor, hakkın da soruşturuyor, bilgi istiyor, talep ediyor, dileniyor” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵¹ أَيَّانَ soru ismidir. Aynı zamanda zaman zarfıdır. يَوْمُ birinci âyeti kerîmede izahı verilmiştir.¹⁵² الْقِيَامَةِ ilk âyeti kerîmede izahı verilmiştir.¹⁵³

Bu âyeti kerîmede muzâri fiil يَسْئَلُ, müstetir zamir هُوَ müennes ve müzekker isimler الْقِيَامَةِ - يَوْمُ soru ismi olan أَيَّانَ kullanılmıştır.

3.3.1.7. Yedinci Âyet

{ فَإِذَا بَرَقَ النَّبَرُ }

“Göz dehşetle açıldığı zaman.”

¹⁴⁹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 3351.

¹⁵⁰ İbn Hişâm en-Nahvî, *Nüzhetü 't-tarf fi ilmi 's-sarf* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1898), 17.

¹⁵¹ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Fârâbî Cevherî, *es-Sihâh tâcü'l-luga ve sıhâhu 'l-Arabiyye* (Kahire: Daru'l-Hadi, 2009), 1724.

¹⁵² Bknz. s, 27.

¹⁵³ Bknz. s, 27.

فَإِذَا ifadesinin başındaki ف istî'nâf harfidir. Yani önceki âyetle sorulmuş bir sorunun cevabı veya yeni bir konunun başladığının belirtisidir.¹⁵⁴ إِذَا zaman zarfıdır.

بَرَق fiili mâzi, malum, müfred, müzekker gaib sîgasında salim bir fiildir. Sülâsî mücerred dördüncü bab vezninde يَبْرُق - بَرَق şeklinde gelmektedir.

بَرَق kelimesinin lügat anlamı ise “şaşırdı, hayrete düştü, dehşete kapıldı” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵⁵ Ayrıca bu kökten Kur’ân-ı Kerîmde farklı âyetlerde بَرَق şeklinde “şimşek” anlamında kullanılmıştır.

الْبَصَرُ müfred marife bir isimdir. Çoğulu أَبْصَارٌ¹⁵⁶ şeklinde gelmektedir. Kelimenin lügat anlamı ise, “görmek, göz atışı, sağduyu, nazar, ince ve ayrıntılı görme yeteneği”¹⁵⁷ gibi anlamlar içermektedir.

Görüldüğü üzere âyeti kerîmede müfred müzekker sîgasında mazi fiil بَرَق, müfred marife isim الْبَصَرُ zaman zarfı olan إِذَا ve istinaf harfi olan ف bulunmaktadır.

3.3.1.8. Sekizinci Âyet

{ وَخَسَفَ الْقَمَرُ }

“Ay tutulduğu zaman.”

وَحَسَفَ kelimesinin başında bulunan و atıf harfidir. حَسَفَ mâzi, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. يَحْسِفُ - حَسَفَ şeklinde sülâsî mücerred ikinci babdan gelmektedir. Lügat anlamı ise “tutuldu, battı, gök cismi oldu, görünmez oldu, batmasına sebep oldu, ışığı yok olup kayboldu, çamurlaşp üzerindeki ile battı, rengi soldu ve ay tutulması”¹⁵⁸ gibi anlamalara gelmektedir. Bu kelimeyi İbn Ebû İshâk İsâ (ö. 117/735) ve el-A‘rec (ö. 117/735) خ harfini örteli, س harfini de kesralı olarak وَخَسِفَ الْقَمَرُ şeklinde okumuşlardır. Bu okuyuşa bir sonraki âyetle yer alan “Güneş ve ay bir araya getirildiği zaman” ifadesini delil teşkil ettiğini söylemişlerdir.¹⁵⁹

الْقَمَرُ müfred marife bir isimdir. Çoğulu أَقْمَارٌ¹⁶⁰ olarak gelmektedir. Kelimenin lügat anlamı ise “uydu, ay, göz kamaşması” gibi farklı anlamlar içermektedir.¹⁶¹

¹⁵⁴ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 154.

¹⁵⁵ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 241.

¹⁵⁶ İmîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fi'l-Cumu*, 154.

¹⁵⁷ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 184.

¹⁵⁸ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 1157.

¹⁵⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Risale Yayınları, 2006), 21/217.

¹⁶⁰ İmîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fi'l-Cumu*, 364.

¹⁶¹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 3736.

Âyeti kerime başında bulunan و atıf harfi sebebiyle bir önceki ayet üzerine atfedilmiş olup, sülâsî mücerred ikinci babdan mazi fiil حَسَف ve müfred marife isim الْقَمَرُ bulunmaktadır.

3.3.1.9. Dokuzuncu Âyet

{وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ}

“Ay ve güneş bir araya getirildiği zaman”

وَجُمِعَ ifadesinin başındaki و atıf harfidir. جُمِعَ Sülâsî mücerred üçüncü babdan fiili mâzi, meçhul, müfred, müzekker gaib sıgasında salim bir fiildir. Kelimenin lügat anlamı “toplanıldı, derlenildi, bir araya getirildi ve birleştirildi” gibi birbirine yakın anlamlar içermektedir.¹⁶² Ferrâ burada جُمِعَتْ “bir araya getirildi” denilmeyip, sonuna müenneslik ت ‘si getirilmesini anlamın burada جَمَعَ بَيْنَهُمَا “ikisini bir araya getirdi” olmasından dolayıdır şeklinde izah getirmiştir. Ebû Ubeyde (ö. 224/838) ise bu müzekkerin tağlib (üstün) edilmesi dolayısıyla böyle gelmiştir. Kisâi (ö. 189/805) ise, manaya hamledildiği için bu şekil gelmiştir. Sanki iki ışık söndürüldü denilmek istenmiştir. Müberred ise buradaki müennes hakiki değildir, bu nedenle sonuna ت harfi getirilmemiştir. Abdullah b. Mesud (ö. 32/652-53) ise kırâatinde جَمَعَ بَيْنَ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ “Güneş ile ay ikisi bir araya getirildiği zaman” şeklinde okumuştur.¹⁶³

الشَّمْسُ müfred marife bir isimdir. Çoğulu شُمُوسٌ¹⁶⁴ olarak gelir. Kelimenin lügat anlamı “gündüz aydınlık veren yıldız, güneş” demektir.¹⁶⁵

الْقَمَرُ ifadesinin başındaki و atıf harfidir. الْقَمَرُ müfred marife bir isimdir. Lügat anlamı ise “ay” demektir.¹⁶⁶

Âyeti kerime başında bulunan atıf harfi و ile bir önceki âyet üzerine atfedilmiştir. Ayrıca ayette meçhul mazi fiil جُمِعَ, müfred isimler الشَّمْسُ- الْقَمَرُ kullanılmıştır.

3.3.1.10. Onuncu Âyet

{يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ}

“İşte o gün insan, “Kaçacak yer neresi?” diyecektir.”

¹⁶² Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 31.

¹⁶³ İmam Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/217-218.

¹⁶⁴ İmîl Bedî’ Ya’kûb, *el-Mu’cemü’l-Mufasssal*, 253.

¹⁶⁵ Cürcânî, *Kitâbu’t-Tarîfat*, 131.

¹⁶⁶ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat* (İstanbul: Çıra, 2022), 811.

يَقُولُ kelimesi قَوْل “söyledi” kökünden zamme ile merfu müfred, müzekker, nakıs muzâri fiildir. Kelime sülâsî mücerred birinci bab vezninde قَوْل- يَقُولُ şeklinde gelmektedir. Kelimenin aslı olan قَوْل fiilinde i‘lal¹⁶⁷ yapılmıştır. و Harfî harekeli kendinden önceki harf fethalı olduğu için و harfî elif harfine çevrilerek قَالَ olmuştur. Muzari vezninde ise يَقُولُ şeklinde و harfî harekeli kendinden bir önceki harf, harfî sahih sakın, sahih harf hareke yüklenme bakımından illetli harften daha uygun olduğu için و harfinin harekesi kendisinden önce bulunan sahih sakın harfe verilerek يَقُولُ olmuştur.

يَقُولُ kelimesinin lügat anlamı “haber veriyor, anlatıyor, söylüyor, görüşünde oluyor, destekliyor, hakkında konuşuyor ve bahsediyor” gibi eş değer anlamlara gelir.¹⁶⁸

الْإِنْسَان müfred marife bir isimdir. Çoğulu نَاسٌ¹⁶⁹ olarak gelir. أَيْنَ “nerede” anlamında soru ismidir. يَوْمَئِذٍ Zaman zarfıdır.

الْمَفْرُ müfred marife bir isimdir. Kelimenin başındaki istifhâm (soru) ismi temenni anlamında kullanılmıştır.¹⁷⁰ Kelimenin aslı ise فَرَرٌ dır. Arap dilinde genel kural üzere aynı cinsten iki harf yan yana geldiği zaman okumada kolaylık olması için tek harf şeklinde şeddelenerek okunmaktadır.¹⁷¹ Bu kelime de aynı kural olduğu için ر harfî şeddelinmiş ve muzaâf fiil şeklinde فَرَّ olmuştur. الْمَفْرُ Kelimesinin lügat anlamı ise “kaçacak yer, firar edecek yer” gibi anlamlara gelir.¹⁷²

الْمَفْرُ kelimesinde م harfî fethalı okunursa ‘kaçmak’ anlamında mimli mastar, م harfî fethalı, ف kesralı okunursa ‘kaçış yeri’ anlamında ismi mekan olur.¹⁷³ Katade, İbn Abbas, Mücahid (ö. 324/936), el-Hasen bu şekilde okumuşlardır.¹⁷⁴ م Harfî kesralı ف harfî üstünlü okunduğunda ise anlam “iyice kaçabilen insan” anlamına gelmektedir. İmru’l Kays bu anlamda aşağıdaki beyti zikretmiştir;

مَكْرٌ مَفْرٌ مُقْبِلٌ مُدْبِرٌ مَعَا

“(Düşmana) güzel yönelir, güzel kaçır, güzel ileri atılır, güzel geri döner aynı zamanda”¹⁷⁵

¹⁶⁷ Ebu Cafer Ahmed Abdullah Sermari, *Kitabu'l Bina* (İstanbul: Karaca Yayınevi, 2006), 25.

¹⁶⁸ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 3778.

¹⁶⁹ Hişâm en-Nuhâs, *Mu'cem fîsahi'l-âmmiye* (Lübnan: el-Mektebetü'l Lübnan, 1997), 605.

¹⁷⁰ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 145.

¹⁷¹ Ömer b. Sâbit es-Semânîni, *et-Tasrîf* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 373.

¹⁷² Firuzabadi, *el-Kamusü'l-Muhit*, 29.

¹⁷³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 145.

¹⁷⁴ İmam Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/219.

¹⁷⁵ İmam Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/219.

Görüldüğü gibi bu âyeti kerîmede müfred müzekker muzari illetli bir fiil olan يَقُولُ, müfred ve müzekker isimler الْإِنْسَانِ - يَوْمَئِذٍ Soru ismi olan أَيْنَ, ismi mekân yahut mimli masdar kalıbında muzaaf bir fiil olan الْمَقَرُّ kullanılmıştır.

3.3.1.11. On Birinci Âyet

{ كَلَّا لَا وَزَرَ }

“Hayır, hayır! Sığınacak yer yoktur.”

كَلَّا nefiy ve red harfidir. Cümleye olumsuzluk anlamı vermektedir. لَا cinsini nefyeden olumsuzluk harfidir.

وَزَرَ kelimesi isimdir. Kelimenin lügat anlamı ise الْمَلْجَأُ (sığınılacak yer) kelimesi ile aynı anlamdadır. Yani Araplar “sığınılacak yer, aşılamayan dağ, korunan, sığınılan” her yer için وَزَرَ kelimesini kullanmışlardır. Ebu İshak; “Arap keliminde öyle bir dağ ki kendisine sığınılan, aşılamayan ve senin sığındığın her yer وَزَرَ ‘dir.’” demiştir.¹⁷⁶

Müfessirler âyette geçen وَزَرَ kelimesinin Himyer lehçesinde ‘dağ’ anlamına geldiğini söylemişlerdir. Hasan-ı Basri’den şöyle dediği rivayet edilir; Araplar birbirini korkutur, birbirlerine baskı yapacakları zaman, bir Arap diğerine “el-vezer el-vezer” diye hitap eder ki manası “dağa sığın, dağa!” demektir.¹⁷⁷

Bu âyeti kerimede isim olan وَزَرَ, olumsuzluk ve red edatı olan كَلَّا, cinsini nefyeden لَا harfi bulunmaktadır.

3.3.1.12. On İkinci Âyet

{ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ }

“O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur.”

إِلَى harfi cerdir. رَبُّ kelimesi, müstear olarak ism-i fail anlamında kullanılan bir masdardır. Tek başına sadece varlıkların maslahatını üstlenen Yüce Allah için kullanılmaktadır.¹⁷⁸ “Sahibi, efendisi olmak, terbiye etmek, düzene koymak” gibi anlamlara gelen kelimenin aslı ise فَعَلَ vezninde رَبَّ şeklinde “insanların efendisi olmak, idare eden olmak, onarmak, malik, sahip olmak” gibi anlamlara gelen رَبَّ fiilinden müştak mastardır. Aslı

¹⁷⁶ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 3824.

¹⁷⁷ İbni Cerîr et-Taberî, *Camîu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l Kur'an* (İstanbul: Hisar, 1996), 8/226.

¹⁷⁸ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 383.

رَبُّ olan kelime, Araplarda uygulanan genel kurala göre aynı cinsten iki harf yan yana gelir, birincisi sakın ikincisi harekeli olursa birinci harf kaldırılıp ikinci harfe şedde (yani idgâm yapmak vaciptir) verilerek okunmaktadır.¹⁷⁹ Çoğulu أَرْبَابٌ şeklinde gelmektedir.¹⁸⁰

الْمُسْتَقَرُّ kelimesi قَرَّرَ “karar kıldı” kökünden sülâsî mücerrede üç harf eklenerek mezid (ziyadeli) bablarından olan اِسْتَفْعَالَ¹⁸¹ babından ismi mekan vezninde gelmiştir. Kelimenin aslı muzaaf bir fiil olan يَقْرُ – قَرَّ sülâsî mücerred ikinci babdan gelmektedir. قَرَّ kelimesini lügat manası ise “yerleşmek, yaşamak, ömrünü geçirmek”¹⁸² gibi anlamlar içermektedir. Fiil اِسْتَفْعَالَ babına nakledilmiş ve مُسْتَقَرَّ şeklinde “yerleşim yeri, ikamet yeri” gibi anlamları elde edilmiştir.

Bu âyeti kerîmede ismi fail anlamında kullanılan müstear bir kelime olan رَبِّكَ müfred isim اِسْتَفْعَالَ يَوْمِذٍ babından ismi mekân vezninde muzâaf bir fiil olan الْمُسْتَقَرُّ kelimeleri ve إِلَى harfi ceri kullanılmıştır.

3.3.1.13. On Üçüncü Âyet

{ يُنَبِّئُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ }

“O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir.”

تَفْعِيل¹⁸³ kelimesi نَبَأَ “haber” kökünden sülâsî mezid bablardan olan babından fiili muzâri, meçhul, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Kelimenin sülâsî نَبَأَ – يُنَبِّئُ şeklinde sülâsî mücerred üçüncü babdan gelmektedir. Aynı zamanda kelime mehmûz¹⁸⁴ bir fiildir. Hemze fiilin son harfinde bulunduğu için mehmûzû'l-lâm¹⁸⁵ diye isimlendirilmiştir. يُنَبِّئُ fiilin lügat anlamı ise “haber veriliyor, bildiriliyor”¹⁸⁶ gibi anlamlar içermektedir. الْإِنْسَانَ ve يَوْمِذٍ daha önce izahı verilmiştir.¹⁸⁷ بِمَا ifadesinin başındaki ب harfi cerdir. مَا ismi mevsûldür.

قَدَّمَ kelimesi قَدَّمَ “geldi” kökünden, sülâsî mezîd bablarından olan تَفْعِيل babından mâzi, malum, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Fiilin sülâsî hali ise يَقْدُمُ – قَدَّمَ şeklinde sülâsî

¹⁷⁹ Bkz.s,35.

¹⁸⁰ İmîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fi'l-Cumu'*, 187.

¹⁸¹ Ebu Cafer Ahmed Abdullah Sermari, *Kitabu'l Bina*, 9.

¹⁸² Hüseyin Muhammed Demagani, *Kamusul Kuran*, 396.

¹⁸³ Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâcî, *el-Cumel fi'n-nahvi* (Beyrut: Dâru'l-Emel, 1984), 6.

¹⁸⁴ Ebu Cafer Ahmed Abdullah Sermari, *Kitabu'l Bina*, 22.

¹⁸⁵ Ebu Cafer Ahmed Abdullah Sermari, *Kitabu'l Bina*, 22.

¹⁸⁶ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 4316.

¹⁸⁷ Bknz. s, 36.

mücerred ikinci babdan gelmektedir. **قَدَّمَ** fiili **تَفْعِيل** babına nakledilerek “öne geçirmek, öne almak” gibi anlamlar elde edilmiştir.

أَخَّرَ kelimesi **أَخَّرَ** “son oldu” kökünden **تَفْعِيل** babından mâzi, malum, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Fiilin sülâsîsi **أَخَّرَ يَأْخِرُ** şeklinde ikinci babdan gelmektedir. Fiil aynı zamanda ilk harfinde hemze olması nedeniyle mehmûzûl-fa’dır.¹⁸⁸ **أَخَّرَ** kelimesinin lûgat anlamı ise “geciktirdi, öteye attı, tehir etti, tecil etti, yavaşlattı ve engel oldu”¹⁸⁹ gibi anlamlar içermektedir.

Âyeti kerîmede **تَفْعِيل** babı vezninde muzâri meçhul müfred müzekker sîgası olan **يُنَبِّؤُا** fiili, mazi müfred müzekker sîgasında **أَخَّرَ** – **قَدَّمَ** fiilleri, naib-i fail makamında gelen müfred isim **الْإِنْسَانُ** zaman zarfı olan **يَوْمَئِذٍ** ifadeleri kullanılmıştır.

3.3.1.14. On Dördüncü Âyet

{ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ }

“Artık insan, kendi kendinin şahididir.”

بَلْ atıf harfidir. **الْإِنْسَانُ** ve **نَفْسِهِ** kelimeleri için daha önceki âyetlerde izahı verilmiştir.¹⁹⁰ **نَفْسِهِ** kelimesinin sonundaki **ه** zamiri muzafun ileyh makamında insana raci muttasıl zamirdir.

بَصِيرَةٌ kelimesi **فَعِيلَةٌ** vezninde sıfatı müşebbehedir.¹⁹¹ Çoğulu **بَصَائِرٌ**¹⁹² olarak gelmektedir. Kelimenin lûgat anlamı ise “derin görüşlü olmak, basîret, ileriye görmek”¹⁹³ gibi anlamlar içermektedir.

Ayrıca **بَصِيرَةٌ** “aşîkâr kanıt” demektir. Yani mecâzen basîret (görüş) kelimesi ile nitelendirilmiştir. Veya **بَصِيرَةٌ** “gören göz” demektir. O zaman anlam şu şekilde olur; kendisi bildirmese bile amelleri kendisine birbir haber verilir, zira ondan haber vermenin yerini tutacak tabi bir özellik vardır, çünkü yaptığı amellere bizzat şahittir, organları yaptıklarını anlatacaktır.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Ali Mahmut en-Nabi, *el-Kâmil fi 's-sarf ve 'n-nahv el-kitabü 's-sani es-sarf* (Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabi, ts.), 27.

¹⁸⁹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 96.

¹⁹⁰ Bknz. s, 36.

¹⁹¹ İbn-i Hişâm el-Ensari, *Şerhu Katru 'n-Neda ve Bellü 's-Sada*, 429.

¹⁹² Hişâm en-Nuhâs, *Mu'cem fisahi 'l-âmmiye*, 174.

¹⁹³ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 58.

¹⁹⁴ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1050.

Bu âyeti kerîmede sıfatı müşebbehe vezninde **بَصِيرَةٌ** kelimesi, müfred isimler **نَفْسُ** atıf harfi **بَلْ** ve muttasıl zamir **وَ** ve harfi cer olan **عَلَى** bulunmaktadır.

3.3.1.15. On Beşinci Âyet

{ وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ }

“İsterse özürlerini sayıp döksün.”

لَقِيَ “karşılaştı” **أَلْقَى** kelimesi **لَوْ** Şart harfidir. **و** harfi atıftır. **وَلَوْ** ifadesinin başındaki **و** harfi atıftır. **لَقِيَ** kökünden, **إِفْعَال** babından fiili mâzi malum müfred müzekker gaib sîgasıdır. Kelimenin sülâsî mücerred hali ise **لَقِيَ** şeklinde illetli fiillerden olan nakıs¹⁹⁵ bir fiildir. Sülâsî mücerred dördünce babdan **لَقِيَ** şeklinde gelmektedir. **ي** harfi kelimenin son harfinde olup, harekesi zamme olduğunda kendinden önceki harfin harekesi üstün ise **i‘lâl**¹⁹⁶ kaidesi gereği zamme **ی** harfine ağır geldiği için sakın kılınmıştır ve kelime **إِفْعَال** nakledilerek **أَلْقَى** şeklini almıştır. **أَلْقَى** kelimesinin lügat anlamı ise “attı, fırlattı, sayıp döktü”¹⁹⁷ gibi anlamlar içermektedir.

مَعَاذِيرُهُ kelimesi çoğul bir isimdir. Müfredi **مَعْذِرَةٌ** olarak gelmektedir. Kelimenin lügat anlamı ise, “özür, bahane, alttan almak, gerekçe sunmak”¹⁹⁸ gibi anlamlar içermektedir. ez-Zeccac bu kelime için şu izahı yapmıştır; **الْمَعَاذِيرُ** “perdeler” anlamına gelmektedir. *Kişi perdelerini amelini gizlemek maksadıyla örtse bile, kişinin kendisi en büyük şahit olarak hiçbir şeyi gizleyemeyecektir.*¹⁹⁹ **هُ** muttasıl zamirdir.

Vâhidî; (ö. 468/1076) **الْمَعَاذِيرُ** kelimesi **مَعْذِرَةٌ** kelimesinin çoğuludur. Zemahşeri ise el-Keşşaf isimli eserinde **الْمَعْذِرَةُ** kelimesinin çoğulu **مَعَاذِيرُ** olduğunu dile getirmiştir.²⁰⁰

الْمَعَاذِيرُ kelimesi çoğul olmayıp, cemi kalıbında (cem‘ul-cem‘ olan) bir isimdir. Bunun bir benzeri de **الْمُنْكَرُ** kelimesinin çoğulunun **الْمُنَاكِيرُ** şeklinde gelmesidir. Buna göre mana, “insan, ne kadar mazeret getirirse getirsin, kendini ne kadar savunup, her ne türlü delil sunarsa sunsun, bunlar ona hiç fayda vermez. Bizzat onun kendisi onun aleyhine şahittir”²⁰¹ şeklinde olur.

¹⁹⁵ Abdülhamîd Anter, *Tasrifü ‘l-ef‘âl ve mukaddimetü’s-sarf*, ts., 27.

¹⁹⁶ Ebü’l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsîlî el-Bağdâdî, *el-Hasa’is*, çev. Muhammed Ali en-Neccar, 1/98.

¹⁹⁷ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 891.

¹⁹⁸ İmam Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Razi el-Cessâs, *Ahkamu’l Kur’an*, 595.

¹⁹⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/223.

²⁰⁰ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/6111.

²⁰¹ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1050.

Dahhâk (ö. 105/723), Sûddî (ö. 127/745), Ferrâ, Müberred ve Zeccâc, الْمَعَاذِيرُ kelimesinin “örtüler” anlamında olduğunu ve müfredinin ise مَعْدَارٌ kelimesi olduğunu söylemişlerdir. Zemahşerî ise “eğer bu rivayet doğru ise, bunu mecâz saymak gerekir. Nasıl ki perde, onun arkasına gizleneni gizler ve saklar ise, mazeret ve özür de günahın cezasının önüne geçer.” Bu görüşe göre mana, “O insan, yaptığı şeyleri gizlemek için perdeler salıverip arkasına gizlense, bu ona fayda vermez. Bizzat kendisi, kendi aleyhine şahittir” şeklinde olur.²⁰²

Âyeti kerîmede sülâsî mezîd rubâi bablarından olan اِفْعَالِ babı vezninde fiili mazi müfred müzekker sîgasında illetli nakıs fiil olan اَلْفَى, çoğul isim olan مَعَاذِيرُهُ atıf harfi olan و ve şart harfi olan لَوْ kullanılmıştır.

3.3.1.16. On Altıncı Âyet

{ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ }

“Resul’üm, onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma.”

لَا muzârî fiili cezm eden harflerden olan la-i nâhiyedir. Burada olumsuz emir anlamındadır. تُحَرِّكْ kelimesi حَرَكَ “hareket etti” kökünden, تَفْعِيلِ babından nehyi hazır, müfred, müzekker muhatap sîgasıdır. Kelimenin sülâsî mücerred hali يَحْرُكُ- حَرَكْ şeklinde beşinci babdan gelmiştir. تُحَرِّكْ kelimesinin lûgat manası ise “hareket ettiriyorsun, kımıldatıyorsun, kıpırdatıyorsun”²⁰³ gibi anlamlar içermektedir. بِهِ ifadesinde ki ب harfi cerdir. Sonundaki ه muttasıl zamirdir.

لِسَانَكَ kelimesi müfred isimdir. Çoğulu اَللِّسَنَةُ olarak gelmektedir. Kelimenin lûgat anlamı ise “dil, söz, sözcük, tat alma organı” gibi anlamlara gelmektedir.²⁰⁴

لِتَعْجَلَ ifadesinin başında ki ل harfi cerdir ve talil (sebep) için gelmiştir. Kendisinden sonra gizli أَنْ masdariyye bulunmaktadır. تَعْجَلَ kelimesi عَجَلَ kökünden, fiili muzari, malum, müfred, müzekker muhatap sîgasıdır. Kelime يَعْجَلُ – عَجَلَ şeklinde sülâsî mücerred dördüncü babdan gelen salim bir fiildir. تَعْجَلَ Kelimesinin lûgat anlamı “acele ediyor, süratle yapıyor,

²⁰² Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 6/1050.

²⁰³ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 4065.

²⁰⁴ İmîl Bedî’ Ya’kûb, *el-Mu’cemü’l-Mufasssal fi’l-Cumu’*, 205.

muttasıl zamirdir. قَرَأْنَا kelimesi lügatta “okudu”²⁰⁸ anlamına gelmektedir. فَاتَّبِعْ ifadesinin başında ki ف cevap harfidir. اتَّبِعْ kelimesi تَبَعَ “tabi oldu” kökünden, sülasi mezid bablardan olan اِفْتَعَال babından emri hazır, müfred, müzekker, muhatap sîgasıdır. Kelimenin aslı تَبَعَ olan sahih bir fiildir. فَاتَّبِعْ kelimesinin lügat anlamı ise “takip et, izle ve tabi ol”²⁰⁹ gibi anlamlar içerir. وَقُرْآنَهُ bir önceki ayette izahı verilmiştir.²¹⁰

Görüldüğü gibi bu âyeti kerimede atıf harfî olan ف, zaman zarfı olan إِذَا, nefsi mütekellim meal gayrı (çoğul-biz hali) sîgasında mazi mehmûz fiil قَرَأْنَاهُ, اِفْتَعَالًا babından emri hazır müfred, müzekker, muhatap sîgasında فَاتَّبِعْ fiili ve عُفْرَانٌ vezninde masdar bir kelime olan وَقُرْآنَهُ, atıf harfî olan و bulunmaktadır.

3.3.1.19. On Dokuzuncu Âyet

{ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ }^ط

“Sonra şüpheden olmasın ki, O’nu açıklamak bize aittir.”

بَيَانَهُ atıf harfidir. إِنَّ nasb ve te’kid harfidir. عَلَيْنَا daha önce izahı verilmiştir.²¹¹ Kelimesi بَيَّنَّ “açıkladı” kökünden, فَعَالٌ vezninde müfred bir isimdir. Kelimede i’lal²¹² yapıldığı için بَانَ olmuştur. بَيَانَهُ kelimesinin lügat anlamı ise “konuşmaktan daha genel bir anlamda olan bir şeyi beyan etmek”²¹³ açıklamak demektir.”^ه muttasıl zamirdir.

Âyeti kerîme atıf harfî olan ثُمَّ ile bir önceki âyet üzerine atfedilmiş ve إِنَّ edatı ile tek’id edilmiştir. Ayrıca ayette فَعَالٌ vezninde masdar müfred bir kelime olan بَيَانَهُ ifadesi, harfi cer olan عَلَى, muttasıl çoğul zamir نَا, müfred muttasıl zamir ه kullanılmıştır.

3.3.1.20. Yirminci Âyet

{ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ }^ل

“Hayır! Doğrusu siz çabucak gelip geçen dünyayı seviyorsunuz.”

²⁰⁸ Firuzabadi, *el-Kamusü'l-Muhit*, 893.

²⁰⁹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 416.

²¹⁰ Bknz. s, 42.

²¹¹ Bknz. s, 42.

²¹² Bknz. s, 28.

²¹³ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 173.

كَأْ nefiy ve red harfidir. بَلْ itrab (geçiş) ve atıf harfidir. تُحِبُّونَ kelimesi حَبَّبَ “sevdi” anlamında muzaaf fiil kökünden, sülâsî mezîd rubai bablarından olan اِفْعَال babından muzâri, malum, cem’ müzekker, muhatap sîgasıdır. Kelimede idgâm²¹⁴ yapıldığı için أَحَبَّ şeklini almıştır. تُحِبُّونَ kelimesinin lügat manası ise, “seviyorsunuz, sevdireyorsunuz, hoşlanıyorsunuz, güzel buluyorsunuz”²¹⁵ gibi anlamlar içermektedir.

عَجَلَ kelimesi عَجَلَ kökünün ismi fail müfred, müennes sîgasıdır. Kelimenin aslı عَجَلَ “acele etti” vezninde sülâsî mücerred dördüncü babdan gelmektedir. الْعَاجِلَةُ kelimesinin lügat anlamı ise “acele edici, hızlıca, süratle gidici, iki tercihten birini öne alıcı ve çabucak geçen dünya”²¹⁶ gibi anlamlar içermektedir.

Âyeti kerîmede nefiy ve red harfi olan كَأْ, atıf harfi olan بَلْ, sülâsî mezîd rubai bablarından olan اِفْعَال babı vezninde muzâri malum cemi müzekker sîgası تُحِبُّونَ fiili, ismi fail müfred müennes الْعَاجِلَةُ kelimesi bulunmaktadır.

3.3.1.21. Yirmi Birinci Âyet

{ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ }^ط

“Ahireti ise bir yana bırakıyorsunuz.”

تَذَرُونَ ifadesinin başındaki وَ atıf harfidir. تَذَرُونَ Kelimesi وَزَر “erteledi” misal fiil kökünden, sülâsî mücerred dördüncü babdan fiili muzâri, malum, cem’ müzekker, muhatap sîgasında gelmiştir. تَذَرُونَ kelimesinin lügat anlamı ise, “erteliyorsunuz, terk ediyorsunuz, sona bırakıyorsunuz” gibi anlamlar içermektedir.

الْآخِرَةَ kelimesi آخَرَ “son oldu” mehmûz fiil kökünden, ismi fail müfred, müennes bir isimdir. الْآخِرَةَ kelimesinin lügat anlamı ise “ilk” anlamına gelen الْأَوَّل kelimesinin zıddıdır ve ²¹⁷ “geciktiren, sonda olan, beklenen son ve kıyamet günü”²¹⁸ gibi anlamlara gelmektedir.

Görüldüğü üzere âyeti kerîmede sülâsî mücerred dördüncü bab vezninde muzâri cemi müzekker muhatap sîgası olan تَذَرُونَ fiili, ismi fail müfred müennes sîgasında الْآخِرَةَ kelimesi bulunmaktadır.

²¹⁴ Bkz. s.37.

²¹⁵ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 742.

²¹⁶ Zemahşerî, *Esasü'l-Belaga*, 101.

²¹⁷ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 68.

²¹⁸ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 38.

3.3.1.22. Yirmi İkinci Âyet

{ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ }

“Yüzler vardır ki, o gün ıslıl ıslıl parıldayacaktır.”

وَجُوهٌ çoğul bir isimdir.²¹⁹ Müfredi وَجْهٌ şeklinde gelmektedir.²²⁰ Lügat anlamı ise “yüz, sima”²²¹ demektir. نَّاضِرَةٌ kelimesi نَضَرَ “parladı” kökünden ismi fail müfred, münnes sîgasıdır. نَّاضِرٌ sülâsî mücerred birinci babdan gelen sâlim bir fiildir. نَّاضِرَةٌ kelimesinin lügat anlamı ise “parlayan, güzel yüzlü, yüzü taze” demektir.²²² يَوْمَئِذٍ daha önceki ayetlerde izahı verilmiştir.²²³

Bu âyeti kerîmede çoğul isim olan وَجُوهٌ, zaman zarfı olan يَوْمَئِذٍ, ismi fail müfred müennes sîgasında نَّاضِرَةٌ kelimesi kullanılmıştır.

3.3.1.23. Yirmi Üçüncü Âyet

{ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ }

“Onlar, Rablerine bakacaklardır.”

إِلَىٰ harfi cerdir. رَبِّ daha önceki ayetlerde izahı verilmiştir.²²⁴ Sonundaki هَا muttasıl zamirdir. نَاظِرَةٌ kelimesi نَظَرَ “baktı” kökünden, ismi fail müfred, müennes gaibe sîgasıdır. Kelime يَنْظُرُ -نَظَرَ şeklinde sülâsî mücerred birinci babdan gelen salim bir fiilden müştaktır. نَاظِرَةٌ kelimesinin lügat anlamı “bakan, yönelen ve bakışlarını çeviren”²²⁵ gibi anlamlar içermektedir.

Âyeti kerîmede harfi cer olan إِلَىٰ ismi fail, müfred müennes sîgasında نَاظِرَةٌ kelimesi, ismi fail manasında müsteâr kelime رَبِّ ve muttasıl zamir هَا bulunmaktadır.

3.3.1.24. Yirmi Dördüncü Âyet

{ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ }

“Yüzler de vardır ki, o gün buruşacaktır.”

²¹⁹ Racî el-Esmer, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fî ilmi's-sarf*, 486.

²²⁰ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 265.

²²¹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 4777.

²²² Firuzabadi, *el-Kamusü'l-Muhit*, 1146.

²²³ Bknz. s, 38.

²²⁴ Bknz. s, 28.

²²⁵ Ali İbn-i Muhammed es-Seyid eş-Şerif Cürcânî, *Kitâbu't-Tarifât*, 242.

وُجُوهُ ifadesinin başındaki و atıf harfidir. وُجُوهُ daha önceki âyetlerde izahı verilmiştir.²²⁶

بَاسِرَةً kelimesi بَسَرَ “yüzü ekşidi” kökünden, ismi fail müfred, müennes, gaibe sîgasıdır. Kelimenin aslı يَبْسُرُ بَسَرَ şeklinde sülâsi mücerred birinci bab vezninde gelmektedir. بَاسِرَةً kelimesinin lügat anlamı ise “kaşlarını çatan, acele eden, yüzü buruşan”²²⁷ gibi anlamlara gelmektedir.²²⁸ يَوْمَئِذٍ daha önce izahı verilmiştir.²²⁹

Âyeti kerîmede cemi isim وُجُوهُ, atıf harfi olan و, zaman zarfı olan يَوْمَئِذٍ, ismi fail müfred müennes sîgasında بَاسِرَةً kelimesi bulunmaktadır.

3.3.1.25. Yirmi Beşinci Âyet

{ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ }

“Kendilerinin, bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacağını sezeceklerdir.”

تَظُنُّ kelimesi ظَنَّ “zannetti” kökünden, muzari, malum, müfred, müzekker, muhatab sîgasıdır. Kelimenin aslı يَظُنُّ ظَنَّ şeklinde sülâsi mücerred birinci babdan gelmektedir. ظَنَّ fiilinin aslı ظَنَّ ‘dir. Fiilde idgâm²³⁰ yapıldığı için ظَنَّ şeklinde muzaaf fiil formatını almıştır.

تَظُنُّ kelimesinin lügat manası ise “zannediyorsunuz, bilgi sahibi olmadığı bir konu hakkında yorumda bulunuyorsunuz, yakinen bilgi sahibi olamıyorsunuz ve seziyorsunuz”²³¹ gibi anlamlar içermektedir.

أَنْ fiili muzâriyi nasb eden harflerdendir. يُفْعَل kelimesi فَعَلَ “yaptı” kökünden, sülâsî mezîd rubai (dört harfli) bablarında olan اِفْعَال babından fiili muzâri, meçhul, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Fiilin aslı ise يَفْعَلُ فَعَلَ vezninde sülâsî mücerred birinci babdan gelen salim bir fiildir. يُفْعَل kelimesini lügat anlamı ise “bir şey yapılıyor, bir iş oluşturuluyor, bir işe uğrattılıyor”²³² gibi anlamlar içermektedir.

فَاقِرَةٌ kelimesi فَقَرَ “felakete uğradı” kökünden, ismi fail müfred, müennes sîgasıdır. Kelimenin aslı يَفْقُرُ فَقَرَ şeklinde sülâsî mücerred birinci bâbdan gelmektedir. فَاقِرَةٌ kelimesinin

²²⁶ Bknz. s, 44.

²²⁷ Luvis Ma'luf el-Yesui, *el-Müncid*, 37.

²²⁸ Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatül-Kur'an*, 16/132.

²²⁹ Bknz. s, 36.

²³⁰ Bkz. s,37.

²³¹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 2762.

²³² Luvis Ma'luf el-Yesui, *el-Müncid*, 588.

lûgat manası ise asıl anlam itibariyle “omurgası kırık, başına belini kıran bir felaketin gelmesi”²³³, yoksul olan kimse, bir şeyin az olmasını isteyen, sistemsel sorunu olan”²³⁴ gibi anlamlara içermektedir. بِهَا ifadesinin başındaki ب harfi cerdir. هَا muttasıl zamirdir.

Bu âyeti kerîmede muzâri fiiller تَنْظُرُ – يُفْعَلُ, muzâri fiili nasb eden harflerden أَنْ, ismi fail müfred müennes isim فَاقِرَةٌ, harfi cer olan ب, muttasıl zamir هَا bulunmaktadır.

3.3.1.26. Yirmi Altıncı Âyet

{ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِي }

“Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır.”

كَلَّا red ve caydırma harfidir. إِذَا zaman harfidir. بَلَغَتِ kelimesi بَلَغَ “olgunluk çağına geldi” kökünden fiili mazi, malum, müfred, müennes gaibe sîgasıdır. Kelime يَبْلُغُ-يَبْلَغُ şeklinde sülâsî mücerred birinci babdan gelen salim bir fiildir. بَلَغَتِ kelimesinin lûgat anlamı ise “erişti, yetişti, olgunluk çağına geldi, dayandı”²³⁵ gibi anlamlar içermektedir.

تَفَاعُلًا kelimesi رَفَى “yükseldi” kökünden, sülâsî mezîd rubaî bablarından olan تَفَاعُلًا babından mastardır. Kelime يَرْفَى-يَرْفَى şeklinde sülâsî mücerred ikinci babdan gelen nakıs bir fiildir. التَّرَاقِي kelimesinin lûgat manası “yükselmek, terfi etmek, inkişaf etmek, uygarlaşmak”²³⁶ gibi anlamlar içermektedir.

Âyeti kerîmede nefiy ve red harfi كَلَّا, zaman harfi إِذَا fiili mazi malum müfred müennes gaibe sîgası بَلَغَتِ, sülâsî mezîd bablarından olan تَفَاعُلًا babından masdar التَّرَاقِي kelimesi kullanılmıştır.

3.3.1.27. Yirmi Yedinci Âyet

{ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ }

“Yok mu bir şifacı? denilir.”

وَقِيلَ ifadesinin başındaki و harfi atıftır. قِيلَ Kelimesi قَوْل “denildi” kökünden fiili mazi, meçhul, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Kelimede i’lal²³⁷ yapıldığı için fiil قِيل olmuşur.

²³³ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 755.

²³⁴ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 4446.

²³⁵ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 69.

²³⁶ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 349.

²³⁷ Bknz. s, 28.

Kelime قِيلَ şeklinde sülâsi mücerred birinci babtan gelmektedir. قِيلَ kelimesinin lügat anlamı “söylenildi, denildi”²³⁸ gibi anlamlar içermektedir.

مَنْ ifadesinin başındaki مَنْ soru harfidir. رَقِيَ kelimesi “yükseldi” kökünden, ismi fail müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Kelimenin aslı يَرْقَى – رَقِيَ şeklinde sülâsi mücerred ikinci babdan gelmektedir. Kelimenin ismi fail kalıbı aslında رَاقِي şeklindedir. Kelimede i‘lal²³⁹ yapıldığı için kelime رَاقِي halini almıştır. رَاقِي kelimesini lügat anlamı ise “yükselen kişi, merdivenle çıkan kimse” gibi anlamlar içermektedir.²⁴⁰ İslamda şifa vesilesi olarak kullanılan “rukye” tabiri buradaki fiille aynı kökten gelmektedir. Ve bu âyeti kerîmede de şifacı anlamında kullanılmıştır.

Âyeti kerîme و atıf harfî sebebiyle bir önceki âyeti kerîmeye atfedilmiştir. Ayrıca mazi meçhul müfred müzekker gaib sîgasında قِيلَ fiili, soru harfî olan مَنْ, sülâsi mücerred ikinci babdan ismi fail müfred müzekker isim olan رَاقِي ifadeleri bulunmaktadır.

3.3.1.28. Yirmi Sekizinci Âyet

{ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ }

“Can çekişen bunun gerçek bir ayrılış olduğunu anlar.”

وَظَنَّ ifadesinin başındaki وَ harfî atıftır. ظَنَّ kelimesi daha önce izahı verilmiştir.²⁴¹ ظَنَّ kelimesi burada zannetmek anlamında değil, hayattan ümit kestiği için “kesin bir şekilde bilmek” manasında olabilir. İbn Abbâs (r.a.) kırâatinde âyet, kesin bir şekilde bilmek anlamına gelen اَيَقَنَ fiiliyle اَيَقَنَ أَنَّهُ الْفِرَاقُ şeklinde rivayet edilmiştir.²⁴² Hayatından henüz ümitsizliğe düşmemiş olması ve hayatta kalacağı umudunu taşıması dolayısıyla âyetin başında geçen ظَنَّ fiili gerçek zan manasında da kullanılması mümkündür.²⁴³ أَنَّهُ ifadesinin başındaki أَنَّ nasb harfidir. Sonundaki هُ muttasıl zamirdir.

مُفَاعَلَةٌ kelimesi فَرَّقَ “ayrıldı” kökünden, sülâsi mezîd rubâi bablarından olan مُفَاعَلَةٌ babından فَرَّقَ - يُفَارِقُ - مُفَارَقَةٌ - وَفَرَّاقًا şeklinde sülâsi

²³⁸ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 3778.

²³⁹ Bknz. s, 28.

²⁴⁰ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 413.

²⁴¹ Bknz. s, 46.

²⁴² Celaleddin es-Suyûtî, *ed-Durru'l Mensur fi'l-Tefsir bi'l-Me'sur* (Beyrut: Müzdelife Kitabevi, 2003), 362.

²⁴³ Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatül-Kur'an*, 16/316.

mücerred birinci babdan gelen salim bir fiildir. الْفِرَاقُ kelimesini lügat anlamı ise “parçalara ayırmak, bölmek, ayrılmak”²⁴⁴ gibi anlamlar içermektedir.

Bu âyeti kerîmede mazi fiil ظَنَّ, sülâsî mezîd bâblarından olan مُفَاعَلَةٌ babından master kelime olan الْفِرَاقُ, nasb harflerinden olan أَنَّ, muttasıl zamir هُ ve atıf harfi olan وَ bulunmaktadır.

3.3.1.29. Yirmi Dokuzuncu Âyet

{ وَالتَّقَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ }

“Ve bacak bacağa dolaşır.”

التَّقَتِ ifadesinin başındaki وَ harfi atıftır. التَّقَتِ kelimesi لَفَّ “sardı” muzaaf fiil kökündem, sülâsî mezîd hûması²⁴⁵ bablarından olan اِفْتَعَالَ babından mazi, malum, müfred, müennes gaibe vezinde muzaaf bir fiildir. Kelimede idgâm²⁴⁶ uygulanarak لَفَّ şeklini almıştır. Daha sonra اِفْتَعَالَ babına nakledilerek التَّقَتِ olmuş ve müfred, müennes gaibe sîgası şeklinde olarak çekimlenmiştir. التَّقَتِ kelimesinin lügat anlamı ise “sardı, doladı, örttü ve kapladı”²⁴⁷ gibi anlamlar içermektedir. السَّاقُ müfred isimdir. Kelimenin anlamı “sevk eden”²⁴⁸ demektir. بالسَّاقِ kelimesinin başındaki ب harfi cerdir.

Görüldüğü gibi âyeti kerîmede atıf harfi olan وَ, sülâsî mezîd humâsi bablarından olan اِفْتَعَالَ babından muzâaf mazi fiil وَالتَّقَتِ kelimesi, müfred müennes isim السَّاقُ ve بالسَّاقِ harfi cer olan ب bulunmaktadır.

3.3.1.30. Otuzuncu Âyet

{ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ }

“İşte o gün sevk edilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur.”

إِلَى ifadesinin başındaki إِلَى harfi cerdir. رَبِّ önceki ayetlerde izahı verilmiştir.²⁴⁹ الْمَسَاقُ kelimesi سَاقُ muttasıl zamirdir. يَوْمَئِذٍ daha önceki ayetlerde izahı verilmiştir.²⁵⁰

²⁴⁴ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 783.

²⁴⁵ Sülâsî mücerred üzerine iki harf ilave edilerek mazisi beş harfli olan bablara verilen isimdir.

²⁴⁶ Bkz. s. 37.

²⁴⁷ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 800.

²⁴⁸ Mevlüt Sarı, *el-Mevarid*, 790.

²⁴⁹ Bknz. s. 28.

²⁵⁰ Bknz. s. 36.

“sevk etti” kökünden sülâsî mücerred birinci babdan ismi mekan sîgasıdır. Kelimenin aslı ise الْمَسَاقُ şeklinde gelmektedir. Kelimede i‘lal yapıldığı için kelime الْمَسَاقُ şeklini almıştır. الْمَسَاقُ kelimesinin lûgat anlamı ise şsmi mekan olarak “sevk edilecek yer”²⁵¹ demektir.

Bu âyeti kerîmede ismi fail anlamında müstear bir kelime olan رَبِّ, zaman zarfı olan يَوْمَئِذٍ, sülâsî mücerred birinci babdan ismi mekân sîgasında الْمَسَاقُ, harfi cer olan إِلَى ve muttasıl zamir كُ kullanılmıştır.

3.3.1.31. Otuz Birinci Âyet

{ فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى }

“İşte o, doğruyu kabul etmemiş, namaz da kılmamıştı.”

صَدَقَ ifadesinin başındaki ف harfî atıftır. لَا olumsuzluk harfidir. صَدَقَ kelimesi “doğru söyledi” kökünden, sülâsî mezîd rubâî bablarından olan تَفْعِيل babından mazi, malum, müfred, müzekker, gaib sîgasıdır. Kelime يَصْنُقْ-صَدَقَ şeklinde sülâsî mücerred birinci babdan gelen salim bir fiildir. صَدَقَ kelimesinin lûgat anlamı ise “iman etti, kabul etti”²⁵² gibi anlamlar içermektedir.

صَلَّى kelimesi صَلَّوْ ifadesinin başındaki و harfî atıftır. لَا olumsuzluk harfidir. صَلَّوْ kelimesi “dua etti” kökünden, sülâsî mezîd rubâî bablarından olan تَفْعِيل babından mazi, malum, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Kelime يَصْنُولُ – صَلَّوْ şeklinde sülâsî mücerred birinci babdan gelen nakıs bir fiildir. Fiilde i‘lal²⁵³ yapıldığı için صَلَّوْ şeklini almıştır. صَلَّوْ Kelimesinin lûgat anlamı ise “dua etti, namaz kıldı”²⁵⁴ gibi anlamlar içermektedir.

Âyeti kerîmede تَفْعِيل babından mazi fiiller صَلَّوْ-صَدَقَ atıf harfî olan و ve ف olumsuzluk harfî olan لَا bulunmaktadır.

3.3.1.32. Otuz İkinci Âyet

{ وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى }

“Aksine yalan saymış ve yüz çevirmişti.”

²⁵¹ Firuzabadi, *el-Kamusü'l-Muhit*, 553.

²⁵² İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 2420.

²⁵³ Bknz. s. 28.

²⁵⁴ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 4491.

كَذَّبَ kelimesi كَذَّبَ harfî İstidrak²⁵⁵ harfidir. وَلَكِنْ ifadesinin başındaki و harfî atıftır. “yalan söyledi” kökünden, sülâsî mezîd rubâi bablarından olan تَفْعِيل babından mazi, malum, müfred, müzekker gaib sîgası olarak gelmiştir. Kelimenin sülâsîsi يَكْذِب- كَذَّبَ olarak ikinci babdan gelen salim bir fiildir. كَذَّبَ kelimesinin lügat anlamı ise “yalanladı, yok saydı”²⁵⁶ gibi anlamlar içermektedir.

وَلَّى kelimesinin başındaki و harfî atıftır. وَلَّى kelimesi وَلَّى “yüz çevirdi” kökünden, sülâsî mezîd hûmâsî bablarından olan تَفْعُل babından mazi, malum, müfred, müzekker gaib sîgasında lefifi mefruk bir fiildir. Fiilin aslı يَلْوِي – وَلَّى şeklinde sülâsî mücerred altıncı babdan gelmektedir. Kelime تَفْعُل babına nakledildiğinde وَلَّى şeklindedir. Fakat kelime i‘lal²⁵⁷ yapıldığı için وَلَّى şeklini almıştır. وَلَّى kelimesinin lügat anlamı ise “yüz çevirdi” demektir.²⁵⁸

Bu âyeti kerîme atıf harfî و sebebiyle bir önceki âyete atfedilmiştir. Ayrıca ayette تَفْعِيل babından mazi fiil كَذَّبَ, تَفْعُل babında illetli fiil olan mazi müfred müzekker sîgasında وَلَّى fiili ve istidrâk harfî olan لَكِنْ bulunmaktadır.

3.3.1.33. Otuz Üçüncü Âyet

{ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى }

“Sonra da çalım sata sata yürüyerek kendi ehline gitmişti.”

ثُمَّ atıf harfidir. ذَهَبَ "gitti" kökünden mazi, malum, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. ذَهَبَ Fiil ذَهَبَ şeklinde sülâsî mücerred bablarından birinci babdan gelen salim bir fiildir. ذَهَبَ kelimesinin lügat anlamı ise “gitti, yolculuğa çıktı, gözden kayboldu, çekip gitti”²⁵⁹ gibi anlamlar içermektedir. إِلَى harfî cerdir.

أَهْلِهِ müfred isimdir. Çoğulu أَهَالٍ olarak gelmektedir. Lügat anlamı ise “aile, yakınlar, akraba, eş, zevce, hanım, ev halkı”²⁶⁰ gibi anlamlar içermektedir. Sonundaki ه muttasıl zamirdir.

²⁵⁵ Bir önceki kelime veya cümledeki zannı yok etmek demektir.

²⁵⁶ İbnî Manzûr, *Lisanül Arab*, 3841.

²⁵⁷ Bknz. s, 28.

²⁵⁸ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, 126.

²⁵⁹ İbn-i Fâris, *Mu'cemi Mukayesil-Luga*, ts., 6.

²⁶⁰ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 30.

يَتَمَطَّى kelimesi مَطَوْ “çalımlı yürüdü” kökünden تَفَعَّل babından fiili muzâri, malum, müfred, müzekker gaib sîgasında nakıs bir fiildir. Kelime يَطْوِي – مَطَوْ şeklinde sülasi mücurred birinci babdan gelmektedir. Fiilde i‘lal²⁶¹ kaidesi uygulanarak مَطَا şeklini almıştır. Kelimenin lûgat anlamı “hızlı yürüdü, adımlarını sıklaştırdı” gibi anlamlar içermektedir. Fiil تَفَعَّل babına nakledildiğinde ise “uzanmak, germek ve çalımlı yürümek” anlamları içermektedir

Keşşâf sahibi Zemahşerî bu kelimenin aslının “sırt” anlamına gelen المَطَا’ dan geldiğini söylemiştir.²⁶² Çünkü çalımlı yürümek sırtını eğiyormuş gibi yürümektir. Peygamber (s.a.v.)’in bir hadisi şerifinde yine bu kelime المَطِيَّاء şeklinde “çalımlı yürümek” anlamında kullanılmıştır.²⁶³

Görüldüğü gibi âyeti kerîmede sülâsî mücurred birinci babdan mazi sahih fiil ذَهَبَ, müfred isim أَهْلِهِ, تَفَعَّل babından muzari nakıs fiil يَتَمَطَّى, atıf harfi ثُمَّ ve harfi cer olan إِلَى kullanılmıştır.

3.3.1.34. Otuz Dördüncü Âyet

{ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ }

“Layıktır (o azap) sana layık!”

إِفْعَال kelimesi وَلَى “yakınlaştı” kökünden, sülâsî mezîd rubâi bablarından olan وَلَى babından fiili mazi, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Kelimenin sülâsî mücurred vezni ise وَلَى – يَلْوِي şeklinde altıncı bâbdan gelmektedir. Fiil aynı zamanda lefif-i mefruk olan illetli bir fiildir. Âyeti kerîme de geçen kelimenin aslı أُولَى dir. ي Harfi illetli müteharrik makabli fetha, fetha hafif bir hareke olduğu için ي harfinin fethasını kaldırılarak makablinde ki ل harfine verilmiş²⁶⁴ ve kelime أُولَى olmuştur.

Ruhul Meâni’de Âlûsî bu kelime için; “kelimenin aslının وَيْل (yazıklar olsun) anlamına gelen fiilden türetildiğini, fiilin aynı أَيَّوْمٌ – أَيَّوْمٌ gibi gayrı munsarîf “olduğunu dile getirmiştir.”²⁶⁵ İbn Âşûr ise et-Tahrir ve’t-Tenvir isimli eserinde şu açıklamalarla kelimeye “Fiilin ismi tafdîl

²⁶¹ Bknz. s, 28.

²⁶² Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1502.

²⁶³ “Ümmetim çalımlı yürümeye başladığında İran ve Rum çocukları onlara hizmet ettiğinde kötülerini iyilerinin başlarına musallat edilir.” Tirmizi, *Kitabul-Fiten*, 74.

²⁶⁴ Ali Mahmut en-Nabi, *el-Kâmil fi’s-sarf ve’n-nahv el-kitabü’s-sani es-sarf* (Kahire: Daru’l-Fikri’l-Arabi, ts.), 51.

²⁶⁵ el-Alusi, *Ruhu’l Meani*, 15/94.

kalıbından olduğunu ve yakınlarına beddua etmek anlamına geldiğini²⁶⁶ şeklinde izah getirmiştir.

Kelimenin lügat anlamı ise “yakınlaştı, yanında oldu, izledi, sınırladı, arkadaş oldu, sorumlu oldu” gibi anlamlar içermektedir.²⁶⁷ Fiil اِفْعَال babına nakledildiğinde ise “layık olmak, bir zarara yakın olmak, bir şeye dayanmak”²⁶⁸ gibi anlamlar içermektedir.

لَكَ ifadesinin başındaki ف atıf harfidir. أُولَى bir önceki kelimede izahı verilmiştir. لَكَ ifadesindeki ل harfi cerdir. ك muttasıl zamirdir.

Âyeti kerîmede iki defa tekrarlanan mazi fiil أُولَى muttasıl zamir ك, harfi cer olan ل ve atıf harfi ف kullanılmıştır.

3.3.1.35. Otuz Beşinci Âyet

{ ثُمَّ أُولَى لَكَ فَأُولَى }

“Sonra (bu azap) sana layıktır layık!”

ثُمَّ ifadesinin başındaki ثُمَّ atıf harfidir. أُولَى ve لَكَ kelimeleri bir önceki âyeti kerîmede izahı verilmiştir.²⁶⁹ فَأُولَى ifadesinin başındaki ف atıf harfidir.

Bu âyeti kerîme atıf harfi olan ثُمَّ ile bir önceki âyet kerimeye atfedilmiştir. Ayrıca âyette mazi fiil أُولَى muttasıl zamir ك, harfi cer olan ل ve atıf harfi olan ف bulunmaktadır.

3.3.1.36. Otuz Altıncı Âyet

{ اِيْحَسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدَى }

“İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?”

اِيْحَسَبُ kelimesinin başında ki ا soru harfidir. يْحَسَبُ ve الْاِنْسَانُ kelimeleri önceki âyetlerde izahı verilmiştir.²⁷⁰ اَنْ يُّتْرَكَ ifadesinin başındaki اَنْ nasb harfidir.

يُّتْرَكَ kelimesi تَرَك "terk etti" kökünden, fiili muzâri, meçhul, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Kelime يُّتْرَكَ – تَرَك vezninde sülâsî mücerred birinci bâbdan gelen salim bir fiildir. Kelimenin lügat anlamı ise “geriye bırakılıyor, terk ediliyor”²⁷¹ gibi anlamlar içermektedir.

²⁶⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 363.

²⁶⁷ Hasirizade Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, 406.

²⁶⁸ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 396.

²⁶⁹ Bknz. s. 52.

²⁷⁰ Bknz. s. 29.

²⁷¹ Luvis Ma'luf el-Yesui, *el-Müncid*, 61.

سُدَّى müfred isimdir. Çoğulu ve tekili için aynı kalıp kullanılmaktadır. Kelimenin lügat anlamı ise “başıboş, boşa, boş yere, beyhude, fayda vermeyen”²⁷² gibi anlamlar içermektedir. Bu kelimenin tahlili ile alakalı Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb* isimli eserinde;” سُدَّى *başıboş, manasız, terk edilmiş anlamlarına gelir. Nitekim Arapça da اسْتَدَاءٌ إِلَى devemi başıboş bıraktım, saldı, terk ettim şeklinde kalıp kullanımı vardır.*”²⁷³ ifadelerini kullanmıştır.

Görüldüğü üzere âyeti kerîmede soru harfi olan hemze أ, muzâri fiiller يُتْرَكُ – يَحْسَبُ müfred isimler سُدَّى الْإِنْسَانُ ve nasb harfi olan أَنْ bulunmaktadır.

3.3.1.37. Otuz Yedinci Âyet

{الَمْ يَكْ نُطْفَةٌ مِنْ مَنِيِّ يُمْنَى}

“O, döl yatağına akıtılan meninin içinden bir nütfe değil miydi?”

الَمْ ifadesinin başındaki أ soru harfidir.²⁷⁴ لَمْ muzâri fiili cezm eden harflerdendir. Aynı zamanda muzâri fiile menfilik (olumsuzluk) anlamı katar.²⁷⁵

يَكْ fiili كَوْنٌ “oldu” kökünden, muzâri, malum, müfred, müzekker gaib sîgasında ecvef fiildir. Sülâsî mücerred hali ise يَكُونُ – كَوْنٌ şeklinde birinci babdan gelmektedir. İ‘lâl²⁷⁶ kaidesi gereği كَوْنٌ fiilindeki و harfi illetli müteharrik makabli fetha olduğu için و harfi elife çevrilerek كَانٌ olmuştur. Âyeti kerîmede fiilin başına, fiili muzâriyi cezm eden edatlardan لَمْ harfi geldiği için kelimenin sonundaki ن cezimlenmiştir. Kelimeye hafiflik olması açısından cezimlenen ن harfi hazfedilmiştir. Ve kelime لَمْ يَكْ şeklini almıştır. يَكْ kelimesinin lügat anlamı ise “oluşuyor, var oluyor”²⁷⁷ gibi anlamlar içermektedir. لَمْ يَكْ şeklindeki anlamı ise “olmadı, var olmadı” gibi anlamlara gelmektedir.

نُطْفَةٌ müfred müennes isimdir. Kelimenin lügat anlamı ise “damla, yavaş yavaş akan su”²⁷⁸ gibi anlamlar içermektedir.

مَنِيِّ ifadesinin başındaki مِنْ harfi cerdir. مَنِيِّ müfred müzekker isimdir. Lügat anlamı ise “sperm, bel suyu, er suyu”²⁷⁹ gibi anlamlara gelmektedir. يُمْنَى sülâsî mezîd rubâi

²⁷² Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 83.

²⁷³ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l - Gayb* (Huzur, 2002).

²⁷⁴ el-Alusî, *Ruhu'l Meani*, 15/164.

²⁷⁵ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar* (Konya: Tekin Kitabevi, 1981), 118.

²⁷⁶ Bkz. s,28.

²⁷⁷ Luvis Ma'luf el-Yesui, *el-Müncid*, 704.

²⁷⁸ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 4461.

²⁷⁹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 3261.

bablarından olan إفعال babından fiili muzâri, meçhul, müfred, müzekker gaip sîgasıdır. يُمْنَى kelimesinin lügat anlamı ise “akıtılıyor (meni) boşaltılıyor” gibi anlamlara gelmektedir.

Bu âyeti kerîmede soru harfî أ, muzâri fiili cezm eden harflerden لَمْ, muzâri fiiller يَكْ, müfred müennes ve müzekker isimler مَنِى – نُطْفَةٌ ve harfî cer olan مِنْ kullanılmıştır.

3.3.1.38. Otuz Sekizinci Âyet

{ ثُمَّ كَانَ عِلْقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى }

“Sonra, kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu yaratıp şekillendirmişti.”

ثُمَّ ifadesinin başındaki ثَمَّ atıf harfidir. كَانَ kelimesi كَوْن “oldu” kökünden fiili mazi, malum, müfred, müzekker gaib sîgasında illetli fiillerden olan ecvef fiildir. يَكُونُ – كَوْن şeklinde birinci babdan gelmektedir. Kelimede i’lâl kaidesi uygulandığı için كَانَ şeklini almıştır. كَانَ kelimesini lügat anlamı ise “oluşturdu var oldu”²⁸⁰ gibi anlamlar içermektedir. عِلْقَةٌ müfred müennes isimdir. Lügat anlamı ise “pıhtılaşmış kan”²⁸¹ demektir.

فَخَلَقَ ifadesinin başındaki ف atıf harfidir. خَلَقَ “yarattı” kökünden fiili mazi, malum, müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Sülâsî mücerred birinci babdan يَخْلُقُ – خَلَق şeklinde gelen salim bir fiildir. خَلَق fiilinin lügat anlamı ise “yarattı, var etti” gibi anlamlar içermektedir. Yaratmak fiili Allah Teâlâ’nın sıfatlarından. Ve bu sıfat sadece Allah Teâlâ’ya aittir.

فَسَوَّى ifadesinin başındaki ف atıf harfidir. سَوَّى Kelimesi سَوَّى “eşitledi” kökünden sülâsî mezîd rubai bablarından olan تَفْعِيل babından fiili mazi, malum, müfred, müzekker gaip sîgasıdır. Kelimenin aslı ise يَسْوِي – سَوَّى şeklinde sülâsî mücerred ikinci babdan gelmektedir. Fiil aynı zamanda içerisinde iki tane illet harfî bulundurması hasebiyle lefif-i makrun²⁸² olan illetli bir fiildir. سَوَّى kelimesinin lügat anlamı ise “eşitledi, düzledi, yerleştirdi”²⁸³ gibi anlamlar içermektedir. Bu kelime hakkında İbn Abbâs (r.a.) ve Mukatıl b. Süleymân şu izahı getirmektedirler; “Allah onun uzuvlarını kemale erdirdi.”²⁸⁴

Âyeti kerîmede mazi fiiller سَوَّى – خَلَق, كَانَ, müfred müennes isim عِلْقَةٌ atıf harfî olan ثُمَّ ve ف bulunmaktadır.

²⁸⁰ Luvis Ma’luf el-Yesui, *el-Müncid*, 704.

²⁸¹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 3076.

²⁸² Ebu Cafer Ahmed Abdullah Sermari, *Kitabu’l Bina*, 27.

²⁸³ Luvis Ma’luf el-Yesui, *el-Müncid*, 365.

²⁸⁴ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/251.

3.3.1.39. Otuz Dokuzuncu Âyet

{ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى }

“Ondan da iki cinsi, erkek ve dişi var etmişti.”

فَجَعَلَ ifadesinin başındaki ف atıf harfidir. جَعَلَ “yaptı” kökünden fiili mazi, malum, müfred, müzekker gaip sîgasında salim bir fiildir. Sülâsî mücerred üçüncü babdan جَعَلَ يَجْعَلُ şeklinde gelmektedir. جَعَلَ kelimesinin lügat anlamı ise “yaptı, yerine koydu, yerleştirdi, yarattı, sebep oldu, kanun nizam yaptı, var etti”²⁸⁵ gibi anlamlar içermektedir.

الزَّوْجَيْنِ kelimesi tesniye (ikil) isimdir. Müfredi زَوْج şeklinde, çoğulu ise أَزْوَاج olarak gelmektedir. Kelimenin lügat anlamı ise “eş, koca, iki eş ikiye bölünebilir”²⁸⁶ gibi anlamlar içermektedir. Aslında burada kastedilen anlam الصِّنْفَيْنِ (iki sınıf) yani kadın ve erkekten oluşan iki sınıf ya da birer çift²⁸⁷ demektir.

الذَّكَرُ müfred isimdir. Çoğulu ذُكُورٌ – ذَكَرَانُ şeklinde gelmektedir. Lügat anlamı ise “erkek, er, erkeklere ait”²⁸⁸ gibi anlamlar içermektedir.

وَالْأُنثَى müfred isimdir. Çoğulu أُنْثَاتٌ – أُنْثَى şeklinde gelmektedir. Kelimenin lügat anlamı ise “kadın, dişi, kadınlara ait”²⁸⁹ gibi anlamlar içermektedir.

Bu âyeti kerîmede mazi fiil جَعَلَ, müfred isimler الذَّكَرُ – الْأُنْثَى, tesniye (ikil) isim الزَّوْجَيْنِ atıf harfi olan و - ف kullanılmıştır.

3.3.1.40. Kırkinci Âyet

{ أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى }

“Peki, bunları yapan Allah’ın, ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?”

أَلَيْسَ ifadesinin başındaki أ soru harfidir. لَيْسَ fiili mazi malum müfred müzekker gaip sîgasında camid bir fiildir. Aynel fiilinde (ikinci harf) illetli harf bulunması hasebiyle ecvef²⁹⁰ bir fiildir. لَيْسَ kelimesinin lügat anlamı ise “mevcut olmadı, yok oldu, hayır, değil” gibi anlamlar içermektedir.

²⁸⁵ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 83.

²⁸⁶ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 1885.

²⁸⁷ İbni Kesir, *Tefsiru’l Kur’ani’l Azim* (Beyrut, 2000), 14/8205.

²⁸⁸ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 1508.

²⁸⁹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 145.

²⁹⁰ Ebu Cafer Ahmed Abdullah Sermari, *Kitabu’l Bina*, 22.

لَيْسَ kelimesinin harf mi, isim mi olduğu konusunda alimler farklı görüşler beyan etmişlerdir. Cumhûra göre kelimenin asıl vezni لَيْسَ şeklinde olup, tahfif için ى harfi sakın kılınarak لَيْسَ şeklini almıştır. Eğer burada ي harfi fethalı olsaydı i‘lal kaidesi gereği elif harfine çevrilerek kelime لَاس olurdu izahını getirmişlerdir. Yine eğer ي harfi zammeli olsaydı muttasıl zamirlerle beraber kullanıldığında لَسْتُ şeklinde fethalı değil لُسْتُ şeklinde zammeli okunurdu. Ferrâ ise, لَسْتُ şeklinde kesralı okunduğunun işitildiğini nakleder.²⁹¹ Bu görüşlere karşın Zemahşerî aslının لَيْسَ olduğu görüşündedir.²⁹²

Bazı alimler ise aslının لَا أَيْسَ olduğunu ل harfinin ي harfine birleştirilmesiyle لَيْسَ olduğunu dile getirmişlerdir. Bu görüşlerine delil olarak da Arapların şu sözünü جِيءَ بِهِ مِنْ حَيْثُ “onu öyle veya böyle vardan yoktan getir” şeklinde nakletmişlerdir.²⁹³ Es-Semârrâî ise konuya farklı bir yorum getirmiş ve diğer Sami dillerle bağlantı kurarak لَا أَيْسَ ifadesinin لَا شَيْءٍ anlamında olduğunu ve sonraları aşınma, yontma yoluyla لَيْسَ şeklini aldığını söylemiştir.²⁹⁴

قَادِر ifadesinin başındaki ب harfi cerdir. قَادِر kelimesi قَدَرَ “güçlü oldu” kökünden ismi fail müfred, müzekker gaib sîgasıdır. Kelime sülâsî mücerred birinci babdan يَقْدُرُ şeklinde gelen salim bir fiildir. قَادِر kelimesinin lügat anlamı ise “Allah Teâlâ’nın bir şeyi takdir etmesi, gücü yeten kimse, kadir olan kimse, takdir eden, uygun gören kişi”²⁹⁵ gibi anlamlar içermektedir. عَلَى harfi cerdir. أَنْ fiili muzariyi nasb eden harflerdendir.

يُحْيِي kelimesi حَيَّ “dirilten” kökünden sülâsî mezîd bablarından olan اِفْعَال babından يُحْيِي şeklinde fiili muzâri, malum, müfred, müzekker gaib sîgasında lefifi makrundur. Başına fiili muzariyi nasb eden harflerden أَنْ geldiği için sonunu nasb etmiş ve يُحْيِي olmuştur. يُحْيِي kelimesinin lügat anlaması ise “diriltiyor”²⁹⁶ demektir.

الْمَوْتَى kelimesi فَعْلَى vezninde çoğul isimdir. Müfredi مَيِّت şeklinde gelmektedir. الْمَوْتَى Kelimesinin lügat anlamı ise “ölüler”²⁹⁷ demektir.

²⁹¹ Celâleddin Abdurrahmân b. Ebû Bekr es-Süyûtî, *Hem ‘u’l-hevâmi‘ fi şerhi cem‘il-cevâmi* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2011), 366.

²⁹² Zemahşerî, *el-Mufasssal* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2009), 321.

²⁹³ el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-‘Ayn* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1985), 300.

²⁹⁴ İbrâhîm es-Sâmarrâî, *el-fi‘lu zemenuh ve ebniyetuh* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, ts.), 65.

²⁹⁵ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 4113.

²⁹⁶ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 689.

²⁹⁷ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 583.

Bu âyeti kerîmede soru edatı أ, mazi fiil لَيْسَ, ismi fail vezninde قَادِرٍ, اِفْعَالٍ babından muzâri fiil يُحْيِي ve فَعْلَى vezninde çoğul isim الْمَوْتَى harfi cer olan ب, işaret ismi olan ذَلِكَ kelimeleri kullanılmıştır.

3.3.2. Kıyâmet Sûresinin Nahiv İlmi Açısından Tahlili

3.3.2.1. Birinci Âyet

{ لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ }

“Kıyamet gününe yemin ederim.”

لَا harfinin muzâri fiilin başına gelmesinde ilk akla gelen sebep onun fiili nefyetmesi için gelmiş olmasıdır. Ancak buradaki لَا harfi hakkında müfessîr ve dilciler farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Zemahşeri *el-Keşşaf* isimli tefsîrinde; Buradaki لَا ‘nın cinsini nefyeden لَا olduğunu söyleyerek, kasem (yemin) fiilinin başına cinsini nefyeden لَا harfinin dahil olması, Arapların sözlerinde ve şiirlerinde çokça rastlanılan bir durum olduğunu belirtmiş,²⁹⁸ buna delil olarak da İmrûl Kays’ın şu beytini zikretmiştir;

لَا وَأَبِيكَ ابْنَةَ الْعَامِرِيِّ لَا يَدَّعِي أَنِّي آخِرٌ

“Baban üzerine yemin olsun ki ey ‘Âmirî’nin kızı, bu kavim, benim kaçtığımı iddia etmez!”

لَا harfinin bu şekilde kelimenin başına gelmesi yemini tek’id etmek içindir.²⁹⁹ Yani burada ki لَا harfi أَقْسِمُ fiilini nefyetmez, aksine bu fiilin müsbet (olumlu) manasını kuvvetlendirmek içindir. İ’rabta mahalli yoktur.

İbn-i Kesir (ö. 774/1373) *Tefsiru’l Kur’ani’l Azîm* isimli eserinde şu açıklamalara yer vermiştir; “Yemin edilen şey olumsuz bir şey ise, yeminden önce nefyin tek’idi için lam harfini getirmek caizdir. Burada yemin edilen şey öldükten sonra dirilmenin ispatıdır. Ve öldükten sonra bedenlerin yeniden dirilmeyeceğini söyleyen cahil kullara reddir.”³⁰⁰

لَا harfi hakkında farklı görüş beyan eden âlimler de vardır. Ve görüşleri şu şekildedir:

İmam Kurtubî (ö. 671/1273) buradaki لَا hakkında; “onun sıla (fazladan bir bağlaç) olduğunu, bu şekilde sûrenin başında gelmesinin, Kur’ân bir bütün olduğu için caiz olduğunu

²⁹⁸ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1042.

²⁹⁹ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1044.

³⁰⁰ İbni Kesir, *Tefsiru’l Kur’ani’l Azim*, 14/8194.

söylemiştir.³⁰¹ Bu sebeple bazen bir husus bir sûrede zikredilirken onun cevabı bir başka sûrede verilmiştir.³⁰²

Zemahşerî *el-Keşşaf* isimli tefsirinde buradaki لا harfinin başlangıç, أَقْسِمُ de mahzûf (hazfedilen) bir mübtedanın haberi olmak üzere لا أَقْسِمُ şeklinde de okunduğunu söylemiştir. Bu durumda anlamı, “Ben yemin ederim ki “şeklinde olur. Bazıları İmam Mushâf’ta Elif ’siz yazılmış olmasının bu kıraatî desteklediğini söylemişlerdir.³⁰³

İmam Nesefî (ö. 710/1310) ise, İbni Abbâs’tan rivayet edilen bir hadîsi şerifi delil olarak şu bilgileri dile getirmiştir. Buradaki لا harfinin Hadîd Sûresindeki “لَيْلًا يَعْلَمُ أَهْلُ الْكِتَابِ”³⁰⁴ âyetinde olduğu gibi sıla için olduğunu nakletmiştir.³⁰⁵

Celaleddin el-Mahallî (ö. 864/1459) ve Celalettin es-Süyûtî (ö. 911/1505) *Tefsîrul Celaleyn*’de buradaki لا edatının her iki yerde de zaid olduğunu söylemişlerdir.³⁰⁶

Arap gramerinde olumsuzluk edatı olan لا harfi bu âyeti kerîmenin başında menfî bir anlam taşımamış, aksine fiilin olumlu manasını kuvvetlendirmek için gelmiştir. Yani buradaki لا edatı أَقْسِمُ fiilini nefyetmez, yemin anlamını te’kid eder. İ’rabta mahallî yoktur. Zemahşerî buradaki لا edatının cinsini nefyeden لا olduğunu dile getirerek kase (yemin) fiilinin başına gelmesinin Arapların sözlerinde ve şiirlerinde çokça rastlanan bir durum olduğunu dile getirmiştir.³⁰⁷ İbn-i Kesîr ise yemin edilen şey olumsuz bir şey ise, yeminden önce nefyin te’kidi için lam harfini getirmek caizdir demiştir.³⁰⁸ İmam Kurtubî ve imam Nesefî ise buradaki لا edatının sıla (bağlaç) olduğunu söylemişlerdir.³⁰⁹ Görüldüğü gibi لا hakkında alimler farklı görüşler beyan etmişlerdir.

أَقْسِمُ fiili başına nasb edici ve cezmedici edatlardan biri dahil olmayan fiili muzâri, âmili manevi tarafından zamme ile merfu olmuştur.³¹⁰ أَقْسِمُ fiilinin faili ise tahtında gizli olan Allah Teâla’ya raci ve أَقْسِمُ fiili tarafından ref olunan أَنَا zamiridir. Çünkü her fiil falini ref, mef’ulünü nasb eder.³¹¹ أَقْسِمُ fiili hem amil hem mamuldür. أَنَا zamiri ise mamuldür.

³⁰¹ İmam Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/210.

³⁰² Kur’ân-ı Kerîm’de bu konu hakkında Hicr sûresi ve Kalem sûresinde atf yapılmıştır.

³⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 6/1044.

³⁰⁴ Hadîd (57),29.

³⁰⁵ Ebû’l-Berekât Nesefî, *Medâriku’t Tenzil ve Hakaiku’t Te’vil*, 4/1283.

³⁰⁶ Celâleddin el-Mahallî-Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîru’l-Celaleyn*, 5/243.

³⁰⁷ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 6/1042.

³⁰⁸ İbni Kesir, *Tefsîru’l Kur’ani’l Azim*, 14/8194.

³⁰⁹ Ebû’l-Berekât Nesefî, *Medâriku’t Tenzil ve Hakaiku’t Te’vil*, 4/210.

³¹⁰ İbn-i Hişâm el-Ensari, *Şerhu Katru’n-Neda ve Bellü’s-Sada*, 68.

³¹¹ İbn-i Hişâm el-Ensari, *Şerhu Katru’n-Neda ve Bellü’s-Sada*, 68.

بِیَوْمٍ ibaresinde ki ب harfi cerdir ve amildir. Harfî cerler dahil oldukları ismin sonunu mecrur (esre) yaparlar. Her harfî cerre bir müteallik lazımdır.³¹² Burada ب harfi cerrinin mütealliki أَقْسِمُ fiilidir.

Ayrıca يَوْمٌ kelimesi isim olduğu için tenvin ya da elif lam takısı alması gerekirdi, kelimenin aslı يَوْمٌ şeklindedir. Ancak الْقِيَامَةِ kelimesine muzâf olduğu için izafetten dolayı tenvini düşmüştür ve sonu harfî cerden dolayı mecrur olmuştur. Cer alameti müfred kelime olduğu için kesradır.

بِیَوْمٍ kelimesindeki ب harfi ceri, yardım istemek, gerçekten ya da mecazen yapışmak, birleşmek, tutmak, yemin, lazım bir fiili müteaddi (geçişli) hale getirme gibi anlamlar içermektedir.³¹³ Bu ifade ki ب harfi ceri ise yemin anlamı taşımaktadır. Yemin lafzını kuvvetlendirmek için gelmiştir.³¹⁴

الْقِيَامَةِ kelimesi muzâfun ileyhtir ve mamuldür. Kendisini tamamlayan بِیَوْمٍ âmili sebebiyle lafzen kesra ile mecrur olmuştur.

Bu âyeti kerîme de kıyamet gününe yemin edilmiştir. Yemin lafzı أَقْسِمُ fiili ile yapılmış, لَا harfi ve ب harfi ceri ile te'kid edilmiştir. Ayrıca ayette cinsini nefyeden لَا harfi, harfî cer olan ب zamme ile lafzen merfu muzari fiil أَقْسِمُ muzaf olan يَوْمٌ ve muzafun ileyh olan الْقِيَامَةِ kelimeleri bulunmaktadır.

3.3.2.2. İkinci Âyet

{ وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ }

“Kendini kınayan nefse yemin ederim.”

Âyeti kerime başında bulunan و atıf harfî sebebiyle bir önceki ayete matuf olarak gelmiştir. لَا أَقْسِمُ bir önceki âyeti kerîmede izahı verilmiştir.³¹⁵

بِالنَّفْسِ ifadesindeki ب harfi cerdir. النَّفْسِ kelimesi ب harfi ceri vasıtasıyla lafzen kesra ile mecrur olmuştur. Aynı zaman da bu kelime mevsuftur.

³¹² Ali Rıza Kaşeli, *İzhar tercümesi*, 32.

³¹³ Hasirizade Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, 80.

³¹⁴ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 337.

³¹⁵ Bknz. s. 62.

اللَّوَامَةِ kelimesi sıfattır. Mamulü tebaiyyedendir. Tabiatla mamül, kendi başına irabı olmayıp kendinden önceki bir mu'reb vasıtasıyla ona tabi olarak, onun i'rabını alan mamüllere denir.³¹⁶ Bu kelimenin amili mevsuf olan بالنَّفْس kelimesi sayesinde ب harfi ceridir.

Bu âyeti kerîme bir fiil cümlesi olup başında bulunan atıf harfi nedeniyle birinci âyeti kerîmeye matuf olarak gelmiştir. Fakat alimler birinci âyeti kerîme ile ikinci âyeti kerîmedeki yemin lafzı için farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bazı âlimler her iki âyeti kerîmede yemin olduğunu, bazıları ise ilk âyetin yemin olup, ikinci âyetin yemin olmadığını zikretmişlerdir.

İmam Kurtubî; “Yüce Allah kıyamet gününe, o günün şanına tazim için yemin etmekte, fakat nefse yemin etmemektedir.” İbn-i Kesîr’in kıraatine göre birincisine yemin ederken ikincisine yemin etmemiştir. Bir diğer açıklamaya göre “yine hayır kendini kınayan nefse yemin ederim” buyruğu bir başka ret olup, kınayıcı nefse yeni bir yemindir. es-Salebi demiştir ki; “Doğrusu her ikisi ile de yemin ettiğidir.”³¹⁷

İbn Kesîr, Hasan Basri’den rivayetle der ki; “Allah Teâlâ kıyamet gününe yemin etmiş, fakat nefsi levvame’ye yemin etmemiştir.”³¹⁸ Çünkü kınayan nefis bir kötüleme sıfatıdır. Yemin için olan ise övgü sıfatı olmasıdır.³¹⁹ Katâde her ikisine birlikte yemin edilmiş olduğunu söyler. İbn Cerir et-Taberi, Hasan Ağleb’in bu âyeti لَا أَقْسِمُ şeklinde “kasem ederim” diyerek okuduğunu anlatır. Bu Hasan Basri’nin görüşü doğrultusunda olan bir okuyuştur. Çünkü o kıyâmet gününe yemini kabul etmiş, kınayan nefse yemini kabul etmemiştir. Ayrıca İbn Kesîr, sahih olanın Katade’nin söylediği gibi her ikisine birlikte yemin edilmesidir demiştir. İbni Abbas ve Said İbn Cübeyr’den gelen rivayette bunu desteklemektedir.³²⁰

Ayrıca âyeti kerimede atıf harfi olan و harfi, cinsini nefyeden لَا harfi, lafzen zamme iler merfu muzari fiil أَقْسِمُ car-mecrurdan oluşan, aynı zamanda mevsuf olan بالنَّفْس kelimesi ve sıfat olan اللَّوَامَةِ ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.3. Üçüncü Âyet

{ اَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ }

“İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor?”

³¹⁶ R.Akbal, *Avamil'in İzahı* (İstanbul: Enes Kitabevi, 1996), 146.

³¹⁷ İmam Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 21/211.

³¹⁸ İbni Kesir, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, 14/8194.

³¹⁹ Ebü'l-Berekât Neseffî, *Medâriku't Tenzil ve Hakaiku't Te'vil*, 4/474.

³²⁰ İbni Kesir, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, 14/8184.

أَيْحَسِبُ ifadesiyle başlayan bu âyeti kerîme ilk âyetteki kasemin cevabıdır. Buradaki أ istifham (soru) hemzesidir. Fetha üzere mebnidir. Hem isimlerle hem de fiillerle birlikte kullanılır.³²¹

يَحْسِبُ muzâri fiil olup lafzen zamme ile merfudur. Amili kıyasıdır.³²² حَسِبَ fiili zan ifade eden fiillerdendir.³²³

الْإِنْسَانُ kelimesi يَحْسِبُ fiilinin failidir. Bu fiil sebebiyle lafzen zamme ile merfu olmuştur. أَنْ te'kid ifade eden muhaffefe dir.³²⁴ İsmi olan zamir mahzuftur. Takdiri; أَنَّهُ şeklindedir.³²⁵ أَنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ cümlesi أَنْ'nin haberi olmakla mahallen merfudur.

نَحْنُ fiili muzâri nefsi mütekellim meal gayrı sîgasıdır. Faili tahtında gizli olan zamiridir. نَجْمَعُ fiili tarafından mahallen merfu olmuştur. Katâde bu kelimeyi meçhul sîga ile “kemiklerin bir araya getirilmeyeceğini mi?” şeklinde okumuştur.³²⁶

عِظَامَهُ kelimesi نَجْمَعُ fiilinin mef'ulün bihidir. Ve lafzen fetha ile mansub olmuştur. Nasb alameti م harfinin üzerindeki fethadır. Aynı zamanda عِظَامَهُ kelimesi muzaf, sonundaki هُ zamiri ise muzafun ileyhtir. Buradaki هُ zamiri الْإِنْسَانُ kelimesine (insana) racidir. الْإِنْسَانُ kelimesi müfred müzekker sîgasında geldiği için هُ zamiri de müfred müzekker olarak gelmiştir. Mahallen mecrur olmuştur. Çünkü zamirler mebnidir.³²⁷

Bu âyeti kerîme, ilk âyeti kerimedeki kasemin cevabıdır. Ancak burada ulemanın ekserisinin görüşüne göre kasemin cevabı لَيُبْعَثَنَّ “elbette diriltilecek” manasında mahzup bir cümle bulunmaktadır. Ayrıca âyette zamme ile merfu muzari fiil olan يَحْسِبُ soru harfi olan أ fail konumunda lafzen zamme ile merfu olan الْإِنْسَانُ kelimesi, te'kid harfi olan أَنْ başında bulunan أَنْ sebebiyle lafzen fetha ile mansub muzari fiil نَجْمَعُ mef'ulün bih olarak lafzen fetha ile mansub عِظَامَ kelimesi ve muttasıl zamir هُ bulunmaktadır.

3.3.2.4. Dördüncü Âyet

{ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ }

³²¹ Hasirizade Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, 27.

³²² Amel etmesi alimlerin ittifakıyla belirli bir kaideye bağlı olan amillere amili kıyası denir.

³²³ Mehmet Kılıçarslan, Ahmet Kays Harputlu, *Nahiv Edatları Sözlüğü* (İstanbul: Akdem Yayınları, ts.), 78.

³²⁴ Sîbeveyhî, *el-Kitab* (Riyad, 1983), 44.

³²⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 399.

³²⁶ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1045.

³²⁷ İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 27.

“Evet bizim, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter.”

بلى olumsuzluğu iptal için gelen cevap harfidir. Tasdik, onay anlamı vermektedir. Sükûn üzere mebnidir.³²⁸ Amili yoktur. Amil ya da mamul değildir. Bu edat önceki âyetteki ifadenin veya sorunun tersinin doğru olduğu anlamına gelmektedir.

بلى kelimesi devamlı cevap edatı olarak kullanılır. اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى “Ben sizin rabbiniz değil miyim? “Evet, şahitlik ederiz ki” dediler³²⁹ âyeti kerîmesinde de cevap harfi olarak kullanılmıştır. Bu edat olumsuz soru cümlelerine olumlu cevap vermektedir. Bu tür olumsuz sorulara, olumlu cevap veren başka edat yoktur. Çünkü bunun dışındaki edatlar olumlu cevap teşkil etmezler. Örneğin yukarıdaki âyeti kerîme de بلى edatının yerine cevap edatlarından نَعَمْ kelimesi kullanılırsa sorunun karşılığında haşa evet değilsin gibi bir cevap çıkacaktır.³³⁰

قَادِرِينَ ifadesi نَجْمَ mukadder fiilinin failinden hal olup nasb alameti يَ harfidir. Cem’ müzekker salim kelimeler harfle i’rablanmaktadırlar. Takdiri; نَجْمُهَا قَادِرِينَ elbette ki biz gücümüz yeter bir şekilde, gücümüz yeterek toplarız’³³¹ şeklindedir. Arap gramerinde hal mamûlü mansubtan olduğu için lafzen fetha ile mansub olmuştur.³³² Bu kelimenin zilhâli (halin sahibi) ise نَحْنُ zamiridir.

قَادِرِينَ kelimesi نَجْمَ “toplamak” kelimesinde ki zamirin biz halidir. Yani demek isteniyor ki; hepsini toplamaya ve ilk bileşimine döndürmeye gücümüz yettiği halde, kemikleri parmak uçlarına varıncaya kadar bir araya toplarız.³³³

قَادِرِينَ kelimesi ötreli olarak قَادِرُونَ şeklinde de okunmuştur. Bu durumda cümle isim cümlesi olup, mahzuf mübtedası نَحْنُ zamiridir. Bu zamirin haberi ise قَادِرُونَ kelimesidir. Takdiri olarak نَحْنُ قَادِرُونَ şeklinde okunmaktadır.³³⁴ Yani bu kelimenin merfu olarak okunması mahzuf mübtedanın haberi olması hasebiyledir.³³⁵

³²⁸ Ali İbn-i Muhammed es-Seyid eş-Şerif Cürcânî, *Kitâbu't-Tarifât*, 49.

³²⁹ Araf (7), 172.

³³⁰ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar* (Konya Tekin Kitabevi, 1981), 58; Rağıb el-İsfehani, *Müfredat*, 159; İbni Manzûr, *Lisanü'l Arab*, 84.

³³¹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 340.

³³² İbn-i Hişam el-Ensârî, *Kavaid'ül İ'rab* (İstanbul, 1999), 24.

³³³ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1046.

³³⁴ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 340.

³³⁵ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1046.

Sıbeveyhî burada buyruk; *نَجْمُهَا قَادِرِينَ* “*Güç yetirenler olarak o kemikleri bir araya getiririz, toplarız*” anlamındadır. “*Buna göre güç yetirenleriz, kadiriz*” buyruğu zikrettiğimiz takdire göre hazfedilmiş fiildeki failden hal olmaktadır şeklinde izah getirmiştir.³³⁶

muzâriyi nasb eden harflerden olan أَنْ başında bulunan nasb harfî sebebiyle lafzen fetha ile mansub muzari fiil نُسَوِّى ve mef'ulün bih olan بَنَانَهُ ifadeleri kullanılmıştır.

3.3.2.5. Beşinci Âyet

{ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ }

“Fakat insan önündeki (kıyameti) yalanlamak ister.”

بَلْ ifadesi, اَيْحَسَبُ (insan zannediyor mu ki) ifadesine atfedilmiştir. Dolayısıyla onun gibi istifham olması caizdir. بَلْ itrâb ve atıf harfidir. itrâb, önceden söylenen bir şeyden vazgeçmektir. ‘Öyle değil, böyle, fakat, bilakis, belki’ anlamlarını ifade eder.³⁴¹

يُرِيدُ zamme ile merfu muzari fiildir. الْإِنْسَانُ kelimesi faildir. Lafzen zamme ile merfu olmuştur.

يَفْجُرُ fiili muzaridir. Nasb alameti fethadır. Bu fiilin nasb olması takdiri bir أَنْ sebebiyledir.³⁴² يُرِيدُ fiilinin mef'ulüdür. Bu görüş Küfe'liler ve Ferrâ'ya aittir.³⁴³ Sîbeveyhî, Zeccâc, Müberred ile ittifaken Ahfeşî ise; bu ifadedeki ل harfi, ل harfî ceri ile nasb edatlarından olan كَى harfinin birleşmesiyle meydana gelen lâmu'l-keydir.³⁴⁴ burada gizli bir أَنْ vardır. Bu أَنْ fiili muzâriyi nasb etmiştir. Faili tahtında gizli olan هُوَ dir. Mahallen merfu olmuştur ve insana racidir.

أَمَامَهُ zarfı zaman mef'ulün fih'tir. Aynı zamanda muzaaftır. Zarfı zaman müphem olduğu için kendisinden فِى hazfedilmiştir.³⁴⁵ Lafzen fetha ile mansub olmuştur. ۵ Muzafun ileyhtir, insana racidir. Mahallen mecrur olmuştur.

أَمَامَ ifadesi cümlelerde mekan (yer) zarfı olarak kullanılır. Tek başına kullanıldığı zaman sonu ötre olduğu halde, başka bir kelimeye muzaaf olduğunda mef'ulün fih olarak mansubtur. Bu şekilde kullanılırken başka bir harfî cer yoksa tercümesi yapılırken başında فِى harfî ceri varmış gibi tercümesinde kendi anlamında (de-da) ekleri ilave edilir.³⁴⁶

³⁴¹ Ali İbn-i Muhammed es-Seyid eş-Şerif Cürcânî, *Kitâbu't-Tarifât*, 24.

³⁴² Celâleddin el-Mahallî-Celâleddin es-Süyûtî, *Tefs'iru'l-Celaleyn*, 5/243.

³⁴³ Ebu Muhammed Tayyib İbrahim, *İ'râbü'l Kur'anil Kerim* (Beyrut: Darul Nafaes, 2001), 577.

³⁴⁴ İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 99.

³⁴⁵ Mehmet Ali Arslan, *Zuruf-Arapçada Zarflar* (Diyarbakır: Seyda Kitap, 2014), 18.

³⁴⁶ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, 29.

Ayette idrâb ve atıf harfî olan بَلْ, zamme ile merfu olan muzâri fiil يُرِيدُ, mef'ul konumunda olan muzâri fiil يَفْجُرُ fiili muzâriyi nasb eden harflerden olan أَنَّ zaman zarfı olan fail konumunda olan الْإِنْسَانُ kelimesi ve هُوَ zamiri zikredilmiştir.

3.3.2.6. Altıncı Âyet

{ يَسْئَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَمَةِ }

“Kıyâmet günü ne zamanmış?” diye soruyor.”

Bu âyet bir fiil cümlesidir. Aynı zamanda cümle يَفْجُرُ fiilinin failinden hal olarak mahallen mansubtur. يَسْئَلُ zamme ile merfu muzâri fiildir. Faili tahtında gizli olan هُوَ zamiridir.

أَيَّانَ istifhâm harfi olup mahzûf mukaddem habere (hazf olunmuş ve öne alınmış) mütealliktir. Burada mahzûf olan haber mübteda üzerine tekaddüm etmiştir. Mukadder (gizli) olan كَائِنٌ kelimesi haberdir. Aslında أَيَّانَ كَائِنٌ يَوْمُ الْقِيَمَةِ demektir. أَيَّانَ ise كَائِنٌ kelimesine müteallik zarftır ve mahallen mansubtur. İstifhâm (soru) olarak gelen أَيَّانَ edatı مَتَى (ne zaman) anlamında kullanılmıştır.³⁴⁷ يَوْمٌ müehhar mübtedadır ve zamme ile merfu olmuştur. Aynı zamanda muzaaftır. الْقِيَمَةِ muzafun ileyhtir. İzafetle mecrur olmuştur.

Bu âyeti kerîme bir fiil cümlesi olup, istifhâm ile başlamaktadır. Fakat hakikatte soru anlamı taşımamaktadır. Sorulan soru inkâr için söylenmiştir. Ayette soru edatı olan أَيَّانَ merfu muzari fiil يَسْئَلُ muzaaf olan يَوْمٌ muzaafun ileyhtir olan الْقِيَمَةِ ifadeleri bulunmaktadır.

3.3.2.7. Yedinci Âyet

{ فَإِذَا بَرَقَ الْبَصَرُ }

“Göz dehşetle açıldığı zaman;”

إِذَا ifadesindeki ف başlama, şart ve zaman harfidir.³⁴⁸ Fetha üzere mebnidir. إِذَا zaman bildiren zarftır.³⁴⁹ Sükûn üzere mebnidir. Müteallikinin, yani “kıyâmet de ne zaman kopacakmış” sorusunun cevabıdır. Nahiv ilminde إِذَا üç çeşittir.

³⁴⁷ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 346.

³⁴⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 344.

³⁴⁹ Hasirizade Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, 38.

- Zarf ifade eden ama şart edatı olmayan, sükûn üzere mebni olan harftir. “-diği zaman” anlamı ifade eder. Mazi ve muzârî fiile dahil olabilir. Çoğunlukla kendisinden önce yemin lafzı gelir.³⁵⁰

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ

“Battığı zaman yıldızın yemin olsun ki!”³⁵¹

- Zarf ifade eden ve şart için gelen ama fiilleri cezm edici olmayan إِذَا dır. Kendisinden sonra iki fiil cümlesine ihtiyaç duyan bir isimdir ki, bu cümlelerden birincisi “şart cümlesi” diye isimlendirilir. Bu şart cümlesinin fiili çoğunlukla mazi fiil olur, bazen de muzari fiil olabilir. İkinci cümle ise “şartın cevabı” diye adlandırılır. Bu edat kendisinden sonra gelen mazi fiili gelecek zaman ifade eder hale getirir.³⁵²

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْجِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقِيمُونَ

“Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.”³⁵³

- Fucaiyye (aniden oluş) anlatan إِذَا sukun üzere mebnidir. Bu إِذَا’ya eklenen ف harfi sözü süslemek için gelen zaid bir harftir.³⁵⁴

فَأَلْقِيهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى

“Hemen attı. Bir de ne görsün, o akıp giden bir yılan oluvermiş!”³⁵⁵

بَرْقَ الْبَصَرِ fiil cümlesidir. بَرْق fetha üzerine mebni mazi fiildir. الْبَصَرِ ifadesi بَرْق fiilinin failidir. Zamme ile merfu olunmuştur.

Âyeti kerîme şart ve zaman harfi olan فَإِذَا ifadesiyle başlamakta ve kıyamet sahneleri anlatılmaktadır. Bu ifade ise bir olayın aniden gerçekleşeceğini ortaya koymaktadır. Bir önceki âyetî kerimede istihzâ (alay ederek) ile “Kıyamet günü de ne zamanmış?”³⁵⁶ Diye soranlara Cenab-ı Hak sûrenin 7,8 ve 9. Âyeti kerîmelerinde cevaben birtakım sahneleri zikretmekte ve o günün nasıl bir değişim ve dönüşüm geçireceğini zikretmektedir. Ayıca ayette mazi fiil بَرْق, zamme ile merfu fail konumunda olan الْبَصَرِ kelimeleri zikredilmektedir.

³⁵⁰ Mehmet Kılıçarslan, Ahmet Kays Harputlu, *Nahiv Edatları Sözlüğü*, 16.

³⁵¹ Necm (53), 1.

³⁵² Mehmet Kılıçarslan, Ahmet Kays Harputlu, *Nahiv Edatları Sözlüğü*, 15.

³⁵³ Araf (7), 34.

³⁵⁴ Hasirizade Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, 34.

³⁵⁵ Tâhâ (20), 20.

³⁵⁶ Kıyâmet (75), 6.

3.3.2.8. Sekizinci Âyet

{ وَخَسَفَ الْقَمَرُ }

“Ay tutulduğunda”

وَخَسَفَ الْقَمَرُ fiil cümlesidir. Başında bulunan و atıf harfi sebebiyle bir önceki âyete matuf olarak gelmiş ve onun i‘rabı gibi i‘rablanmaktadır. خَسَفَ fiili mazidir ve fetha üzerine mebnidir.³⁵⁷

İbn-i Ebû İshâk, İsâ ve el-A‘rec خ harfi ötreli, س harfinide esreli olarak وَخَسَفَ الْقَمَرُ şeklinde okumuşlardır. Buna da Yüce Allah’ın; “Güneş ve ay bir araya getirildiği zaman” buyruğu delil teşkil ettiğini söylemişlerdir.³⁵⁸ خَسَفَ fiilinin failidir ve lafzen zamme ile merfu olmuştur.³⁵⁹

Âyeti kerîme başında bulunan atıf harfi sebebiyle anlam bağlamında ve i‘râb olarak bir önceki âyete matuftur. Yapı bakımından her iki âyette birbirine benzerlik göstermektedir. Çünkü her ikisinde de fiili mâzi müfred müzekker sîgası, önünde ise الْقَمَرُ ve الْبَصَرُ kelimeleri de aynı şekilde müfred müzekker şeklinde fail olarak gelmişlerdir. Ayrıca âyeti kerîme وَخَسَفَ الْقَمَرُ şeklinde meçhul sîgası ile de okunmuştur.³⁶⁰

3.3.2.9. Dokuzuncu Âyet

{ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ }

“Ay ve güneş bir araya getirildiği zaman”

Âyeti kerîme fiil cümlesidir. Başında bulunan atıf harfi olan و nedeniyle bir önceki âyete matuf olarak gelmiştir. وَجُمِعَ fetha üzerine mebni meçhul mâzi fiildir. Burada وَجُمِعَ الشَّمْسُ (bir araya getirildi) denilmeyip, sonuna ت harfi getirilmemesinin nedeni sarf bölümünde izah edilmiştir.

الشَّمْسُ kelimesi naib-i fail olup lafzen zamme ile merfudur. و Harfi atıftır. الْقَمَرُ Naib-i faildir. Lafzen zamme ile merfu olmuştur. Bir önceki kelime üzerine atfedilmiştir.

Âyeti kerîme başında bulunan ve atıf harflerinden olan و harfi sebebiyle önceki âyete matuftur. 6. Âyeti kerîmede sorulan sorunun cevabı niteliğindedir. Ayrıca âyette fetha üzerine

³⁵⁷ İbn-i Hişam el-Ensari, Şerhu Katru’n-Neda ve Bellü’s-Sada, 353.

³⁵⁸ İmam Kurtubi, el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân, 21/217.

³⁵⁹ İbn-i Hişam el-Ensari, Kavaid’ül İ‘rab, 17.

³⁶⁰ Fahrüddîn er-Râzî, Mefâtihul - Gayb, 20/291.

mebni meçhul mâzi fiil olan جُمِعَ, naib-i fail konumunda bulunan الشَّمْسُ ve الْقَمَرُ ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.10. Onuncu Âyet

{ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ }

“İşte o gün insan, “Kaçacak yer neresi?” diyecektir.”

يَقُولُ ifadesiyle başlayan âyeti kerîme bir fiil cümlesidir. 7. 8. ve 9. âyetler tamamen şarttır. Bu âyet ise şartın cevabıdır. İ'râbta mahalli yoktur. Kendisinden sonra mef'ulün bih ya da mekulul-kavl (yani söylenecek söz) gelir. أَيْنَ الْمَفَرُّ “kaçacak yer neresi” kelimesi mekulul-kavldır. يَقُولُ zamme ile merfu muzâri fiildir. الْإِنْسَانُ kelimesi يَقُولُ fiilinin failidir, lafzen zamme ile merfu olmuştur. يَوْمَئِذٍ zarfı zamandır. Mütealliki يَقُولُ fiilidir. أَيْنَ Soru ismidir. Sükûn üzerine mebnidir.³⁶¹

Bu kelime hakkında el-Mehdevî (ö. 440/1048-49) şöyle buyurmuştur; الْمَفَرُّ lafzının م harfini ve ف harfini üstün okuyanlara göre bu kelime “fırar, kaçış, kaçmak” anlamında mastardır. م Harfini üstün, ف harfini kesra okuyanlara göre ise kelime ismi mekân olup o zaman anlamı “kaçış yeri neresi” olur

Âyeti kerîme bir fiil cümlesi olarak başlamakta, ayette zamme ile merfu muzâri fiil يَقُولُ muzâri fiilin faili konumunda الْإِنْسَانُ, zaman zarfı يَوْمَئِذٍ soru ismi olan أَيْنَ bazı alimlere göre masdar, bazı alimlere göre ise ismi mekân kalıbında müehhar mübteda olarak gelen الْمَفَرُّ kelimesi bulunmaktadır. Ayet önceki âyetlerle bağlantılı olarak, kıyameti inkâr edenlerin o esnada nasıl bir psikolojiye bürüneceklerini ve nasıl cevap alacaklarını anlatmaktadır.

3.3.2.11. On Birinci Âyet

{ كَلَّا لَا وَزَرَ }

“Hayır, hayır! Sığınacak yer yoktur.”

كَلَّا olumsuzluk ifade eder ve muhatabı caydırır.³⁶² Kaçmanın söz konusu olamayacağını bildirir. Sükûn üzere mebnidir. لَا cinsini nefyeden لَا' dır. إِنَّ gibi amel eder. إِنَّ gibi amel etmesi üç şarta bağlıdır.³⁶³

³⁶¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/1048.

³⁶² Mehmet Kılıçarslan, Ahmet Kays Harputlu, *Nahiv Edatları Sözlüğü*, 176.

³⁶³ İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 357.

وَزَرَ kelimesi لَا'nın ismi olup fetha üzerine mebnidir. Abd b. Humeyd (ö. 249/863-64), İbn Ebû'd Dünyâ el-Ehval' de (ö. 281/894), İbn Cerir, İbnu'l-Münzir (ö. 318/930) ve İbn Ebi Hatim'in (ö. 327/938) değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbas; وَلَا buyruğunu, "Kaçacakları ne bir kale ne de bir sığınakları olur" şeklinde açıklamıştır.³⁶⁴

Âyeti kerîme isim cümlesidir. Ayette muhatabı caydırma ve azarlama harfi olan كَلَّا cinsini nefyeden ve إِنَّ gibi amel eden لَا cinsini nefyeden لَا'nın ismi olan وَزَرَ ifadeleri zikredilmiştir.

3.3.2.12. On İkinci Âyet

{ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ }

"O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur."

Âyeti kerîme isim cümlesi ile başlamaktadır. إِلَىٰ رَبِّكَ car mecruru muahhar mübtedanın haberi şibih cümle olarak geldiğinden mahallen zamme ile merfudur. رَبِّكَ kelimesi muzaaf, muttasıl zamir olan كُ muzafun ileyh olarak mahallen kesra ile mecrurdur.

الْمُسْتَقَرُّ muahhar mübteda olup lafzen zamme ile merfudur. Katade (ö. 54/674), bu âyeti, meâlde zikredildiği şekilde izah etmiştir. İbn-i Zeyd (ö. 386/996) ise bu âyeti "O gün yerleştirme işi Rabb'ine aittir, O cennetlikleri cennete, cehennemlikleri de cehenneme yerleştirecektir." şeklinde izah etmiştir.³⁶⁵

Âyeti kerîme aidiyet ve vurgu bildirerek isim cümlesi olarak إِلَىٰ رَبِّكَ ifadesiyle başlamakta ve o gün sığınılacak tek yerin Allah Teâlâ'nın katı olduğu bildirilmektedir. Ayrıca âyette muahhar mübteda olan الْمُسْتَقَرُّ kelimesi, mukaddem haber olan إِلَىٰ رَبِّكَ şibih cümlesi, رَبِّكَ muzaaf, muttasıl zamir olarak gelen ve muzafun ileyh olan كُ zamiri bulunmaktadır.

3.3.2.13. On Üçüncü Âyet

{ يُنَبِّئُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ }

"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir."

يُنَبِّئُوا zamme ile merfu meçhul muzari fiildir. الْإِنْسَانَ kelimesi naib-i faildir ve lafzen zamme ile merfudur. يَوْمَئِذٍ zaman zarfıdır. Mütealliki يُنَبِّئُ fiilidir.

³⁶⁴ Celalaeddin es-Suyuti, *ed-Durru'l Mensur fi'-Tefsir bi'l-Me'sur*, 307.

³⁶⁵ İbni Cerir et-Taberi, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l Kur'an*, 8/499.

مَا ifadesinde ki ب harfi cerdir. مَا ismi mevsûldür. Mahallen mecrur olmuştur. Mütealliki يُنَبِّؤُ fiilidir. İsmi mevsûlden sonra gelen fiil cümlesi genelde sıra olur.³⁶⁶ İsmi mevsûl olan مَا'nın sılası وَأَخَّرَ'dir. İ'râbta mahalli yoktur.

وَأَخَّرَ fetha üzerine mebni mazi fiildir. Faili tahtında gizli olan هُوَ zamiridir. وَأَخَّرَ ifadesinin başındaki و harfi atıftır. Bir önceki fiil olan قَدَّمَ üzerine atfedilmiştir. İ'râbı bir önceki kelimenin i'râbı şeklindedir. أَخَّرَ fiili mazi fetha üzerine mebnidir.

Âyeti kerîme يُنَبِّؤُ الْإِنْسَانُ ifadesi başlayan fiil cümlesidir. Ayrıca ayette meçhul muzari fiil يُنَبِّؤُ naib-i fail konumundan olan الْإِنْسَانُ kelimesi, يَوْمَئِذٍ zaman zarfı, harfi cer olan ب, ismi mevsul olan مَا ismi mevsule sıra olan mazi fiiller قَدَّمَ ve أَخَّرَ ayrıca atıf harfi olan و bulunmaktadır.

3.3.2.14. On Dördüncü Âyet

{ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ }

“Artık insan, kendi kendinin şahididir.”

Âyeti kerîme isim cümlesi ile başlamaktadır. بَلِ itrâb³⁶⁷ ve atıf harfidir. Âyeti kerîmede iki anlam ihtimali vardır. Bunlardan ilki الْإِنْسَانُ kelimesi mübtedadır ve zamme ile lafzen merfu olmuştur. بَصِيرَةٌ İsim cümlesi olarak الْإِنْسَانُ kelimesinin haberidir ve lafzen zamme ile merfu olmuştur. عَلَى Harfi cerdir. نَفْسِهِ Kelimesinin sonunu lafzen kesra ile mecrur yapmıştır. Mütealliki بَصِيرَةٌ kelimesidir.³⁶⁸

İkinci ihtimal ise, بَصِيرَةٌ mübtedadır ve lafzen zamme ile merfudur. عَلَى نَفْسِهِ onun öne geçmiş haberidir.³⁶⁹ Âyeti kerîme de بَصِيرَةٌ kelimesinin müennes olarak gelmesinin sebebi, burada “insan” ile kastedilenin azaları oluşundan dolayıdır. Çünkü azalar bizzat insanın kendisine karşı şahitlik edeceklerdir. O bakımdan Yüce Allah: “بَلِ الْجَوَارِحُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ” gerçek şu ki, azalar insanın kendisine karşı bir şahittir” buyurmuş gibidir. Bu anlamdaki açıklamayı İbn-i Kuteybe (ö. 276/889) ve başkaları da yapmıştır.³⁷⁰ Burada mübteda ve haber

³⁶⁶ İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 167.

³⁶⁷ Bknz.s, 63.

³⁶⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 347.

³⁶⁹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 349.

³⁷⁰ İmam Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/222.

arasında uyum olması gerekirken بَصِيرَةٌ kelimesinin müennes kalıbında gelmesinin sebebi budur.

Ebu Ubeyde ise بَصِيرَةٌ kelimesindeki Ta-i merbûta (ة), mübalağa için gelmiştir.³⁷¹ Bu tıpkı Arapların رَجُلٌ رَاوِيٌّ “çok rivayet eden adam”, رَجُلٌ طَاغِيٌّ “çok azgın adam”, رَجُلٌ عَلَّامَةٌ “çok alim ve bilgili adam” demeleri gibidir diye buyurmuştur.³⁷² Ayrıca نَفْسِ muzaaf sonundaki muttasıl zamir ۛ muzafun ileyhtir.

Âyeti kerîme bir önceki âyete matuf olarak ıtrâb harfi olan بَلِّ ile başlamakta ve isim cümlesi olarak devam etmektedir. Ayrıca âyette muhahhar mübtada olan بَصِيرَةٌ kelimesi, onun öne geçmiş haberi makamında نَفْسِهِ عَلَى نَفْسِهِ ifadesi, harfi cer olan عَلَى, lafzen mecrur olan نَفْسِهِ ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.15. On Beşinci Âyet

{ وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ }

“İsterse özürlerini sayıp döksün.”

وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ fiil cümlesinin başındaki و harfi vav-ı haliyyedir.³⁷³ Kendisinden sonra isim cümlesi, fiil cümlesi ya da şibh-i cümle (harfi cer ile mecrur bir isim, muzaf ile muzafun ileyh) gelir.³⁷⁴ وَلَوْ şart harfidir. Cevabı mahzuftur. Takdiri olarak; مَا قُبِلْتُ مِنْهُ şeklindedir. Yani mazeretleri sıralasa da kendisinden kabul edilmeyecektir.

هُوَ elif üzere mukadder fetha ile mebni mazi fiildir. Faili tahtında gizli olan zamiridir ve mahallen merfudur. مَعَاذِيرَهُ Mef'ulün bih olması hasebiyle lafzen fetha ile mansubtur. ۛ muttasıl zamirdir ve muzafun ileyhtir.

Âyeti kerîme bir fiil cümlesidir. Ayrıca âyette fetha üzerine mebni illetli mâzi fiil أَلْقَى, şart harfi olan وَلَوْ alimlerin muhtelif görüşler bildirdikleri lafzen fetha ile mansub mef'ulün bih olan مَعَاذِيرَهُ ve muzafun ileyh olan muttasıl zamir ۛ ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.16. On Altıncı Âyet

{ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ }

³⁷¹ Celâleddin el-Mahallî-Celâleddin es-Süyûtî, *Tefs'iru'l-Celaleyn*, 5/344.

³⁷² Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/247.

³⁷³ Muhatabın durumunu açıklayan و harfine denmektedir.

³⁷⁴ Hasirizade Elif Efendi, *Muhtârû'l-Enbâ' Fi'l-Hurûf Ve'z-Zurûf Ve Ba'Zi'l-Esmâ*, 209.

“Resul’üm, onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma.”

لَا تُحَرِّكْ ifadesi ile başlayan âyeti kerîme bir fiil cümlesidir. Başında bulunan لَا nehiy harfi olup olumsuz emir manasındadır. Başına dahil olduğu fiili muzâriye yasaklama manası verir ve sonunu cezm eder.³⁷⁵

تُحَرِّكْ sükun üzere meczûm muzâri fiildir. Sükûn alameti son harfin sakin olmasıdır. Faili tahtında gizli olan أَنْتَ zamiridir.

لِسَانَكَ mef’ulün bih olarak lafzen fetha ile mansubtur. ك Muttasıl zamir olup, (muhatap zamiri) fetha üzere mebnidir. Mahallen izafetle mecrurdur. لَتَعْجَلْ ifadesindeki ل harfi cerdir. Ta’lil (açıklama) içindir. لَتَعْجَلْ fiili muzari olup, ل harfi cerinden sonra gizli أَنْ vasıtasıyla mansub olmuştur. Faili gizli olan انت zamiridir. به Car ve mecrur, mütealliki تَعْجَلْ fiilidir. Buradaki zamir Kur’ân’a aittir. لَتَعْجَلْ به cümlesi gizli olan أَنْ harfinin sılasıdır. İ’râbta mahalli yoktur.³⁷⁶

Âyeti kerîme beşinci âyetle yirminci âyet arasında i’tiraziyye cümlesidir.³⁷⁷ Orada geçen olayı ve acelenin kötü olduğunu dile getirmektedir.³⁷⁸ Âyette nehyi hazır kalıbında muzâri fiilin sonunu cezm eden harflerden nehiy harfi olan لَا, başında bulunan cezm edatı sebebiyle meczum muzâri fiil تُحَرِّكْ, lam-ı ta’lil (sebeb bildiren lam) ile gelen mef’ulün bih makamında bulunan mansub isim لِسَانَكَ, başında ل harfi ceri bulunan ve gizli bir أَنْ vasıtasıyla mansub olan muzâri fiil لَتَعْجَلْ, Kur’ân-ı Kerîme raci olan به zamiri yer almaktadır.

3.3.2.17. On Yedinci Âyet

{ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ }

“Şüphesiz onu, toplamak ve onu okutmak bize aittir.”

Âyeti kerîme isim cümlesi ile başlamaktadır. إِنَّ fiile benzeyen harflerdendir. Te’kid ifade eder. İsim cümlelerine dahil olur. İsmi nasb, haberini ref eder.³⁷⁹

عَلَى harfi cerdir. نَا muttasıl zamir olup عَلَى harfi ceri vasıtasıyla mahallen mecrur olmuştur. Sükûn üzerine mebnidir.

³⁷⁵ Mehmet Kılıçarslan, Ahmet Kays Harputlu, *Nahiv Edatları*, 195.

³⁷⁶ Ebu Muhammed Tayyib İbrahim, *İ’rabül Kur’anil Kerim*, 577.

³⁷⁷ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 349.

³⁷⁸ Beydavî, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil* (Beyrut: Daru’l Reşid, 2000), 3/473.

³⁷⁹ Mehmet Kılıçarslan, Ahmet Kays Harputlu, *Nahiv Edatları Sözlüğü*, 77.

عَلَيْنَا kelimesi إِنَّ'nin mukaddem haberi olup mahallen merfudur. Allah Teâlâ'nın zatına dikkat çekmek için haber öne getirilmiştir.

جَمْعُهُ ifadesi إِنَّ'nin muahhar ismidir. Fetha ile lafzen mansub olmuştur. ۛ muttasıl zamir olup, izafetle cer mahallindedir.

وَقُرْأَنَّهُ kelimesi başında bulunan و atıf harfî sebebiyle جَمْعُهُ fiiline matuf olmuştur. Aynı zamanda إِنَّ'nin ismine matuf olarak geldiği için lafzen fetha ile mansub olmuştur. Muttasıl zamir olan ۛ izafetle cer makamındadır.

Âyeti kerîme ismini nasb haberini refeden harflerden olan إِنَّ ile başlayan bir isim cümlesidir. Âyette Allah Teâlâ'nın zatına dikkat çekmek için öne alınan ve إِنَّ'nin haberi olan عَلَيْنَا car-mecruru, إِنَّ'nin ismi olan جَمْعُهُ kelimesi, yine başında bulunan atıf harfî sebebiyle إِنَّ'nin ismine matuf olan قُرْأَنَّهُ ifadeleri ve muttasıl zamir olan ۛ zikredilmiştir.

3.3.2.18. On Sekizinci Âyet

{ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْأَنَّهُ }

“O halde, biz O’nu okuduğumuz zaman, sen O’nun okunuşunu takip et.”

Ayetin başında bulunan ف atıf harfidir. Fetha üzerine mebnidir.³⁸⁰ إِذَا kendisinden sonra gelen mâzi fiili, istikbâl (gelecek zamana) işaret eder hale getiren zaman zarfidir ve sükûn üzerine mebnidir.³⁸¹

قُرْأَنَّهُ fiili ile başlayan cümle, fiil, fail ve mef’ulden meydana gelen fiil cümlesidir. Burada mâzi şart fiili olan قَرَأَ ifadesinin faili muttasıl, mahallen merfu zamir olan نَا zamiridir. ۛ Zamiri mef’ulün bih makamında, mahallen mansub olmuştur ve bu zamir Kur’ân’a racidir.

اتَّبِعْ emri hazırdır ve sükûn üzerine mebnidir. Faili gizli olan أَنْتَ zamiridir. Emri hazır olan اتَّبِعْ şartın cevabıdır.³⁸² قُرْأَنَّهُ mef’ulün bihtir ve lafzen fetha ile mansub olmuştur. ۛ muttasıl zamir olup, izafetle cer makamındadır.

Âyeti kerîme atıf harfî ف, şart ve zaman harfî إِذَا ile başlamakta, fiil, fail ve mef’ulden oluşan bir fiil cümlesi ve aynı zamanda şart cümlesidir. Âyette mâzi fiil olan قَرَأَ, fail makamında olan نَا zamiri, Kur’ân’ı kerîme raci mef’ulün bih olan ۛ zamiri, emri hazır olan ve

³⁸⁰ Hasirizade Elif Efendi, *Muhtâru'l-Enbâ' Fi'l-Hurûf Ve'z-Zurûf Ve Ba'Zi'l-Esmâ*, 129.

³⁸¹ Mehmet Kılıçarslan, Ahmet Kays Harputlu, *Nahiv Edatları Sözlüğü*, 15.

³⁸² Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 350.

talep bildirdiği için başına ف harfi gelmesi gereken cümle şartın cevabı makamında olan اَتَّبِعْ kelimesi, yine fetha ile mansub mef'ulün bih olan فَرَّأَنَّهُ ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.19. On Dokuzuncu Âyet

{ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ }

“Sonra şüpheden olmasın ki, O’nu açıklamak bize aittir.”

Âyeti kerime isim cümlesi olarak başlamaktadır. ثُمَّ tertip ve terâhi ifade eden atıf harfidir. Yani aralıklarla, peyderpey ve zaman içine serpiştirilerek olabilecek durumları ifade eder.³⁸³ On yedinci ayeti kerimeye matuftur.

إِنَّ ismini nasb, haberini ref eden harflerdendir. Te’kid ifade eder.³⁸⁴ عَلَيْنَا car-mecrurdan oluşan şibih cümle إِنَّ’nin mukaddem (öne geçmiş) haberi olmakla mahallen merfu, na zamiri başında bulunan harfi cer sebebiyle de mahallen mecrur olmuştur. إِنَّ’nin haberinin öne geçmesinin sebebi Allah Teâlâ’nın zatına dikkat çekmek içindir.

بَيَانَهُ ifadesi إِنَّ’nin muahhar (sona bırakılmış) ismi olmakla lafzen fetha ile mansub olmuştur. هُ muttasıl zamirdir. İzafetle cer makamındadır. Buradaki هُ zamiri Kur’ân’a aittir.

Âyeti kerîme ismini nasb, haberini refeden edatlardan olan إِنَّ ile başlayan bir isim cümlesidir. Ayrıca âyette car-mecrurdan oluşan ve إِنَّ’nin öne geçmiş haberi olarak mahallen merfu عَلَيْنَا şibih cümlesi, yine إِنَّ’nin sona bırakılmış ismi olan ve lafzen fetha ile mansub بَيَانَهُ kelimesi, Kur’ân’ı kerîme raci هُ zamiri yer almaktadır.

3.3.2.20. Yirminci Âyet

{ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ }

“Hayır! Doğrusu siz çabucak gelip geçen dünyayı seviyorsunuz.”

Âyeti kerime fiil cümlesi olarak başlamaktadır. كَلَّا caydırma ve azarlama harfidir. Onların daha önce yaptıklarını yasaklama ve bundan caydırma anlamına gelmektedir.³⁸⁵

³⁸³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 351.

³⁸⁴ İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 385.

³⁸⁵ Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatül-Kur'an*, 16/310.

Buradaki كَلَّا edatının أَلَا anlamında istiftah³⁸⁶ harfi olduğunu dile getiren müfessirler de mevcuttur.³⁸⁷ بَلْ Atıf ve ıtrâb harfidir.³⁸⁸

ثُجْبُونْ zamme ile merfu muzari fildir. Cem' alamenti olan ve mahallen merfu و fail makamındadır. ثُجْبُونْ Kelimesini Medineliler ve Küfeliler ت ile ثُجْبُونْ şeklinde okumuşlardır. Ebu Ubeyd'de bunu tercih ederek şöyle demiştir: “Eğer kırâat alimlerine muhalefet etmek hoşlanılmayan bir şey olmasaydı, ben bunu ي ile يُجْبُونْ “severler” şeklinde okurdum.³⁸⁹ الْعَاجِلَةُ mef'ulün bihtir. Lafzen fetha ile mansub olmuştur.³⁹⁰

Âyeti kerîme kimi müfessirlere göre caydırma ve azarlama harfi, kimi müfessirlere göre ise yeni bir konunun başladığını bildiren istiftâh harfi olan كَلَّا ile başlamaktadır. Âyette atıf ve ıtrâb harfi بَلْ, zamme ile merfu muzâri fiil ثُجْبُونْ, fail makamında mahallen merfu olan cem'i و, muzâri fiilin mef'ulün bihi olarak lafzen fetha ile mansub الْعَاجِلَةُ ifadeleri zikredilmiştir. Ayrıca muzâri fiil ثُجْبُونْ kelimesini ي harfi ile okuyan³⁹¹ kırâat alimleri de olmuştur ve bu şekilde okumanın daha etkili olduğunu dile getirmişlerdir.

3.3.2.21. Yirmi Birinci Âyet

{ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ }

“Âhireti ise bir yana bırakıyorsunuz.”

Âyeti kerîme başında bulunan و atıf harfi sebebiyle önceki ayete matuf olarak gelen bir fiil cümlesidir. Önceki âyeti kerîmenin i'râbı gibi i'râblanmaktadır. تَذَرُونَ zamme ile merfu muzari fiildir. Muzari fiilde bulunan cem'i و faildir ve mahallen merfu olmuştur. الْآخِرَةُ mef'ulün bihtir. Lafzen fetha ile mansub olmuştur.

Âyeti kerîme fiil, fail ve mef'ulden oluşan bir fiil cümlesidir. Başında bulunan atıf harfi nedeniyle bir önceki âyete atfedilmiş ve onun i'râbı gibi i'râblanmıştır. Ayrıca âyette zamme ile merfu muzâri fiil تَذَرُونَ, muzâri fiilin faili olarak mahallen zamme ile merfu cem'i و ve lafzen fetha ile mansub mef'ulün bih makamında olan الْآخِرَةُ ifadeleri yer almaktadır.

³⁸⁶ İstiftah (başlangıç) harfidir. Ameli yoktur. Dinleyenin dikkatini çekmek içindir. Kendisinden sonra gelen manayı pekiştirmek için kullanılmaktadır.

³⁸⁷ Celâleddin el-Mahallî-Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîru'l-Celaleyn*, 5/244.

³⁸⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 351.

³⁸⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, 21/233.

³⁹⁰ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 351.

³⁹¹ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1052.

3.3.2.22. Yirmi İkinci Âyet

{ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ }

“Yüzler vardır ki, o gün ıslıl parıldayacaktır.”

Âyeti kerîme mübtada ve haberden oluşan isim cümlesidir. ³⁹² وَجُوهٌ mübtedadır ve lafzen zamme ile merfu olmuştur. Yüzler anlamındaki وَجُوهٌ kelimesi kullanılarak kinaye yoluyla kişilerin kastedilmiş olması mümkündür.³⁹³

يَوْمَئِذٍ zaman zarfıdır. Mübtada ile haber arasına gelmiştir. Normalde نَاضِرَةٌ kelimesinden sonra gelmesi gerekirken kıyâmet gününün önemine dikkat çekmek için öne geçerek haberden önce gelmiştir. Mütealliki ise نَاضِرَةٌ kelimesidir. نَاضِرَةٌ haberdir, lafzen zamme ile merfu olmuştur. Ya da yüz için bir sıfat olabilir.³⁹⁴ Bu durumda وَجُوهٌ نَاضِرَةٌ şeklinde bir sıfat tamlaması olarak değerlendirilir.

Bu âyeti kerime genel görüşe göre mübtada ve haberden oluşan bir isim cümlesidir. Âyeti kerimede zamme ile merfu mübtada olan وَجُوهٌ kelimesi, yine zamme ile merfu olan haber konumunda نَاضِرَةٌ kelimesi ve zaman zarfı olan يَوْمَئِذٍ bulunmaktadır.

3.3.2.23. Yirmi Üçüncü Âyet

{ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ }

“Onlar, Rablerine bakacaklardır.”

Âyeti kerîme bir isim cümlesidir. نَاطِرَةٌ kelimesi bir önceki âyette yer alan وَجُوهٌ kelimesinin ikinci haberi olmakla lafzen zamme ile merfu olmuştur. İsmi failler de amili kıyasidendir. Fiil gibi fail alıp amel ederler.

إِلَىٰ harfi cerdir. رَبِّهَا ifadesinde رَبِّ muzaf, هَا muzafun ileyhtir. Mahallen mecrur makamındadır.

Âyeti kerime isim cümlesi olarak başlamaktadır. Ayrıca ayette Allah Teâlâ'nın zatına dikkat çekmek için öne alınan إِلَىٰ رَبِّهَا ve bu ifadede bulunan harfi cer olan إِلَىٰ, muzaaf olan رَبِّ, muzafun ileyhtir olan ve mahallen cer makamında bulunan muttasıl zamir هَا bir önceki ayeti

³⁹² Âyeti Kerîmede mübtada olarak gelen وَجُوهٌ kelimesi nekre olarak gelmiştir. Mübtada da asolan marife olmasıdır. Çünkü nekre genelde meçhul (bilinmeyen) olur. Fakat mübtada umum veya husus ifade ederse nekre olarak gelebilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 190.

³⁹³ Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatül-Kur'an*, 16/311.

³⁹⁴ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 352.

kerimede bulunan **وَجُوهٌ** kelimesinin ikinci haberi ve lafzen zamme ile merfu olan **نَاطِرَةٌ** ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.24. Yirmi Dördüncü Âyet

{ وَوَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ }

“Yüzler de vardır ki, o gün asıktır.”

Âyeti kerîme atıf harfi olan **و** ile başlayıp, yirmi ikinci âyeti kerîmeye matuf olarak gelen bir isim cümlesidir. **وَجُوهٌ** kelimesi mübteda olmakla lafzen zamme ile merfu olmuştur. **يَوْمَئِذٍ** zaman zarfıdır. **بَاسِرَةٌ** haber olmakla lafzen zamme ile merfu olmuştur.³⁹⁵

Bu âyeti kerîme mübteda ve haberden oluşan isim cümlesi olup, başında bulunan atıf harfi sebebiyle yirminci ikinci âyeti kerîmeye matuftur. Âyeti kerîmede mübteda olan **وَجُوهٌ** kelimesi, haber olan **بَاسِرَةٌ** kelimesi, zaman zarfı olan **يَوْمَئِذٍ** ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.25. Yirmi Beşinci Âyet

{ تَنْظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ }

“Kendilerinin, bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacağını sezeceklerdir.”

Âyeti kerîme fiille başlayan bir fiil cümlesidir. **تَنْظُنُّ** zamme ile merfu muzari fiildir. Faili tahtında gizli olan **هِيَ** zamiridir ve mahallen zamme ile merfudur.

أَنْ يُفْعَلَ ifadesinin başında bulunan **أَنْ** (masdariyye) muzari fiili nasb eden harflerdendir. **يُفْعَلَ** fiili muzari, meçhul sîgasıdır ve başında bulunan **أَنْ** sebebiyle lafzen fetha ile mansub olmuştur.

بِهَا ifadesindeki **ب** harfi cerdir. Sonundaki muttasıl zamir mahallen mecrurdur. Mütealliki **يُفْعَلَ** fiilidir. **فَاقِرَةٌ** naib-i fail olarak lafzen zamme merfu olmuştur. **يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ** cümlesi masdariye **أَنْ** i için sıladır. İ‘rabta mahalli yoktur.

Bu âyeti kerime “zan” ifade eden fiillerden **تَنْظُنُّ** ile başlayan bir fiil cümlesidir. Ayrıca âyette meçhul muzari fiil sîgasında **يُفْعَلَ** harfi cer olan **ب** muzari fiili nasb eden harflerden olan **أَنْ** muttasıl zamir olan ve fail konumunda mahallen merfu olan **هِيَ** naib-i fail konumunda olarak lafzen zamme ile merfu **فَاقِرَةٌ** kelimeleri bulunmaktadır.

³⁹⁵ Ebu Mansur el-Maturidi, *Te’vilatül-Kur’an*, 16/392.

3.3.2.26. Yirmi Altıncı Âyet

{ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ النَّرَاقَى }

“Hayır! Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır.”

بَلَغَتِ caydırma ve azarlama harfidir.³⁹⁶ إِذَا zarfı zamandır ve sükûn üzerine mebnidir. ت harfi müenneslik ت sidir. İki sakın bir araya geldiği için kesra ile geçiş yapılmıştır. بَلَغَتِ ifadesi surenin 2 ve 14. Ayetinde geçen النفس kelimesi ile irtibatlı olduğu için müennes kalıbında gelmiştir. Faili tahtında gizli olan هي zamiridir. Burada lafzen zikredilmemiş bile olsa bu zamir الروح ya da النفس gider.³⁹⁷ النَّرَاقَى Mefulün bihtir. Lafzen fetha ile mansub olmuştur.³⁹⁸

Âyeti kerîme caydırma ve azarlama harfi olan كَلَّا “Hayır!” (Uyarma, ikaz) ifadesi ile başlayan bir fiil cümlesidir. Ayrıca ayette zaman zarfı olan إِذَا fetha üzerine mebni mazi fiil بَلَغَتِ mahallen merfu olan ve fail konumunda bulunan هي zamiri, mef‘ulün bih olarak lafzen fetha ile mansub النَّرَاقَى kelimeleri yer almaktadır.

3.3.2.27. Yirmi Yedinci Âyet

{ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ }

“Yok mu bir şifacı? denilir.”

وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ cümlesi başında bulunan atıf harfî olan و sebebiyle bir önceki âyetteki إِذَا zaman zarfı vardır.³⁹⁹ Bu yüzden atıf harfî olan و harfinden sonra gizli bir إِذَا zaman zarfı vardır.³⁹⁹

قِيلَ fiili mazi meçhul sığasıdır. Fetha üzerine mebnidir. Kendisinden sonra gelen isim cümlesi مَنْ رَاقٍ naib-i fail mahallindedir. مَنْ Soru ismidir. Sukûn üzerine mebnidir. Mübteda olmakla mahallen merfu olmuştur. رَاقٍ Soru edatı olan مَنْ kelimesinin, mankus⁴⁰⁰ ismin nekra merfu haberidir. Mahzuf olan ي üzerine mukadder bir zamme ile merfudur.

³⁹⁶ Mehmet Kılıçarslan, Ahmet Kays Harputlu, *Nahiv Edatları Sözlüğü*, 196.

³⁹⁷ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/310.

³⁹⁸ Ebu Muhammed Tayyib İbrahim, *İ'rabül Kur'anil Kerim*, 577.

³⁹⁹ Ebu Muhammed Tayyib İbrahim, *İ'rabül Kur'anil Kerim*, 578.

⁴⁰⁰ Mankus isim kendisinden evvel kesra bulunan bir ي ile sona eren mu'rab isimlere denir. Mankus isimler mansub durumunda gözle görünür şekilde fetha alırlar. Çünkü fetha ile okumak kolay ve mümkündür. Zamme ve kesra ile okumak ise dile ağır gelir. Bu sebeple ref ve cer hallerinde gerekli harekeyi zahiren alamazlar. Gramerciler buna “ref ve cer hallerinde mankus isimlerin sonuna zamme ve kesra takdiri” demektedirler. Mankus

Kırâat alimlerinden Asım ile bir grup alim yüce Allah'ın: مَنْ رَاقٍ “var mı tedavi edecek” buyruğundaki مَنْ soru edatında bulunan ن harfini izhar edip okumuşlardır. Bu şekilde okumalarının sebebi ise “tabaklanmış deri” anlamına gelen مَرَّاقٍ kelimesi ile karıştırılmaması içindir. Buradaki ن harfi üzerine bir müddet bekleyip sekte⁴⁰¹ yaparak mana değişmesine engel olunmuştur.⁴⁰²

Âyeti kerîme atıf harfi sebebiyle bir önceki âyete matuf olarak gelen ve fiille başlayan bir fiil cümlesidir. Ayrıca âyette mazi meçhul sıgasında قِيلَ fiili, naibi fail konumunda mahallen merfu olan isim cümlesi مَنْ رَاقٍ mübteda olan مَنْ haber olan رَاقٍ kelimeleri bulunmaktadır.

3.3.2.28. Yirmi Sekizinci Âyet

{ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ }

“Can çekişen bunun gerçek bir ayrılış olduğunu anlar.”

وَظَنَّ ifadesinin başındaki و atıf harfidir. ظَنَّ fetha üzerine mebni mazi fiildir. Faili tahtında gizli olan ve mahallen merfu olan هُوَ zamiridir.

هُ cümlesindeki أَنَّ fiile benzeyen ismini nasb, haberini ref eden harflerdendir. هُ nin ismi olmakla mahallen mansub olmuştur. الْفِرَاقُ kelimesi هُ nin haberi olmakla lafzen zamme ile merfu olmuştur.

أَنَّ ifadesi aynı zamanda müevvel masdardır.⁴⁰³ Burada müevvel masdar أَنَّ edatı ile yapılmıştır. Bu cümle aynı zamanda ظَنَّ fiilinin mef'ulün bihidir ve mahallen mansub olmuştur.

Âyeti kerime fiil cümlesiyle başlamakta ve başındaki atıf harfi sebebiyle bir önceki ayeti kerimeye matuf olarak gelmektedir. Ayrıca ayette fetha üzerine mebni mazi fiil ظَنَّ fail konumundan mahallen merfu olan هُوَ zamiri, ismini nasb, haberini refeden harflerden olan هُ nin ismi olmakla mahallen mansub olmuş muttasıl zamir, هُ nin haberi olmakla lafzen zamme ile merfu الْفِرَاقُ kelimesi ve ظَنَّ fiilinin mef'ulün bihi olan أَنَّهُ الْفِرَاقُ cümlesi bulunmaktadır.

isim nekra olduğu taktirde ref ve cer halinde sonundaki ی düşer. Necla Yasdıman, *Adım Adım Kur'an Dili* (İzmir, 2005), 565.

⁴⁰¹ Abdurrahman Çetin, *Sekte* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36/335.

⁴⁰² İmam Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/248.

⁴⁰³ Müevvel masdar yani (yapma masdar) masdar edatlarından birinin önüne geldiği cümlelerin manasını masdara çevrilmesi demektir. Detaylı bilgi için bkz. İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 408.

3.3.2.29. Yirmi Dokuzun Âyet

{ وَالتَّقَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ }

“Ve bacak bacağa dolaşır.”

التَّقَتِ fiili ile başlayan âyeti kerîme bir fiil cümlesidir. Başındaki و atıf harfidir. Âyet atıf harfî sebebiyle bir önceki âyete matuf olarak gelmiştir. التَّقَتِ fiili mazi sîgasıdır ve fetha üzerine mebnidir. Sonundaki ت müenneslik ت ‘sidir. İki sakin bir araya geldiği için geçişte kesra ile harekelenmiştir.

السَّاقُ faildir ve lafzen zamme ile merfu olmuştur. بالسَّاقِ kelimesindeki ب harfi cerdir. التَّقَتِ ifadesinin sonunu lafzen kesra ile mecrur yapmıştır. ب Harfi cerinin mütealliki السَّاقِ fiilidir. بالسَّاقِ kelimesi aynı zamanda التَّقَتِ fiilinin mef’ulün bih olmakla mahallen mansub olmuştur.

Âyeti kerîme başında bulunan و atıf harfî sebebiyle bir önceki âyeti kerîmeye matuf olarak gelen bir fiil cümlesidir. Ayrıca âyette fetha üzerine mebni mazi fiil التَّقَتِ fail konumunda lafzen zamme ile merfu السَّاقِ kelimesi, mef’ulün bih olarak mahallen mansub, car mecrur olarak lafzen kesra ile mecrur بالسَّاقِ kelimesi, harfi cer olan ب bulunmaktadır.

3.3.2.30. Otuzuncu Âyet

{ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ }

“İşte o gün sevk edilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur.”

Âyeti kerîme isim cümlesi ile başlamaktadır. Haberi mukaddem⁴⁰⁴ olan إِلَى رَبِّكَ ifadesinin başındaki إِلَى harfi cerdir. رَبِّ kelimesi başında bulunan harfi cer sebebiyle lafzen kesra ile mecrur olmuştur. Mütealliki muahhar (sona bırakılan) mübtada olan الْمَسَاقُ kelimesidir. ك muttasıl muhatap zamirdir. İzafet ile cer yerine fetha üzerine mebnidir. Âyeti kerîme yirmi altıncı âyeti kerîmedeki إِذَا’nın cevabıdır. الْمَسَاقُ muahhar mübtedadır ve lafzen zamme ile merfu olmuştur.

Âyeti kerîme tahsis anlamı içeren ve haberi mukkadem olan إِلَى رَبِّكَ ifadesiyle başlayan mübtada ve haberden oluşan isim cümlesidir. Bu âyet إِذَا zarfının ameline delalet etmektedir. Mana şöyledir: “Can boğaza geldiğinde, Rabb’inin hükmüne sevk edilir.”⁴⁰⁵ Ayrıca âyeti

⁴⁰⁴ Haberin öne geçmesinin sebebi Allah Teâlâ’nın zatına dikkat çekmek içindir.

⁴⁰⁵ Celâleddin el-Mahallî-Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîr-i'l-Celaleyn*, 5/244.

kerîmede müahhar mübteda olan الْمَسَاقُ kelimesi, zaman zarfı olan يَوْمَئِذٍ car-mecrurdan oluşan رَبِّكَ ifadesi ve إِلَى harfi ceri bulunmaktadır.

3.3.2.31. Otuz Birinci Âyet

{ فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى }

“İşte o, doğruyu kabul etmemiş, namaz da kılmamıştı.”

Âyeti kerîme atıf harfî olan ف sebebiyle bir önceki âyeti kerîmeye matuf olan bir fiil cümlesidir. لَا nefiy harfi olup olumsuzluk manasındadır.⁴⁰⁶

هُوَ fetha üzerine mebnî mazi fiildir. Faili tahtında gizli mahallen merfu olan هُوَ zamiridir. Malum olan şey bilindiği için mef’ul burada hazf olunmuştur.⁴⁰⁷ وَلَا صَلَّی ifadesindeki و harfî atıftır. Bir önceki kelimeye matuftur. لَا nefiy harfî olup, olumsuzluk manasındadır. İ’rabta mahalli yoktur. صَلَّی aynı صَدَقَ fiili gibi i’rablanmıştır.

Âyeti kerîme fiil cümlesidir ve başında bulunan ف atıf harfî sebebiyle bir önceki âyete matuftur. Burada fail olan هُوَ zamiri üçüncü âyeti kerîmedeki insana racidir.⁴⁰⁸ Ayrıca âyette fetha üzerine mebnî mazi fiiller صَلَّی ve صَدَقَ atıf harfî olan و olumsuzluk harfî olan لَا bulunmaktadır.

3.3.2.32. Otuz İkinci Âyet

{ وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى }

“Aksine yalan saymış ve yüz çevirmişti.”

Âyeti kerime bir fiil cümlesidir. وَلَٰكِنْ kelimesinde ki و harfî atıftır. لَٰكِنْ istidrak harfidir. Yani önceki hükme muhalif bir hüküm koymak maksadıyla kullanılır. Dolayısıyla iki cümle arasında bulunur.⁴⁰⁹

كَذَّبَ fetha üzerine mebnî mazi fiildir. Faili tahtında gizli mahallen merfu هُوَ zamiridir. كَذَّبَ fiilinin mef’ulü hitap bütün müşrikleri kapsadığı için yani bilinen şey malum olduğu için hazf olunmuştur. Takdiri olarak, كَذَّبَ الرَّسُولَ وَالْقُرْآنَ وَبِالْإِسْلَامِ “Kur’ân’ı ve Allah Resulünü, öldükten sonra dirilmeyi ve islamı yalanladı” şeklindedir.⁴¹⁰ وَتَوَلَّى kelimesinin başındaki و harfî atıftır. Bir önceki âyeti kerîmedeki صَدَقَ ve صَلَّی gibi i’rablanmaktadır. وَتَوَلَّى fiilinin mef’ulü

⁴⁰⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/241.

⁴⁰⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/277.

⁴⁰⁸ Ebu’l-Berekat Abdullah ibn Ahmed en-Nesefî, *Medariku’t-Tenzil ve Hakaiku’t-Te’vil*, çev. Harun Ünal (İstanbul: Ravza, 2003), 485.

⁴⁰⁹ İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru’n-Neda ve Bellü’s-Sada*, 487.

⁴¹⁰ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 361.

yine malum olan şey bilindiği için hazf olunmuştur. Takdiri olarak, *وَتَوَلَّى عَنِ الْإِسْتِجَابَةِ لِشَرَائِعِ الْإِسْلَامِ*, “İslam’ın kanunlarına icabet etmekten yüz çevirdi” şeklindedir.⁴¹¹

Âyeti kerîme atıf harflerinden olan *لَكِنْ* ile başlayan *كَذَّبَ* fiili ile devam eden bir fiil cümlesidir. Başında bulunan atıf harfi sebebiyle bir önceki âyeti kerîmeye matuftur ve onun irabı gibi i’rablanmaktadır. Ayrıca âyette fetha üzerine mebni mazi filler *كَذَّبَ* ve *تَوَلَّى* bulunmaktadır. Ayrıca *كَذَّبَ* ve *تَوَلَّى* mazi fiillerin mef’ulleri hazf olunmuştur.

3.3.2.33. Otuz Üçüncü Âyet

{ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى }

“Sonra da çalım sata sata yürüyerek kendi ehline gitmişti.”

ثُمَّ atıf harfidir. Atıf harflerinden olan *ثُمَّ* tertip ve terâhi (sonra) anlamı içerir.⁴¹² Bu âyeti kerîmede terâhi anlamında kullanılmıştır.

ذَهَبَ fiili mazi sîgasıdır ve fetha üzerine mebnidir. Faili tahtında gizli olan *هُوَ* zamiridir. Mahallen merfudur. Buradaki *ذَهَبَ* fiili *كَذَّبَ* fiiline atıftır.

إِلَى أَهْلِهِ car ve mecrur, mütealliki *ذَهَبَ* fiilidir. Sonundaki *ه* zamiri muttasıl zamirdir ve izafetle cer makamındadır.

يَتَمَطَّى fiili muzari sîgasıdır. Takdiren merfudur. İ‘lal kaidesi gereği sonundaki *ي* harfinin ötresi hazfedilmiştir. Faili tahtında gizli olan *هُوَ* zamiridir. Bu cümle *ذَهَبَ* filinin failinden dolayı haldir ve nasb mahalindedir. Bu kelimenin zilhali (hal sahibi) ise *ذَهَبَ* fiilinin faili olan *هُوَ* zamiridir.

Âyeti kerîme atıf harflerinden olan *ثُمَّ* ile başlayan ve *ذَهَبَ* fiiliyle devam eden bir fiil cümlesidir. Âyetin başında bulunan atıf harfi sebebiyle bir önceki âyeti kerîmelere matuftur. Ayrıca âyette fetha üzerine mebni mazi fiil *ذَهَبَ* harfi cer olan *إِلَى* fail makamında mahallen merfu olan *هُوَ* zamiri, izafetle cer makamında *ه* zamiri, muzaaf *أَهْلٌ* kelimesi, muzari fiil olan ve takdiren merfu, hal konumunda *يَتَمَطَّى* ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.34. Otuz Dördüncü Âyet

{ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ }

“Layıktır (o azap) sana layık!”

⁴¹¹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 362.

⁴¹² İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 482.

أُولَى ifadesi İsim cümlesidir. أُولَى ismi tafdil⁴¹³ kalıbında olup, mahzuf mübtedanın haberidir ve takdiren zamme ile merfudur.⁴¹⁴ Çünkü kelimenin sonundaki ي harfinin zammesi düşmüştür. Kelimenin aslı أُولَى'dür. Takdiri olarak أُولَى أَوْ الْهَلَاكُ أُولَى “ceza veya helak sana layıktır” şeklindedir.⁴¹⁵ لَكَ car ve mecruru, أُولَى kelimesine mütealliktir.

أُولَى başında bulunan ف atıf harfi sebebiyle لَكَ üzerine matuftur ve onun irabı gibi i'rablanmaktadır. Buradaki أُولَى ifadesi için müfessirler farklı görüşler beyan etmişlerdir. Çoğunluk أُولَى kelimesinin mahzuf mübtedanın haberi olduğunu söylemişlerdir. Takdiri olarak أُولَى “tehdit veya şer sana layıktır” şeklindedir.⁴¹⁶ Car ve mecrur hazf olunmuştur. Çünkü kendisinden önceki gelen ona delalet etmektedir.

Âyeti kerîme mahzuf mübteda ve haberden oluşan isim cümlesidir. Ayrıca âyette ismi tafdil kalıbında mahzuf mübtedanın haberi olarak gelen أُولَى kelimesi, atıf harfi olan ف car ve mecrurdan oluşan لَكَ ifadesi bulunmaktadır. أُولَى kelimesi âyette iki defa zikredilerek inkarın boyutunun sonuçlarının ne kadar kuvvetli olacağını bildirmek ve te'kid için getirilmiştir.

3.3.2.35. Otuz Beşinci Âyet

{ ثُمَّ أُولَى لَكَ فَأُولَى }

“Sonra (bu azap) sana layıktır layık!”

Âyeti kerîme atıf harflerinden olan ثُمَّ sebebiyle bir önceki âyeti kerîme üzerine atfedilmiştir. Ve onun irabı gibi i'rablanmaktadır.

أُولَى isim cümlesi olup, أُولَى mahzuf mübtedanın haberidir ve takdiren merfu olmuştur. لَكَ car ve mecruru, أُولَى kelimesine mütealliktir. فَأُولَى bir önceki âyette izahı verilmiştir.

Âyeti kerîme atıf harflerinden olan ثُمَّ ile başlayan, mübteda ve haberden oluşan isim cümlesidir. Başında bulunan atıf harfi sebebiyle anlam ve i'rab bakımından bir önceki âyete matuftur. Ayrıca âyette mahzuf mübtedanın haberi olan أُولَى kelimesi, لَكَ car ve mecruru ve atıf harfi olan ف bulunmaktadır.

⁴¹³ İsm-i tafdil; bir vasfın, bir hususun bir varlıkta diğer bir varlıktan daha fazla olduğunu ifade eder. İsm-i tafdil أَفْضَلُ veznindedir. İsm-i tafdilin sıfat-ı müşebbeheden farkı; renk, şekil, uzuv noksanlığı ifade etmemesidir. Müennesi فَعْلَى vezninde gelmektedir.

⁴¹⁴ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 363.

⁴¹⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 363.

⁴¹⁶ Ebu Muhammed Tayyib İbrahim, *I'rabul Kur'anil Kerim*, 4905; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 364.

3.3.2.36. Otuz Altıncı Âyet

{ اَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى }

“İnsan, kendisinin başı boş bırakılacağını mı sanır?”

اَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ üçüncü âyeti kerîmede açıklanmıştır.⁴¹⁷ اَنْ fiili muzariyi nasb eden harflerdendir. يُتْرَكَ fiili muzari meçhul sîgasıdır. Başında bulunan اَنْ vasıtasıyla lafzen fetha ile mansub olmuştur. Naib-i faili ise tahtında gizli mahallen merfu olan هُو zamiridir.

يُتْرَكَ cümlesi masdariyye اَنْ i için sıladır. İ’rabta mahalli yoktur. Aynı zamanda masdariyye اَنْ ninden sonra gelen nasb mahallinde يَحْسَبُ fiili için mef’uldür. سُدًى Kelimesi يُتْرَكَ filinin zamirinden dolayı haldir. Lafzen fetha ile mansub olmuştur.

Âyeti kerîme bir fiil cümlesidir. Ayrıca âyette soru harfi olan اَ, muzari fiil يَحْسَبُ, meçhul muzari fiil ve lafzen fetha ile mansub يُتْرَكَ, naibi fail olan هُو zamiri, muzari fiili nasb eden harflerden olan اَنْ hal olan سُدًى kelimesi bulunmaktadır.

3.3.2.37. Otuz Yedinci Âyet

{ أَلَمْ يَكُنْ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى }

“O, döl yatağına akıtılan meninin içinden bir nütfe değil miydi?”

لَمْ ifadesindeki اَ inkar hemzesi olması muhtemeldir. Menfi fiil üzerine dahil olur.⁴¹⁸ Olumsuzluk içindir, aynı zamanda fiili muzariyi cezmeden edatlardandır.

يَكُنْ nakıs muzari fiildir. Aynı zamanda nahiv ilminde كَانَ ve benzerleri⁴¹⁹ diye isimlendirilen, ismini ref, haberini nasb eden isme benzeyen fiillerdendir. Başına gelen لَمْ edatı sebebiyle sonu meczumdur. Bu kelime genel kurala göre لَمْ يَكُنْ şeklinde meczum olması gerekiyordu fakat Kur’ân’ı Kerîm’de burada belâgi başka sebeplerden dolayı ن harfinin hazfiyle ifade etmiştir. Bu âyetle ilgili ayrıntılar belâgat kısmında izah edilecektir. يَكُنْ Kelimesinin ismi ise tahtında gizli olan هُو zamiridir.

نُطْفَةً ifadesi يَكُنْ (كَانَ ve benzerleri) fiilinin haberidir ve lafzen fetha ile mansub olmuştur. مِنْ مَنِيٍّ car ve mecrur, mütealliki hazf olunmuş نُطْفَةً kelimesinin şibih cümle sıfatıdır.

⁴¹⁷ Bknz. s, 64.

⁴¹⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 577.

⁴¹⁹ Nahiv ilminde on üç tane lafız vardır ki, herhangi bir şart olmadan mübtedayı ref, haberi nasb eden kelimelerdir. Bu on üç isim كَانَ ve benzerleri diye isimlendirilmektedir. Detaylı İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru’n-Neda ve Bellü’s-Sada*, 209.

يُمنَى fiili muzari meçhul sığasıdır. Okunma imkânı olmayan elif üzerine mukadder bir zamme ile merfudur. Naib-i faili هُوَ zamirdir. Ayrıca bu cümle مَنَى kelimesine sıfat olması hasebiyle mahallen cer makamındadır.

Âyeti kerîme fiil cümlesiyle başlamaktadır. Ayrıca âyette soru veya inkâr hemzesi muzari fiili cezmeden harflerden olan لَمْ meczum muzari fiil بِكَ isim olarak gelen ve mahallen merfu olan هُوَ zamiri, lafzen fetha ile mansub olan ve haber konumundan gelen نَطَقَ meçhul muzari fiil يُمنَى naib-i fail konumundan müstetir olan هُوَ zamiri bulunmaktadır.

3.3.2.38. Otuz Sekizinci Âyet

{ ثُمَّ كَانَ عِلْقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى }

“Sonra, kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu yaratıp şekillendirmişti.”

ثُمَّ atıf harfidir. كَانَ fiili mazi nakıs fiildir, fetha üzerine mebnidir. Tahtında gizli olan هُوَ zamiri كَانَ'nin ismidir ve mahallen merfu olmuştur. عِلْقَةً kelimesi كَانَ fiilinin haberidir ve lafzen fetha ile mansub olmuştur.

فَخَلَقَ fiilindeki ف atıf harfidir. خَلَقَ mazi fiildir ve fetha üzerine mebnidir. Faili tahtında gizli olan هُوَ zamiridir. Bu zamir Allah Teâlâ Hazretlerine döner. Burada mef'ul hazf olunmuştur çünkü yaratma işi Allah Teâlâ Hazretlerine mahsustur. Yani فَخَلَقَهُ اللَّهُ “Allah onu yarattı” veya فَخَلَقَ اللَّهُ الْإِنْسَانَ “Allah insanı yarattı” demektir.⁴²⁰

فَسَوَّى atıf harfi olan ف sebebiyle خَلَقَ üzerine atfedilmiştir ve onun i'rabı gibi i'rablanmaktadır. Fiilin binasının alameti okunması mümkün olmayan elif üzerine mukadder bir fetha ile mansubtur.

Âyeti kerime fiil cümlesiyle başlamaktadır. Başında bulunan atıf harfi sebebiyle bir önceki âyeti kerîmeye matuftur. Ayrıca âyette atıf harfi olan ثُمَّ ve ف mazi filler سَوَّى خَلَقَ illetli nakıs fiillerden olan ve aynı zamanda nahiv ilminde كَانَ ve كَانَ'nin ismi olmakla mahallen merfu هُوَ zamiri, كَانَ'nin haberi olmakla lafzen fetha ile mansub عِلْقَةً kelimesi bulunmaktadır.

3.3.2.39. Otuz Dokuzuncu Âyet

{ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى }

“Ondan da iki cinsi, erkek ve dişi var etmişti.”

⁴²⁰ Ebu Muhammed Tayyib İbrahim, *I'rabül Kur'anil Kerim*, 577.

فَجَعَلَ ifadesiyle başlayan âyeti kerîme fiil cümlesidir. Başında bulunan atıf harfi olan fa-i takibiyye⁴²¹ sebebiyle فَسَوَىٰ üzerine atfedilmiştir. جَعَلَ fetha üzerine mebnî mazi fiildir. مِنْهُ car ve mecrur, mütealliki جَعَلَ fiildir.

Buradaki هُ zamiri 37.ayetteki مَنِي kelimesine gitmektedir. Buradaki zamiri en yakınına gönderme kuralı gereği, bu zamiri عَلَقَةً kelimesine ya da نُطْفَةً kelimesine göndermek mümkün değildir. Çünkü bu iki kelimeye zamir göndermek için dişil olan هَا zamiri kullanmak gerekirdi. Âyette هَا zamiri değil هُ zamiri kullanıldığı için 37.ayette geçen مَنِي kelimesine gitmektedir. Bu kullanım, insan cinsiyetini belirleyen hücrenin erkekten gelen ve akıtılan meni yani sperm olduğunu mucizevi bir şekilde ortaya koymaktadır.⁴²² الْمَرْجُونِ mef'ulün bihtir. Tesniye olduğu için nasb alameti ي ileidir.

وَالْأُنثَىٰ cümlesi الرَّجُونِ kelimesinden bedel⁴²³ olduğu için fetha ile mansubtur. Onun irabı ile i'rablanmıştır.

Âyeti kerîme atıf harflerinden olan ف ile başlayan جَعَلَ fiili ile devam bir fiil cümlesidir. Başında bulunan atıf harfi sebebiyle bir önceki âyetteki فَسَوَىٰ üzerine matuftur. Ayrıca âyette mef'ulün bih olan tesniye isim الرَّجُونِ kelimesi, الرَّجُونِ kelimesinden bedel olarak gelen ve lafzen fetha ile mansub olan الذَّكَرِ ve الْأُنثَىٰ ifadeleri yer almaktadır.

3.3.2.40. Kırkıncı Âyet

{أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ}

“Peki, bunları yapan Allah’ın, ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?”

أَلَيْسَ fiilinin başındaki ا soru hemzesidir. فَاثَمَ fetha üzerine mebnî nakıs mazi fiildir. İsim cümlesinin önüne geldiğinde, ismini ref, haberini nasb eder.⁴²⁴ Bu fiil isim cümlesini olumsuz yapmaktadır. Sadece mazisi çekildiği için camid bir fiildir. Mazi kipinde tüm şahıs zamirlerine çekimi yapılabilmektedir. Bazen أَلَيْسَ fiilinin haberinin başına manayı te’kid için zaid ب harfi ceri getirilebilmektedir. ذَلِكَ ismi işarettir⁴²⁵ ve sükun üzerine mebnîdir. أَلَيْسَ fiiline

⁴²¹ Matuf ile matufun aleyhi aynı anda öncelik, sonralık ve zaman olarak bir sıralamaya tabi tutarak aralarında bir irtibat olduğuna işaret etmektedir. Detaylı Bilgi İçin Bknz. Hasirizâde Elif Efendi, *Muhtârû'l-Enbâ' Fi'l-Hurûf Ve'z-Zurûf ve Ba' Zi'l-Esmâ*, 124.

⁴²² Mehmet Okuyan, *Kısa Surelerin Tefsiri* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 3/305.

⁴²³ Kendisinden önceki kelimeyi açıklayıp pekiştiren ve i'rab bakımından mübde'lün minhe (kendisinden bedel yapılan) tabi olan kelimeye denmektedir. Detaylı bilgi için bknz. İbn-i Hişam el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 489.

⁴²⁴ Bknz.s, 95.

⁴²⁵ Şu anlamında kullanılan bu kelime, ismi işaret olan ذَا'ya, uzaklık harfi ل ve hitap zamiri ك'nin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ayrıca bknz. Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, 74.

isim olmakla mahallen merfu olmuştur. ل harfi uzaklık için, ك harfi hitap içindir. Baradaki muşârun ileyh Allah Teâlâ Hazretleridir.

بِقَادِر kelimesinde ki ب harfi cerdir. قَادِر kelimesinin sonunu lafzen kesra ile mecrur yapmıştır. Bu kelime aynı zamanda لَيْسَ fiilinin haberi (şibih cümle) olarak nasb mahallindedir. عَلَى harfi cerdir.

أَنْ muzari fiili nasb eden harflerdendir.⁴²⁶ Kendisinden sonra gelen fiil cümlesi sıladır ve i'rabta mahalli yoktur.

يُحْيِي fetha ile mansub muzari fiildir. Başında bulunan أَنْ harfi sebebiyle fetha ile mansub olmuştur. Faili tahtında gizli olan هُوَ zamiridir. الْمَوْتَى mef'ulün bihtir. Takdiren fetha ile mansub olmuştur.

Âyeti kerîme soru harflerinde olan hemze ile başlayıp لَيْسَ fiili ile devam eden bir fiil cümlesidir. Ayrıca âyette لَيْسَ fiilinin ismi olarak ref mahallinde gelen ve işaret ismi olan ذَلِكَ kelimesi, لَيْسَ'nin haberi olarak gelen ve nasb mahallinde olan قَادِر kelimesi, harfi cer olan ب ve عَلَى, muzari fiili nasb eden harflerden olan أَنْ başından bulunan أَنْ sebebiyle lafzen fetha üzerine mansub muzari fiil يُحْيِي fail konumunda gelen هُوَ zamiri ve mef'ulün bih konumunda gelen ve takdiren fetha ile mansub olan الْمَوْتَى ifadeleri yer almaktadır.

3.3.3. Kıyâmet Sûresinin Belâgat İlmi Açısından Tahlili

3.3.3.1. Birinci Âyet

{ لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ }

“Kıyâmet gününe yemin ederim.”

Âyeti kerîme, sûrenin içeriğinde kıyâmetten ve sahnelerinden bahsettiği için sûre direk kıyâmete yemin ile başlamıştır. Belâgat ilminde buna Berâat-i İstihlâl⁴²⁷ (konunun içeriğine ilişkin güzel bir üslupla başlama) sanatı denmektedir. Çünkü burada maksat kıyâmet saatini ve kıyâmetle ilgili meydana gelecek halleri ve yeniden dirilmenin hakikatini anlatmaktır.

Kur'ân'da Allah'ın yaptığı yeminler, kulların yaptığı yeminlerden farklıdır. Çünkü kul yeminine Allah'ı şahit tutarak karşısındakini inandırmaya çalışmaktadır. Allah'ın yemin

⁴²⁶ İbn-i Hişâm el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*, 97.

⁴²⁷ Muhammed Abdülazîm Zürkânî, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut, 1988), 2/332-347.

etmesinin maksadı ise te'kid (vurgu), bir olayın vuku bulacağını anlatmak, insanların bunu idrâk etmesine ve düşünmesine dikkat çekmek gibi farklı sebepleri vardır.⁴²⁸

أُفْسِمُ fiilinin başına nafiye لَا' sının gelmesi te'kid⁴²⁹ içindir. Burada Allah Teâlâ direk أُفْسِمُ بِبِئْسَ الْيَوْمِ الْقِيَامَةِ lafzını zikredebilirdi, fakat inkârcılar kıyâmetin meydana geleceğini ve yeniden dirilmenin gerçekleşeceğini inkâr ettikleri için, onların iddialarının yanlış olduğu zikredilmiştir. Gerçekte var olan kıyâmetin ve tekrar dirilmenin mutlaka gerçekleşeceğini vurgulamak için evvela kasem أُفْسِمُ fiili kullanılmış, bu yemin fiili لَا edatı ve ب harfi ceri ile te'kid edilerek vurgulu hale getirilmiştir.⁴³⁰

Ayrıca لَا أُفْسِمُ kelimesinin cevabı olan لَتُبْعَنَّ (elbette diriltileceksiniz) kelimesi hazfedilerek, Kur'ân'da çokça başvuru hazf⁴³¹ sanatına örnek teşkil etmiştir.⁴³² Âyetin sonundaki الْقِيَامَةِ kelimesi ile kendisinden sonra gelen ikinci âyetin sonundaki اللّٰوَاْمَةِ kelimesi arasında seci⁴³³ (uyum ve ahenk) sanatı bulunmaktadır.

3.3.3.2. İkinci Âyet

{ وَلَا أُفْسِمُ بِالنَّفْسِ اللّٰوَاْمَةِ }

“Kendini kınayan nefse yemin ederim.”

Âyetteki اللّٰوَاْمَةِ kelimesi, فَعَّال vezninde mübalağa ifade eden النَّفْس kelimesi için sıfattır. Sıfat tabi olduğu kelimenin özelliklerine dikkat çektiği için belâgat ilminin dallarından olan itnâb⁴³⁴ sanatına örnek teşkil etmektedir. النَّفْس Kelimesindeki marifelik cins içindir.⁴³⁵

3.3.3.3. Üçüncü Âyet

{ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ }

“İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor?”

Âyeti kerîme te'kid⁴³⁶ amaçlı olarak getirilen istifhâm⁴³⁷ (soru) edatı ile başlamaktadır. Burada soru edatı ile te'kid yapılmasının maksadı öldükten sonra dirilmeye karşı çıkanlara

⁴²⁸ Adnan Muhammed Zerzur, *Ulûmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1991), 346.

⁴²⁹ Bknz. s, 14.

⁴³⁰ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 338.

⁴³¹ Bknz. s, 16.

⁴³² Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/192.

⁴³³ Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfiî, *el-izâh fî Ulûmi'l-Belâga*, 337.

⁴³⁴ Bknz. s, 16.

⁴³⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 338.

⁴³⁶ Bknz. s, 14.

⁴³⁷ Bknz. s, 14.

kesin bir dille bu işin gerçekleşeceğini haber vermektir.⁴³⁸ Ayrıca âyetle لَنْ edatı getirilerek pekiştirme yapılmış ve pekiştirme yapılan konunun yani öldükten sonra dirilmenin yakın zamanda gerçekleşeceği ifade edilmiştir.⁴³⁹ Çünkü لَنْ edatının özelliklerinden bir tanesi de başına dahil olduğu konunun yakın zamanda olacağına dikkat çekmektir.⁴⁴⁰ Yani kıyâmet yakın zamanda kopacak, kıyâmetin yakın zamanda kopmasıyla öldükten sonra dirilmede yakın zamanda olacağını kesin bir şekilde ifade edilmektedir.

نَجْمَع “Bir araya getiririz” fiili عِظَامُهُ “kemikler” ifadesine hasredilerek,⁴⁴¹ muhatap kitlenin alaycı tavırlarını kınamakta ve öldükten sonra dirilmenin mutlaka gerçekleşeceğini gözler önüne sermektedir.⁴⁴²

Âyetteki “kemikler” ifadesi vücudun tamamının kastedilmesinden kinâyedir.⁴⁴³ Burada özellikle kemikler kelimesinin kullanılması rastgele değildir. İnsan vücudunda iki yüz bini aşkın kemik ve üç yüz bin eklem bulunmaktadır.⁴⁴⁴ Bu kadar kemiğin öldükten sonra çürüyüp, yeniden dirilmesi insana nispetle kolay bir iş değildir. Ve bu işi Allah Teâlâ’dan başka yaratmaya kadir kimse yoktur.⁴⁴⁵

اللَّوَامَةِ ve الْقِيَامَةِ kelimeleri ile bir önceki âyeti kerîmelerin sonunda bulunan kelimeler عِظَامُهُ arasında seci (uyum) vardır.

3.3.3.4. Dördüncü Âyet

{ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ }

“Evet, parmaklarına varıncaya kadar yeniden yapmaya gücümüz yeter.”

Âyeti kerîme tevbîh (azarlama) gayesi taşıyan ve mecâzî olarak istifhâm-ı inkârî⁴⁴⁶ ile başlamaktadır. Burada istifhâm بَلَى edatı ile yapılmaktadır. بَلَى edatı farklı anlamlarda kullanılabilmektedir. Bu edatın kullanım alanlarından bir tanesi konu içerisindeki olumsuzluğu reddetmek ve muhatabın yanlış görüşlerini çürütmek içindir.⁴⁴⁷

⁴³⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 337.

⁴³⁹ Suyûtî, *el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an* (Beyrut: Daru Mecid, 1993), 552.

⁴⁴⁰ İbn-i Hişâm el-Ensari, *Muğnil Lebîb* (Riyad: Mektebet el-Rüşd, 2006), 314.

⁴⁴¹ Bknz. s. 15.

⁴⁴² Refâh Muhammed Ali Zeytûnî, *Min Esrari'l-I'cazi'l-Lügavi ve'l-Beyani fî Sureti'l-Kıyameh*, ts., 551.

⁴⁴³ Bknz. s. 18.

⁴⁴⁴ Uğur TOPALOĞLU vd., “Kemik Doku ve Kemikleşme Çeşitleri”, *Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, (ts.), 67.

⁴⁴⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 344.

⁴⁴⁶ Kur'an'ı Kerimde sıkça başvurulmuş bu üslup, kabul edilmesi gerekirken kabul edilmeyen bir olgunun neden hala farkına varılmadığını sorgulanması içindir. Bu da yerine göre tevbîh (azarlama), yerine göre de tekzip (yalanlama) anlamı içermektedir. Detaylı bilgi için bknz. Ebu'l-Meâlî Celâlüddîn el- Hatîb Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvîni, *et-Telhîs fî ulûmi'l-Belâgat*, 103.

⁴⁴⁷ İbn-i Hişâm el-Ensari, *Muğnil Lebîb*, 120.

Âyette ise “Ne o yoksa inkârcı insan bir gün kendisinin diriltiip, kemiklerini yeniden bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor? Evet, değil kemikleri, parmak uçlarını dahi eski haline getirip düzenlemeye gücümüz yeter”⁴⁴⁸ buyurarak, buradaki بَلَى edatı ile inkârcı muhataba azar amaçlı mecâzi soru yöneltilerek görüşleri çürütölmek istenmiştir.

بَلَى edatının bir diğér kullanım amacı ise tasdik ve onaylama içindir. Alimler âyetin takdiri olarak “بَلَى نَجْمَعُهَا قَادِرِينَ” “Evet gücü yeten kişiler olarak bir araya getiririz” şeklinde zikretmişlerdir. Çünkü cümledeki بَلَى edatı “evet” anlamında onaylamadır. Muhatap kitlenin alaycı tutumuna karşı onaylama ve tasdik edatıyla cevap verilmekte ve alay ettikleri durumun mutlaka gerçekleşeceğini bildirmektedir.⁴⁴⁹

Âyette قَادِرِينَ “gücü yeten kişiler olarak” kelimesi ifadede bulunmayan ve hazfedilen, takdiri olarak نَجْمَعُهَا “bir araya getiririz” şeklinde belirlenen fiilin öznesinden haldir. Âyette özellikle قَادِرِينَ kelimesinin kullanılıp, نَجْمَعُهَا ifadesinin hazfedilmesindeki gaye ise inkârcıların yanlış düşüncelerine vurgu yapmak içindir. Burada vurgu yapılmasının nedeni ise, muhatap kitle çürümüş kemiklerin tekrar bir araya getirilmesini imkânsız görmekte idiler. قَادِرِينَ kelimesi özellikle tahsis edilerek bu gücün, yani tekrardan diriltme işinin sadece Allah Teâlâ’da olduğuna vurgu yapılarak te’kid edilmiştir.⁴⁵⁰

Öldükten sonra dirilmenin zikredildiğı âyette konunun özellikle بَنَان “parmak uçlarına” bağlanmasında yine Kur’ân’ın belâğı ve i’cazi inceliklerinden bir örnek bulunmaktadır. Çünkü parmak uçları yaratılış bakımından mucizevi bir özelliğè sahiptir. Parmak uçlarında izler tek ve kişinin kendisine hastır. Hatta aynı DNA’ya sahip ikizlerin bile parmak izleri birbirine uymamaktadır.⁴⁵¹ Parmak izleri şu an dünya üzerinde insanlar tarafından kullanılan en sağlam güvenilir yöntemdir. Hatta bu ince hikmete istinaden kimlik belirleme ve parmak ilmi olarak tanımlanan daktiloskopi⁴⁵² ortaya çıkmıştır. Ayrıca بَنَان kelimesi vücudun tamamından kinayedir.⁴⁵³ Yani diriltme işinin vücudun belli bir kısmının değil parmak uçlarına varıncaya kadar hepsinin tekrardan yaratılacağına işaret etmektedir.⁴⁵⁴

⁴⁴⁸ Kıyâmet (75), 4.

⁴⁴⁹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 340.

⁴⁵⁰ İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Tibyan fi Aksami’l-Kur’an* (Beyrut: ed-Da’ved, 1982), 147.

⁴⁵¹ Elif ÇETLİ vd., “Adli Bilimlerde DNA Parmak İzine Adli Genetik ve Adli Antropolojik Bakış”, *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 8/4 (2019), 1547.

⁴⁵² Okan AKBABAÖZ, “Eşkâle Dayalı Kimliklendirmeden Kriminal Kimliklendirmeye: Osmanlı İç Güvenliğinde Biyometrik Unsurlar”, (2022), 410.

⁴⁵³ Bknz. s, 18.

⁴⁵⁴ el-Alusi, *Ruhu’l Meani*, 15/237.

Âyeti kerîme öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden muhataplara açık bir şekilde çürümüş, paramparça olmuş kemiklerin, parmak uçlarına varıncaya kadar tekrardan yaratma kudretinin yalnızca Allah Teâlâ'da olduğunun en kuvvetli delillerindendir. Ayrıca âyeti kerîme açıkça bize modern dünyanın aciz kaldığı birçok ilim ve bilimin bin dört yüz yıl evvel, belâgi bir icaz örneğiyle tespit ettiğini gözler önüne sermektedir.

3.3.3.5. Beşinci Âyet

{ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ }

“Fakat insan önündeki (kıyameti) yalanlamak ister.”

Allah Teâlâ bir önceki âyette kıyâmetin kopacağını ve yeniden dirilmenin gerçekleşeceğini zikrettikten sonra bu âyeti kerîme ile yeni bir konuya başlamakta, bu nedenle âyet isti'nafiyye olarak fasıla⁴⁵⁵ gelmektedir. Âyetin başında bulunan atıf harfi ise bir önceki âyete yalnızca i'rab bakımından bağlanmıştı. Anlam bakımından önceki âyetle bir bağlamı bulunmamaktadır.⁴⁵⁶

أَمَامَهُ ifadesinde belâgat sanatlarından olan istiâre⁴⁵⁷ vardır. Burada bu kelime ile kastedilen dünyadır. Aslında bu kelime ile ahiretin varlığına da işaret bulunmaktadır. Çünkü dünya ahiretten önce gelmektedir. Önden gelen bir şeyin var olması demek, mutlaka bir sonun ve devamının olması demektir. Dünyayı öne alan insan ahireti tehir ederek asıl sonunu düşünmemektedir.⁴⁵⁸

لِيَفْجُرَ kelimesinin evveline ل harfinin ziyade edilmesindeki belâgi incelik te'kid⁴⁵⁹ amaçlıdır. فَجَرَ Fiili lügat anlamı itibariyle gûnahta aşırıya gitmek⁴⁶⁰ gibi manalar içermektedir. Âyeti kerimede özellikle bu fiilin ifade edilmesi, insanoğlunun hevâ-i nefse düşkün olması ve ona tabi olma isteğinin daha kuvvetli olduğunu ve bunu yenmesinin zor olduğu vurgulamak istenmiştir.⁴⁶¹

İbnü'l-Enbârî' bu kelimenin anlamı için şu şekilde izah getirmiştir; *“İnsan, dünyada yaşadığı zaman zararınca hep günah işlemek ister, yaptığı günahtan dönmek, günahkârlardan vazgeçmek gibi bir düşünce taşımaz.”*⁴⁶²

⁴⁵⁵ Bknz. s, 17.

⁴⁵⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 342.

⁴⁵⁷ Bknz. s, 18.

⁴⁵⁸ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, 141.

⁴⁵⁹ Bknz. s, 14.

⁴⁶⁰ Hasirizâde Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*, 140.

⁴⁶¹ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh fî Nusûsûn mine't-Tenzîl* (Amman: Daru'l Reşid, 2001), 207.

⁴⁶² Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat*, 765.

Mücâhid, Hasan-ı Basrî, İkrime, Süddî ve Saîd b. Cübeyr de âyeti şöyle açıklamışlardır; “İnsan ecel gelinceye kadar hep günahlardan döneceğini söyler durur; sonunda ansızın ölüm onu yakalar.” Daha yaşayacağım, dünyadan nasibimi alacağım der, ölümü hiç hatırına getirmez”. Âyetteki fücür kelimesine “inkâr” anlamı verenler de olmuştur. Buna göre ayetin manası şöyledir: “Fakat insan önündekini (kıyâmeti) inkâr etmek istiyor.” Devamındaki âyette kıyâmet gününün ne zaman geleceğine dair sorulan sorunun bu manayı desteklediği düşünülebilir.⁴⁶³

3.3.3.6. Altıncı Âyet

{ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ }

“Kıyâmet günü ne zamanmış diye soruyor.”

Âyeti kerîme bir önceki âyetteki لَيَفْجُرَ fiilinin failinden haldir. Nahiv ilminin konusu olan hal cümleleri, belagat ilminde anlama zenginlik katan itnab⁴⁶⁴ sanatına örnek teşkil etmektedir. يَسْأَلُ Müsbet muzari fiil formunda haber cümlesidir ve kelamın başlangıcıdır. Ayrıca muzari fiilin tecessüm özelliği sayesinde muhatabın zihin dünyasını harekete geçirerek konuyu daha iyi kavramasını sağlamaktadır.⁴⁶⁵

Mef’ul konumunda olan يَوْمُ الْقِيَامَةِ cümlesi, istifhâm üslubunda talep bildiren inşa⁴⁶⁶ cümlesidir. Cümlede takdim-te’hir⁴⁶⁷ sanatı kullanılarak mukaddem haber olan أَيَّانَ soru ismi öne alınarak, muahhar mübteda olan يَوْمُ الْقِيَامَةِ ise te’hir edilmiştir.⁴⁶⁸ “Hani ne zamanmış kıyâmet” diye sorulan soru, gerçek bir soru niteliğinde değildir. Cevabı beklenen bir soru olmayıp istifhâm-ı inkâridir.⁴⁶⁹ Çünkü burada soru soran muhatapların amacı kıyâmetin ne zaman kopacağını öğrenmek değil, o kıyâmeti ve kıyâmetin kopma zamanının gelmesini uzak bir ihtimal gördükleri içindir. Sanki hani o haber verdiğiniz kıyâmet ne zaman kopacak der gibi istihzâ ile sorulmuş bir sorudur.⁴⁷⁰

Âyette özellikle أَيَّانَ soru edatının kullanılmasının sebebi ise, bu edatın sorulan soruya, konu olan sebebin çok uzak bir ihtimal olduğunu gösteren bir edat olmasıdır. Ayrıca bu edatın

⁴⁶³ Hayreddin Karaman Mustafa Çağrıcı İbrahim Kâfi Dönmez Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal Ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 5506.

⁴⁶⁴ Bknz. s, 16.

⁴⁶⁵ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru 'l-Muhît* (Darul Kütübül İlmiyye, 1997), 343.

⁴⁶⁶ Bknz. s, 14.

⁴⁶⁷ Bknz. s, 15.

⁴⁶⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru 't-tahrîr ve 't-tenvîr*, 343.

⁴⁶⁹ Bknz. s, 102.

⁴⁷⁰ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/190.

uzatılan elifle gelmesi yani uzun sesli bir edat oluşunda bu uzak ihtimali desteklemektedir.⁴⁷¹ Soruyu soranların kıyâmeti çok uzak bir ihtimal olarak gördüklerini gözler önüne sermektedir.

3.3.3.7. Yedinci Âyet

{ فَإِذَا بَرَقَ الْبَصَرُ }

“Göz dehşetle açıldığı zaman.”

Âyetin başında bulunan ف isti’nafiyye olarak fasılla gelmiştir. Şart üslubunda gelen âyeti kerîmede zaman zarfı olan إِذَا, onuncu âyette gelen cevap cümlesine mütealliktir. Kıyâmet günü ile alakalı vuku bulacak olayları anlatan mazi fiil olan بَرَق henüz gerçekleşmemiş bir olayı gerçekleşmiş gibi göstererek muzari fiil yerinde kullanılmış ve olayın kesin olacağına dikkat çekmiştir. Nahiv alimleri şart fiil olarak gelen mazi fiillerde gelecek zaman anlamında kullanılabileceğini dile getirmişlerdir.⁴⁷² Bu tarz kullanımlarda mecâz⁴⁷³ sanatı bulunmaktadır.

Âyetteki بَرَق الْبَصَرُ ifadesi “şaşkınlıktan hiçbir şey görememek, dehşete kapılmak” gibi anlamlar içermektedir.⁴⁷⁴ Ebû Amr b. A’lâ (ö. 154/771) der ki; buradaki بَرَق fiili ر harfinin esresiyle okunduğunda “kamaşmak” anlamına gelir.⁴⁷⁵

بَرَق “kamaştı” lafzını Nâfi’ (ö. 117/735) ve Âsım’dan (ö. 127/745) rivayetle Ebân (ö. 221/836) ر harfini üstünlü olarak okumuştur. İleri derece de irileşmiş olacağından, insanın gözü kamaşmış olacak ve o gözün kırıldığı görülmeyecektir demektir. Mücâhid (ö. 324/936) ve başkaları, bu durum ölüm halinde olur demişlerdir. el-Hasen (ö. 446/1055) ise bu halin kıyâmet günü olacağını söylemiştir.⁴⁷⁶ Ayrıca bu buyrukta insanın hakkında soru sorduğu hususun manasını ihtiva eden bir mana vardır. “Göz kamaştığı, ay tutulduğu zaman.” İşte o zaman kıyâmet günüdür denilmiş gibidir.

Ebû Amr, ez-Zeccâc (ö. 311/923) ve diğer alimler bu lafzı ر harfinin esresiyle okumuşlardır. Esre ile okunduğunda “Şaşkınlığa düşüp, gözünü kırpmadı” anlamı taşımaktadır

Ferrâ (ö. 207/822) ile el-Hâlil (ö. 175/791) ر harfi kesralı olarak; “korktu, dehşete düştü, hayret etti” demektir demişlerdir. Araplar da hayrete düşmüş insan hakkında بَرَقَ قَدْ derler.⁴⁷⁷ Mazisi ر harfinin üstünü ile okunursa بَرَقَ يَبْرُقُ “Gözlerini açtı ve irileşti” demektir.

⁴⁷¹ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru’l-Muhît*, 341.

⁴⁷² Fâdıl Sâlih es-Sâmarrâi, *Ala Tariqi’t-Tefsiri’l-Beyani* (Mısır: Daru Mecid, 2022), 22.

⁴⁷³ Bknz. s, 18.

⁴⁷⁴ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/193-194; Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/190-191; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru’l-Muhît*, 346.

⁴⁷⁵ İbni Kesir, *Tefsiru’l Kur’ani’l Azim*, 14/8196.

⁴⁷⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/216.

⁴⁷⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/216.

Ahfeş (ö. 215/830?) kesralı olan بَرَق fiili için Arapların sözünde çokça geçen bir ifade olduğunu dile getirmiştir.⁴⁷⁸ بَرَق fiili Nâfi, Âsım ve Ebân ر harfinin üstünü ile okumuşlardır. Bu şekilde anlamı “gözlerini açtı ve gözleri irileşti” olmaktadır. Ebu Amr, Zeccâc, Ferrâ ve el-Hâlil ise ر harfini esre ile okumuşlardır. O zaman kelimenin anlamı “korktu, dehşete düştü, hayret etti” demektir.

بَرَق البَصَرُ ifadesindeki البَصَرُ kelimesi için İbn-i Esir; Allah Teâlâ Hazretlerinin isimlerinden olan البَصَرُ “bir şeyin hakikatini görüp idrak edilmesidir.” diye tarif etmiştir. Ebü'l-Leys; “bir şeyi aynıyle görmektir.”, İbn-i Sideh; “gözlerle hissetmektir.” Sibeveyh; “Bir olay vuku bulup haber alındığında, onu aynı ile görmektir.”⁴⁷⁹ yorumlarında bulunmuşlardır.

Lügat anlamı itibariyle “gözün şimşek çakması” anlamına gelen بَرَق البَصَرُ ifadesi, ani bir aydınlıkta gözlerin tamamen açılması durumundan mecaz olduğu, bu durumdan muzdarip olup korkuya kapılmanın kinaye⁴⁸⁰ olduğu, içerisinden bulunduğu durumdan dolayı, yani korku ve dehşetten gözlerinin parlamasının istiâre⁴⁸¹ olduğu ifade edilmiştir. Allah Teâlâ yine Kur'an'ın i'cazi yönüyle muhatapları etkileyerek, kıyâmet günü inkârcı kişinin halini muhteşem bir benzetmeyle tasvir etmektedir.⁴⁸² البَصَرُ ifadesindeki lamu'l tarif cins ve istiğrak içindir.⁴⁸³ Yani insanların hepsinin gözlerinin kastedilmesidir.

3.3.3.8. Sekizinci Âyet

{ وَخَسَفَ الْقَمَرُ }

“Ay tutulduğu zaman”

Âyet başında bulunan atıf harfi nedeniyle bir önceki âyetteki şart cümlesine atfedilerek vasılla⁴⁸⁴ gelmiştir. Âyette şart üslubunda müsbet mazi fiil formunda gelen خَسَفَ ifadesi, henüz olmamış bir hadiseyi, mecâz⁴⁸⁵ yoluyla olmuş gibi göstererek tasvir etmektedir.⁴⁸⁶ Yukarıda da söylenildiği gibi ifade de yer alan mazi fiil gelecek manası içermektedir. Mazi fiilin gelecek zaman anlamında kullanılması caiz görülmüştür.⁴⁸⁷

⁴⁷⁸ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/290.

⁴⁷⁹ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 291.

⁴⁸⁰ Bknz. s, 18.

⁴⁸¹ Bknz. s, 18.

⁴⁸² el-Alusî, *Ruhu'l Meani*, 15/219; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 341.

⁴⁸³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 361.

⁴⁸⁴ Bknz. s, 17.

⁴⁸⁵ Bknz. s, 18.

⁴⁸⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 132.

⁴⁸⁷ Fâdıl Sâlih es-Sâmarrâi, *Ala Tarîqi't-Tefsîri'l-Beyanî*, 88.

Dünyada iken ışığında sefa sürdüğü ayın kıyâmet günü kararıp sönmesi, o esnada gözlerinin şimşek gibi çakması, son derece mutlu bir andan olumsuz bir hadiseye geçmesi ve kişinin korkunç bir manzara içerisinde kalması anlatılmaktadır.⁴⁸⁸

الْقَمَرُ kelimesi bir önceki ayeti kerimede bulunan الْبَصَرُ kelimesi arasında seci⁴⁸⁹ (uyum, ahenk) sanatı bulunmaktadır.

3.3.3.9. Dokuzuncu Âyet

{ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ }

“Ay ve güneş bir araya getirildiği zaman”

“Güneş ve ay bir araya getirildiği zaman” âyeti kerîmesi vasl⁴⁹⁰ sanatının konusu olan ve âyetin başında bulunan atıf harfi sebebiyle bir önceki âyete bağlanarak kıyâmet sahnelerinin tasvirine devam etmektedir. Âyetin başında zikredilen جُمِعَ meçhul bir fiildir. Meçhul kalıplarda getirilen fiillerde mef’ule dikkat çekmek kastı vardır.⁴⁹¹ Önceki âyette olduğu gibi bu âyette de henüz gerçekleşmemiş bir olayı gerçekleşmiş gibi göstererek mecâz⁴⁹² sanatı kullanılmıştır.⁴⁹³

Âyet sonlarında bulunan الْقَمَرُ – الْبَصَرُ kelimelerin son harflerinde seci⁴⁹⁴ (ses uyumu) bulunmaktadır.⁴⁹⁵ Sûreye seda ve şiirsel bir güzellik katan bu özellik (ا , د , ي , ق , ر , ه) harfleriyle⁴⁹⁶ sûrenin tamamında hatta bedii bir mucize olan Kur’ân’ın tamamında kendini hissettirmektedir.⁴⁹⁷

3.3.3.10. Onuncu Âyet

{ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ }

“İşte o gün insan, “Kaçacak yer neresi?” diyecektir.”

Âyeti kerîme yedinci ayetteki şartın cevabıdır. mekulü’l-kavl olan أَيْنَ الْمَفَرُّ ifadesi, istifhâm⁴⁹⁸ üslubunda olmasına rağmen, aslında maksat soru sormak değil inkârcı insanın

⁴⁸⁸ el-Alusi, *Ruhu’l Meani*, 15/194.

⁴⁸⁹ Bknz. s. 20.

⁴⁹⁰ Bknz. s. 17.

⁴⁹¹ Ebu’l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâci, *el-Cumel fi’n-nahvi* (Beyrut: Dâru’l-Emel, 1984), 98.

⁴⁹² Bknz. s. 18.

⁴⁹³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Çelik-Şura, 1990), 5477.

⁴⁹⁴ Bknz. s. 20.

⁴⁹⁵ Vehbe Zuhayli, *Tefsiru’l-Münir* (Risale Yayınları, ts.), 240.

⁴⁹⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 4970.

⁴⁹⁷ Adnan Muhammed Zerkûr, *Ulûmü’l-Kur’ân*, 289.

⁴⁹⁸ Bknz. s. 14.

çaresizliğini anlatmak için mecâz⁴⁹⁹ olarak kullanılmıştır. İfadede ayrıca tecâhül-i ârif⁵⁰⁰ sanatı bulunmaktadır. İnsan kaçacak yerinin olmadığını bildiği halde kaçacak bir yer olmasını temenni etmektedir.⁵⁰¹ Ayrıca âyeti kerîmede belâgat ilminde çokça kullanılan hazî⁵⁰² sanatı bulunmaktadır. يَوْمَئِذٍ kelimesindeki tenvin, mahzûf bir cümleden ivedir. Hazfedilen cümleye delalet etmesi için getirilmiştir. Takdiri إِذْ بَرَقَ الْبَصَرُ وَخَسَفَ الْقَمَرُ وَجُمِعَ الشَّمْسُ “İnsan, gözler şimşek gibi çıktığında, güneş ve ay tutulduğunda der” şeklindedir.⁵⁰³ Soru anlamında kullanılan ve haber olan أَيْنَ edatı mübteda olan الْمَقَرُّ kelimesinden önce gelerek takdim-te’hir⁵⁰⁴ sanatına örnek teşkil etmektedir.⁵⁰⁵ الْمَقَرُّ kelimesi aynı zamanda “kaçmak” anlamında mimli masdardır. Kıyâmet gününde inkârcı insan ümitsizliğinden ve şaşkınlığından dolayı kaçacak yer arayacak ve kaçacak yer bulamayacaktır. Bu aynı zamanda ümitsizlik ifade eden bir istifhâm-ı inkârîdir.⁵⁰⁶

الْمَقَرُّ kelimesi ile bir önceki âyeti kerîmelerin sonlarında bulunan kelimeler arasında seci⁵⁰⁷ sanatı bulunmaktadır.⁵⁰⁸

3.3.3.11. On Birinci Âyet

{ كَلَّا لَا وَزَرَ }

“Hayır, hayır! Sığınacak yer yoktur.”

Âyeti kerime isti’nafiyye olarak fasıla⁵⁰⁹ gelmiştir. Fasil sebebi şibh-i kemali ittisaldır.⁵¹⁰ Şibh-i kemali ittisalinde ilk cümlelerin gerektirdiği soruya ikinci cümlelerin cevap oluşturmasından dolayı ilk cümle soru konumunda getirilmiş, ikinci cümle fasıl yoluyla ondan ayrılmış olmaktadır.⁵¹¹

كَلَّا red ve ibdâl harfidir. Kendinden önce geçen cümlelerin ifade ettiği düşüncenin doğru olmadığını sert bir şekilde ifade etmeye yarar.⁵¹² Bir önceki âyeti kerimede insan kaçacak bir

⁴⁹⁹ Ebu’l-Meâlî Celâlüddîn el- Hatîb Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvîni, *et-Telhîs*, 238.

⁵⁰⁰ Bknz. s. 22.

⁵⁰¹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 347.

⁵⁰² Bknz. s. 16.

⁵⁰³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 347.

⁵⁰⁴ Bknz. s. 15.

⁵⁰⁵ Celâleddin es-Suyûtî, *ed-Durru’l Mensur fî’-Tefsîr bi’l-Me’sur*, 230.

⁵⁰⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 344.

⁵⁰⁷ Bknz. s. 20.

⁵⁰⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 118.

⁵⁰⁹ Bknz. s. 17.

⁵¹⁰ Ebu’l-Meâlî Celâlüddîn el- Hatîb Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvîni, *et-Telhîs fî ulûmi’l-Belâgat*, 70.

⁵¹¹ Mehmet ALTIN, “Kur’ân’da Te’kid Üslupları ve Çeşitleri”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/18 (2017), 3.

⁵¹² İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 510.

yer olup olmadığına cevap aramaktadır. Bu ayette ise kaçacak bir yerin olmadığını başına getirilen كَلَّا edatı ile kesin bir dille reddetmektedir.

Âyette hazî⁵¹³ sanatı bulunmaktadır. Âyeti kerîmede sözü söyleyen insan ise takdiren كَلَّا وَرَر لِي “benim için kaçacak yer yok” şeklindedir. Bu ifadeyi mütekellim Allah Teâlâ buyuruyor ise takdiri olarak كَلَّا لَا وَرَر لَكَ “senin için kaçacak yer yok” şeklindedir.⁵¹⁴

Ayrıca âyetin sonundaki وَرَر kelimesi ile bir önceki âyette bulunan الْمَفَرُّ kelimesi arasında secî⁵¹⁵ (ses uyumu) bulunmaktadır.⁵¹⁶

3.3.3.12. On İkinci Âyet

{ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ }

“O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur.”

Âyeti kerîme ta’lil olarak fasılla gelmiştir. Ta’lil cümleleri itnab⁵¹⁷ sanatına girmektedir. يَوْمَئِذٍ hazîf sanatı bulunmaktadır. Buradaki tenvin mahzuf bir cümleden ıvez olarak gelmiştir.⁵¹⁸

Ayrıca يَوْمَئِذٍ kelimesinde takdim-tehir⁵¹⁹ sanatı bulunmaktadır. Cümlede bütün mamuller amilinden sonra gelmektedir. Fakat burada يَوْمَئِذٍ kelimesine önem atfedilmesinden dolayı الْمُسْتَقَرُّ kelimesine takdim edilmiştir.⁵²⁰ Burada takdimin sebebi ise kıyamet gününe dikkat çekmek içindir. Ayrıca bu kelime kıyamet gününden kinayedir.⁵²¹ إِلَى رَبِّكَ ifadesi mukaddem haberdır. الْمُسْتَقَرُّ kelimesi ise muahhar mübtedadır. Burada takdim-tehir sanatının kullanılmasının nedeni ise إِلَى رَبِّكَ car-mecruruna hasredilmek istenmesidir. Çünkü o gün sığınma sadece Allah Teâlâ katınadır.⁵²² Yani o gün kulların varacağı tek yer tamamen Allah Teâlâ’ya aittir. Allah Teâlâ’dan başkası buna karar kılamaz. Kulların işleri Allah Teâlâ’nın hükmüne bakar, Allah’tan başkası hüküm veremez. Her şey Allah’ın iradesine bağlıdır. O dilediğini cennete, dilediğini cehenneme koyar.⁵²³

⁵¹³ Bknz. s, 16.

⁵¹⁴ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 346.

⁵¹⁵ Bknz. s, 20.

⁵¹⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 347.

⁵¹⁷ Bknz. s, 16.

⁵¹⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 348.

⁵¹⁹ Bknz. s, 15.

⁵²⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1050.

⁵²¹ Bknz. s, 18.

⁵²² Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 235.

⁵²³ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1050.

Âyette mütekellim Allah Teâlâ olduğu halde Rabb ismi tercih edilerek tecrîd⁵²⁴ sanatına başvurulmuştur.⁵²⁵

Âyetin sonunda bulunan **الْمُسْتَقَرُّ** kelimesi ile bir önceki âyette bulunan **وَرَر** kelimesi arasında seci bulunmaktadır.⁵²⁶

3.3.3.13. On Üçüncü Âyet

{ يُنَبِّئُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ }

“O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir.”

Âyeti kerîme isti’nafiyye⁵²⁷ olarak fasılla gelmektedir. **يُنَبِّئُوا** meçhul muzari fiil vezninde gelerek, mef’ule dikkat çekmek amacıyla tecessüm⁵²⁸ özelliği sayesinde muhatabın zihin dünyasını harekete geçirerek konuyu daha iyi anlamasını sağlamaktadır.⁵²⁹

Âyeti kerîmede özellikle **نَبَأَ** fiilinin kullanılmasındaki gaye ise, **يُنَبِّئُوا** “büyük yarar sağlayan, kendisiyle ilim veya zannı galip oluşturan haber” manasında olduğu içindir. Kendisinde bu özellik bulunmayan haberlere **يُنَبِّئُوا** denilemez.⁵³⁰ İnsana dünyada iken yapıp yapmadığı her şey, terk ettiği emir ve nehiy tek tek haber verilmektedir.⁵³¹

Âyetin sonunda bulunan **أَخَّرَ** kelimesi ile bir önceki âyette bulunan **الْمُسْتَقَرُّ** kelimesi arasında seci⁵³² bulunmaktadır.⁵³³

Ayrıca **قَدَّمَ** – **وَأَخَّرَ** kelimeleri arasında tıbak⁵³⁴ (tezat) sanatı bulunması cümleye ayrı bir güzellik ve incelik katmıştır. Ayetteki **قَدَّمَ** – **وَأَخَّرَ** kelimeleri mecazi anlamda insanın dünyada iken yaptığı iyilik ve kötülükler kastedilerek kinâye⁵³⁵ yoluyla anlatılmak istenmiştir.⁵³⁶ Peygamber (s.a.v.) bir hadisi şerifinde aynı lafızları kullanarak **فَاعْفُرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا**

⁵²⁴ Mükemmelliğinde mübalağa yapmak için nitelendirilmiş bir durumdan, aynı nitelikte olan başka bir durumun çekip çıkarılmasıdır. Bununla kendisinden çıkarılma yapılan birinci durumun, kemâli hususunda mübalağa amaçlanmaktadır. Detaylı bilgi için bkzn. Kazvîni, *el-İzâh*, s. 274

⁵²⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 325.

⁵²⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 140.

⁵²⁷ Bknz. s. 17.

⁵²⁸ Boyut kazandırma, belirmeye başlama ve hareketlendirme gibi anlamlar içermektedir. İsfahânî, *Müfredat*, 219.

⁵²⁹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 128.

⁵³⁰ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 99.

⁵³¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/195; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhîr*, 347; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 347.

⁵³² Bknz. s. 20.

⁵³³ Vehbe Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, 432.

⁵³⁴ Muhammed Hüseyin Selâme, *el-Î'câzûl-Belâgî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Daru'l-Kalem, 2002), 378.

⁵³⁵ Bknz. s. 18.

⁵³⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 347.

أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمَأْخِرُ “Allah’ım yaptığım, yapacağım, gizlediğim ve açıkça işlediğim günahları bağışla. Öne alanda erteleyende sensin” duada bulunmuştur.⁵³⁷

Önceki âyetlerle bağlantılı olarak insana mahşerde amel defteri verilir yaptıklarından haberdar edileceği ve insanın kendi durumuna vâkıf olacağı bildirilmektedir. Âyeti kerîmede “insan” kelimesi ile kastedilen muhatap bütün insanlardır. Yüce Allah insanları yargılamadan onlara cehennem azabı ve cennet ödülü vermeyecektir. Yargılama yapılırken hiç kimseye yargısız infaz yapılmayacak herkes kendi yaptığı için karşılığını görecektir. Nitekim Allah Teâlâ Kehf sûresinde “Şu Kitaba ne oluyor da küçük büyük demeden her şeyi sayıp dökmüş”⁵³⁸ şeklinde insanın âhirette sızlanacağını bildirmektedir.

3.3.3.14. On Dördüncü Âyet

{ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ }

“Artık insan, kendi kendinin şahididir.”

“Ama”, “fakat” ve “hayır” gibi anlamlara gelen بَل atıf harfî bu âyeti kerîmede bir konudan diğer bir konuya geçişi ifade etmek üzere ıtrab için gelmiştir.⁵³⁹ Bir önceki âyette “o gün insana yaptığı her şey tek tek haber verilir” cümlesini zikrettikten sonra, daha da ileri bir seviyede bilgi vermektedir. Aslında inkârcı insan dünyada iken yapıp, yapmadığı her şeyi herkesten daha iyi bilmektedir.⁵⁴⁰ Kendisi her ne kadar bunu ikrar etmese de ahirette azaları insanın kendi aleyhinde bir bir şahitlik yapacaktır.⁵⁴¹

Ayrıca âyette takdim-tehir⁵⁴² sanatı kullanılarak insanın nefsinin önemine atfen, car-mecrurdan oluşan عَلَىٰ نَفْسِهِ kelimesi mütealliki olan بَصِيرَةٌ kelimesine takdim edilmiştir. Müteallik olan بَصِيرَةٌ kelimesi ise sona alınarak tehir edilmiştir.⁵⁴³ Ayrıca burada takdim-tehir yapılmasının bir faydası da seci⁵⁴⁴ sanatının meydana çıkarılmasıdır. بَصِيرَةٌ kelimesinin sona alınmasıyla bir sonraki ayetteki مَعَاذِيرُهُ kelimesi ile arasında bir uyum ve ahenk oluşmuştur.

Bu âyette insanın önemli bir özelliğine dikkat çekilmek istenmiştir. Burada insanın tam olarak özü tanıtılmıştır. İnsan, ne yaptığını bilmeyecek bir bedenden ibaret değil, kendini bilen, kendi kendini vicdanında duyan bir basiret, diye anlatılmıştır ki nefs-i nâtıkayı yani insanın

⁵³⁷ Buhari *Kitabüt-Daavat* 60.

⁵³⁸ Kehf (18), 49.

⁵³⁹ İbn-i Hişam el-Ensari, *Muğnil Lebib*, 119.

⁵⁴⁰ Alusi, *Ruhu’l Meani*, 15/242; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 347.

⁵⁴¹ “Ogün dilleri, elleri ve ayakları onların yapmış oldukları her şeye tanıklık edeceklerdir.” (Nur, 24/24.)

⁵⁴² Bknz. s. 15.

⁵⁴³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 348.

⁵⁴⁴ Bknz. s. 20.

canlılar arasındaki yerini belli eden cevheri bildirmektedir. İnsanın özü, böyle kendine karşı bir basiret, bir kalp gözü olduğu için, kendinde olup biten, yani ruhuna, bilincine ilişmiş bulunan her şeyi duyar. Yaptığı bütün fiil ve hareketlerine kendi vicdanında kendisi tanıklık eder.

3.3.3.15. On Beşinci Âyet

{ وَلَوْ أَلْفَى مَعَاذِيرَهُ }

“İsterse özürlerini sayıp döksün.”

Âyeti kerîme başında bulunan و atıf harfî sebebiyle bir önceki âyete atfedilerek vasılla⁵⁴⁵ gelmiştir. Ayrıca bir önceki âyette bulunan بَصِيرَةٌ kelimesinin gizli zamirinden hal olarak itnab⁵⁴⁶ sanatına örnek teşkil etmiştir. Burada itnab sanatının vurgusu o gün insan her ne kadar mazeretlerini sayıp dökse de gözleri ve diğer azalarıyla mutlaka her şeye vücudunun tanık olmasıdır.⁵⁴⁷

Atıf harfî olan vav-ı haliyeden sonra gelen لو edatı cezm edici özelliği bulunmayan şart edatıdır. مَا قُلْتُ مِنْهُ وَلَوْ أَلْفَى مَعَاذِيرَهُ Cümlesi ise şarttır. Takdiri olarak gelen مَعَاذِيرَهُ “Mazeretlerini saysa da ondan hiçbir şey kabul edilmez” cümlesi hazfedilmiştir. Burada hazf⁵⁴⁸ sanatının kullanılmasının nedeni muhatabın zihin dünyasını harekete geçirerek, herhangi bir kısıtlama yapmadan özgürce düşünebilmesini sağlamaktır. Cümlede haber cümlesi yerine şart cümlesinin tercih edilmesi ise şart üslubunun daha belîğ ve etkili olmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁴⁹

Âyette insanın özrünü ve bahanelerini zikretmek üzere özellikle مَعَاذِيرَهُ kelimesinin kullanılması mecâz ve kinâye⁵⁵⁰ sanatının en güzel örneklerindendir. Esasen مَعَاذِيرَهُ kelimesi lügat anlamı itibariyle “perdeler” demektir. Perde ise görünülmesi istenilmeyen şeyleri gizlemek ve kapatmak içindir. İnsan ne kadar mazeretlerini kamufle etmeye çalışsa da kamufle etmeyi başaramayacak ve azaları kendisine birer birer şahitlik edecektir.⁵⁵¹

أَلْفَى kelimesi lügat anlamı itibariyle “atmak, fırlatmak, bir şeyi yerine atmak” gibi anlamlar içermektedir. Âyeti kerîmede ise mecâz sanatının en etkili yöntemlerinden biri olan

⁵⁴⁵ Bknz. s, 17.

⁵⁴⁶ Bknz. s, 16.

⁵⁴⁷ Alusi, *Ruhu'l Meani*, 15/242.

⁵⁴⁸ Bknz. s, 16.

⁵⁴⁹ Alusi, *Ruhu'l Meani*, 15/242; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 343.

⁵⁵⁰ Bknz. s, 18.

⁵⁵¹ Refah Muhammed Ali Zeytuni, *Min Esrari'l-İ'cazi'l-Lügavi ve'l-Beyani fi Sureti'l-Kiyameh*, ts., 196; Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1055; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/196.

istiâre⁵⁵² sanatı kullanılarak, insanın her türlü mazeretini ortaya atsa da kurtuluşunun olmayacağına dikkat çekilmektedir.⁵⁵³

3.3.3.16. On Altıncı Âyet

{ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ }

“Resul’üm, onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımuldatma.”

Âyet istî’nâfiyye⁵⁵⁴ olarak fasılla gelmiştir. İbn-i Aşur; bu âyeti kerîme ve devamındaki dört âyetin itiraz cümlesi olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵⁵ لَا nehiy üslubunda inşa-i⁵⁵⁶ taleptir. Yani Peygamber (s.a.v.)’e acele etmemesi hususunda men talebi bulunmaktadır. Ayrıca âyette takdim-te’hir⁵⁵⁷ sanatı bulunmaktadır. لِسَانَكَ fiiline müteallik olan car-mecrur بِهِ ifadesi لِسَانَكَ kelimesi üzerine takdim edilmiştir. Burada takdim edilmesinin nedeni Kur’ân’ı Kerîme tazim ve önem içindir.⁵⁵⁸

Âyette ikinci defa zikredilen ve لِتَعْجَلَ fiiline müteallik olan بِهِ zamiri Kur’ân-ı Kerîme racidir. Bu zaminin tekrarlanması belâgat ilminde itnab⁵⁵⁹ sanatına girmektedir. Ayrıca zaminin ikinci defa tekrar edilmesinde reddül-acz ales-sadr⁵⁶⁰ sanatı da bulunmaktadır.⁵⁶¹ Cümlede Kur’ân-ı Kerîm daha önce zikredilmediği halde بِهِ zamininin Kur’ân’a ait olduğunu, anlam ve konu bütünlüğü itibarıyla anlaşılmaktadır. Bu âyet aynı Kadir Suresinde yer alan “Biz onu Kadir gecesinde indirdik”⁵⁶² âyeti gibidir.

لِتَعْجَلَ fiilinin başındaki ل sebep bildiren ta’lil lamıdır. Belagât ilminde ta’lil lamının geçtiği cümleler itnab sanatına girmektedir.⁵⁶³

3.3.3.17. On Yedinci Âyet

{ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ }

“Şüphesiz onu, toplamak ve onu okutmak bize aittir.”

⁵⁵² Bknz. s. 18.

⁵⁵³ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru’l-Muhît*, 426.

⁵⁵⁴ Meânî ilminde, öndeki cümlelerin gerektirdiği ve bu cümlede gizli bulunan soruya cevap konumunda olması sebebiyle takip eden cümleyi arada “vav” bağlacı kullanmadan ayırmaya istinâf denmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Cürçânî, *Delâ’ilü’l-i’câz* 231-242.

⁵⁵⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 251.

⁵⁵⁶ Bknz. s. 14.

⁵⁵⁷ Bknz. s. 15.

⁵⁵⁸ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/197-198.

⁵⁵⁹ Bknz. s. 16.

⁵⁶⁰ Bknz. s. 22.

⁵⁶¹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 350.

⁵⁶² Kadir (97), 1.

⁵⁶³ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/191.

Âyet bir önceki âyetteki nehyin (yasaklama) nedenini bildirmek için ta'lil ile fasılla⁵⁶⁴ gelmiştir. Ta'lil (sebe) cümleleri belâgat ilminde ıtnab⁵⁶⁵ sanatının konusunu teşkil etmektedir.⁵⁶⁶

Âyeti kerîmenin başında bulunan إِنَّ tekid ve ta'lil için gelmiştir. Buradaki إِنَّ edatı ile bir önceki ayette bulunan yasaklamanın sebebi bildirilmektedir. Eğer burada إِنَّ edatı getirilmeseydi nehyin sebebi bilinemezdi, sûre içindeki konu bütünlüğü ve bir önceki ayetlerle bağlantısı kaybolmuş olur surede uyum söz konusu olmazdı.⁵⁶⁷

Ayrıca âyette takdim-tehir sanatı bulunmaktadır. عَلَيْنَا kelimesi إِنَّ' nin haberi olup, إِنَّ' nin ismi olan جَمْعُهُ üzerine takdim edilmiştir. Buradaki takdimin sebebi ise Allah Teâlâ'nın zatına dikkat çekmek amacı taşımaktadır.⁵⁶⁸

3.3.3.18. On Sekizinci Âyet

{ فَإِذَا قَرَأْتَ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ }

“O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et.”

Âyeti kerîmenin başında zikredilen ف harfi, belâgat ilminde itnâb⁵⁶⁹ sanatına örnek oluşturan itiraz harfi mahallindedir. Bu formda gelen cümlelerde gaye, te'kid (vurgu), tembih, hürmet veya dua gibi manalar içermektedir. Bu tarz cümlelerin bir diğer özelliği de anlatılmak istenilen konunun, hemen arkasından gelerek, izah edilmesi gereken sebebi sırası gelmişken zikretmek içindir.⁵⁷⁰

فَاتَّبِعْ kelimesi emir kalıbında talebi inşaır.⁵⁷¹ قُرْآنًا ve قُرْآنَهُ kelimeleri arasında telaffuzları aynı, anlamları farklı olan kelimelerin bir arada kullanılmasıyla oluşan cinâs⁵⁷² sanatı bulunmaktadır. Yine bu iki kelime arasında reddü'l-acüz ale's-sadr⁵⁷³ sanatı kullanılmıştır.⁵⁷⁴

Ayrıca âyette vahyi okuyan bizzat Cebrail'in (a.s.) olmasına rağmen, okuma fiilinin نَا (biz) şeklinde zikredilmesi tazim ifade etmektedir. Çünkü Allah Teâlâ, Cebrail (a.s.) okumasını kendi okuması gibi görmektedir bu da vahiy meleğinin büyüklüğüne ve kıymetine işaret etmektedir.⁵⁷⁵

⁵⁶⁴ Bknz. s, 17.

⁵⁶⁵ Bknz. s, 16.

⁵⁶⁶ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh fî Nusûsün mine 't-Tenzil*, 355.

⁵⁶⁷ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh fî Nusûsün mine 't-Tenzil*, 214.

⁵⁶⁸ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/191; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/190-198.

⁵⁶⁹ Bknz. s, 16.

⁵⁷⁰ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru 'l-Muhît*, 349.

⁵⁷¹ Bknz. s, 14.

⁵⁷² Bknz. s, 20.

⁵⁷³ Bknz. s, 22.

⁵⁷⁴ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru 't-tahrîr ve 't-tenvîr*, 349.

⁵⁷⁵ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihul - Gayb*, 20/297.

3.3.3.19. On Dokuzuncu Âyet

{ تُمْ إِنَّ عَلَيْنَا بَيِّنَاتُهُ }

“Şüphesiz onu, beyan etmek bize aittir.”

Âyet başında bulunan tertip ve terahi (sona bırakma, peyderpey) ifade eden تُمْ edatı ile on yedinci ayeti kerimeye atfedilmiştir. Hemen akabinde cümle إِنَّ edatı ile te’kid edilerek vurgulu hale getirilmiştir. Yani Allah Teâlâ Kur’an’ı Kerimi toplama ve açıklama işinin kendisine ait olduğunu vurgulu bir ifade ile zikretmektedir.⁵⁷⁶

Ayrıca ayette takdim-tehir⁵⁷⁷ sanatı bulunmaktadır. إِنَّ’ nin haberi olan عَلَيْنَا kelimesi, إِنَّ’ nin ismi olan بَيِّنَاتُهُ kelimesi üzerine takdim edilmiştir. Burada haberin öne geçmesinin sebebi Allah Teâlâ’nın Zat’ına dikkat çekmek içindir.⁵⁷⁸

Âyeti kerimenin sonunda bulunan بَيِّنَاتُهُ kelimesi ile bir önceki ayetin sonunda bulunan فُرَاتُهُ kelimeleri arasında seci (ses uyumu) bulunmaktadır.⁵⁷⁹

3.3.3.20. Yirminci Âyet

{ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ }

“Hayır! Doğrusu siz çabucak gelip geçen dünyayı seviyorsunuz.”

Âyetin başında bulunan كَلَّا edatı red ve caydırma anlamı içermektedir. Bu edat önceden geçen bir konunun ifade ettiği anlamın doğru olmadığını şiddetli bir şekilde reddetmekte ve bu işten vazgeçirmeye çalışmaktadır. Peygamber (s.a.v.)’e bir daha acele etmeyi yasaklamakta sabırlı ve sakin bir vaziyette beklemesi tavsiye edilmekte ardından da insan oğlunun tabiatında aceleciliğin varlığına işaret etmektedir.⁵⁸⁰

Cümlelerin başında bulunan بَلْ edatı geçiş için kullanılmış ıtrab harfidir. Yeni bir konunun başladığını bildirmektedir. Bu edat âyette sadece bir önceki âyetin i’rabına tabi olabilmesi için atıf harfi olarak kullanılmıştır. Anlam açısından ise gerçekleşen işin tersine olduğunu belirtmek için zikredilmiştir. Önceki âyette muhatap Peygamber (s.a.v.) iken, bu âyette hitap bütün insanlara döndürülerek belâgat ilminin konusu içerisinde yer alan iltifat⁵⁸¹ sanatına başvurulmuştur. Çünkü muhatap zamiri azarlama bakımından daha etkilidir.⁵⁸²

⁵⁷⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 351.

⁵⁷⁷ Bknz. s, 15.

⁵⁷⁸ Alusi, *Ruhu’l Meani*, 15/142.

⁵⁷⁹ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü’t-Tefasir*, 127.

⁵⁸⁰ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1053.

⁵⁸¹ Bknz. s, 20.

⁵⁸² Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 251.

الْعَاجِلَةَ kelimesinde kinâye⁵⁸³ yoluyla dünya kastedilmiştir. Yine bu kelime ile kendisinden sonra gelen yirmi birinci âyetteki الْآخِرَةَ kelimesi arasında tıbâk⁵⁸⁴ (zıtlık) sanatı vardır. Ayrıca iki kelime arasında seci sanatı bulunmaktadır.⁵⁸⁵ Yine تَذَرُونَ kelimesi ile تُحِبُّونَ kelimesi arasında da tıbâk⁵⁸⁶ sanatı bulunmaktadır. Ayrıca yirminci âyetin cümlesiyle yirmi birinci âyet cümlesi arasında mukabele⁵⁸⁷ sanatı bulunmaktadır.⁵⁸⁸

3.3.3.21. Yirmi Birinci Âyet

{ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ }

“Ahireti ise bir yana bırakıyorsunuz.”

Âyeti kerîme başında bulunan atıf harfî sebebiyle bir önceki âyete atfedilmiştir. Buradaki atfın maksadı tezatlıktır. Âyeti kerime müsbet mazi fiil kalıbında haber cümlesidir. Âyeti kerîmenin sûre ile bağlamı ise dünyayı öne alıp ahireti arkaya atanların, bu amelleri sebebiyle azarlanmalarına geçişi ifade etmektedir.⁵⁸⁹ Daha önce izah edilen on üçüncü ve on beşinci âyeti kerîmelerde üçüncü tekil şahıs zamiriyle hitap edilirken, yirmi ve yirmi birinci âyetlerde zamirler muhataba döndürülerek iltifat sanatına örnek teşkil etmiştir. Burada muhatap zamirine geçişin sebebi ise azarlama ve yermeye muhatap zahirinin daha etkili olmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁹⁰

الْعَاجِلَةَ kelimesi ile الْآخِرَةَ kelimesi arasında ve تَذَرُونَ kelimesi ile تُحِبُّونَ kelimesi arasında tıbâk sanatı bulunmaktadır.⁵⁹¹

3.3.3.22. Yirmi İkinci Âyet

{ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ }

“Yüzler vardır ki, o gün ıslıl ıslıl parıldayacaktır.”

Âyeti kerîme isti'nafîye cümlesi olarak fasılla⁵⁹² gelmiştir. Mübteda olarak gelen وَجُوهٌ kelimesinin haberi takdim-te'hir⁵⁹³ sanatı kullanılarak bir sonraki âyeti kerîmede getirilmiştir.

⁵⁸³ Bknz. s, 18.

⁵⁸⁴ Bknz. s, 20.

⁵⁸⁵ Bknz. s, 20.

⁵⁸⁶ Bknz. s, 20.

⁵⁸⁷ Bknz. s, 20.

⁵⁸⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 351.

⁵⁸⁹ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 6/1051.

⁵⁹⁰ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 351.

⁵⁹¹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 351.

⁵⁹² Bknz. s, 17.

⁵⁹³ Bknz. s, 15.

Âyette özellikle نَاصِرَةٌ kelimesi kullanılarak mecâz yapılmıştır. Çünkü Arap dilinde çok aşırı, parlak ve rengi yeşil maddelere أَحْضَرُ نَاصِرٌ ifadesi kullanılmaktadır.⁵⁹⁴ Kıyâmet gününde Rablerinin rızasıyla müjdelenmiş yüzlerin, aydınlık, pas parlak olacağı için o kimseleri ifade etmek için bu kelime kullanılmıştır. Aslında kastedilen insanın kendisi de olduğu için bu kelime ile aynı zamanda kinâyede yapılmıştır.⁵⁹⁵

يَوْمَ kelimesindeki يَوْمَ zaman zarfı 'إِذْ' e muzaaftır. يَوْمَ ifadesinin sonundaki tenvin mahzuf bir cümleden ıvez olarak gelmiştir. Takdiri olarak يَوْمَ إِذْ بَرَاقَ الْبَصَرِ “gözlerin şimşek gibi çaktığı gün” şeklindedir. Burada muzafun ileyhin hazfedilmesi belâgat ilminde hazif sanatına örnek teşkil etmektedir.⁵⁹⁶ Ayrıca يَوْمَ kelimesi ile kıyâmet günü kastedilerek kinâye yoluna gidilmiştir.

وَجُوهٌ kelimesinde belâgat ilminin dallarından olan ve en çok tercih edilen mecâz sanatı bulunmaktadır. Burada “yüzler” ifadesi ile vücudun tamamı kastedilmektedir.⁵⁹⁷ Ayrıca وَجُوهٌ Kelimesinin nekra olması Şura suresi yedinci ayette olduğu gibi tenvi' (çeşitlendirme) ve taksim içindir.⁵⁹⁸

3.3.3.23. Yirmi Üçüncü Âyet

{إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ}

“Onlar, Rablerine bakacaklardır.”

Bir önceki âyetin devamı olan âyeti kerimede نَاطِرَةٌ kelimesi وَجُوهٌ kelimesinin haberi olmakla takdim-te'hir⁵⁹⁹ sanatı kullanılmıştır. Burada takdim-tehir sanatının kullanılmasının nedeni إِلَىٰ رَبِّهَا “Rablerine” kelimesinin önemine binaendir.⁶⁰⁰

Âyette özellikle رَبِّ kelimesinin kullanılmasındaki gaye ise; kendilerini terbiye eden, gözetip kollayan, her türlü ihtiyaçlarını karşılayan, dünya ve ahirette doğru yolu gösteren efendilerine bakacaklar anlamındadır. Burada en uygun ifade olarak رَبِّ kelimesi düşmektedir. Ayrıca sûreye dikkatlice bakıldığında Allah Teâlâ'nın رَبِّ isminden başka bir ismi sûrede geçmemektedir. Mütakellim Allah Teâlâ olduğu halde Rabb kelimesinin kullanılmasında ise

⁵⁹⁴ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l - Gayb*, 199; Fîrûzâbâdî, *el-Kamusü'l-Muhit*, 622.

⁵⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, çev. Ömer Faruk Hilmi (İstanbul: Fatih, ts.), 422, Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 523.

⁵⁹⁶ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 352.

⁵⁹⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 127.

⁵⁹⁸ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 352.

⁵⁹⁹ Bknz. s. 15.

⁶⁰⁰ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 254.

tecrid sanatı bulunmaktadır. Cümlede mef'ulün öne alınmasıyla hasr-kasr⁶⁰¹ sanatı uygulanmıştır. Ayrıca رَبِّهَا kelimesindeki هَا zamiri رَبِّ ifadesine muzaaf olmasıyla “yüzler” ifadesi şeref kazanmaktadır.⁶⁰²

نَاطِرَةٌ Kelimesi ile bir önceki âyette geçen نَاضِرَةٌ kelimesi arasında cinâs ve reddü'l-acüz ale's-sadr vardır.⁶⁰³

3.3.3.24. Yirmi Dördüncü Âyet

{ وَوُجُوهُ يُومِنُ بَاسِرَةً }

“Yüzler de vardır ki, o gün buruşacaktır.”

Âyeti kerîme ile yirmi ikinci âyet arasında tezatlık nedeniyle mukabele⁶⁰⁴ sanatı bulunmaktadır. O gün müminlerin yüzlerinin pas parlak olarak Rablerine bakacağı, kafirlerin ise yüzleri buruşuk bir şekilde kaskatı kesilecekleri anlamı tezat sanatına örnek oluşturmaktadır.⁶⁰⁵ İnançsız insanların dünyada iken yaptığı ve yapmadığı her şey derlenip önlerine getirilecektir. Onlarda başlarına gelecek olanları sezip yüzleri asılacak ve endişeye kapılacaklardır. Bu sebepten dolayı korku ve endişeleri “Kendilerinin, bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacağını sezeceklerdir.” ifadesi ile tasvir edilmektedir.⁶⁰⁶

Mübteda olan وَجُوهُ kelimesinin haberi bir sonraki âyette zikredilmiştir. Ayrıca müsnedün ileyhin nekra olması tahkir amacı taşımaktadır. بَاسِرَةً kelimesine muzaaaf olan zaman zarfı يَوْمِنِ kelimesi kıyâmet günün önemine binaen âmilin üzerine takdim edilmiştir. Ayrıca يَوْمِنِ “o gün” kelimesi kıyâmet gününden kinâyedir. بَاسِرَةً Kelimesi simanın asılması, düşmesi gibi anlamlara gelmektedir. Arap dilinde kullanılan بَسَرَ وَجْهَهُ “yüzü asıldı” deyimini mutsuzluktan yüzün düşmesi, kaşların çatılması, mutsuzluğun yüze yansımından kinâyedir.⁶⁰⁷

Yirmi ikinci âyeti kerimede geçen نَاضِرَةٌ “parlak” kelimesi ile bu ayette geçen بَاسِرَةً “asık, buruşmuş” kelimesi arasında tıbak (tezat) sanatının bir çeşidi olan mukabele sanatı bulunmaktadır.⁶⁰⁸ Müminler yüzleri apaydınlık ve huzurlu bir şekilde Rablerini görmenin mutluluğu içerisinde, Rablerinin nimetlerini beklerken, buna mukabil inkarcılar ise Rablerini

⁶⁰¹ Bknz. s, 15.

⁶⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf* 1055, Râzî, *Mefâtihu'l - Gayb*, 20/201; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, 351.

⁶⁰³ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 351.

⁶⁰⁴ Bknz. s, 20.

⁶⁰⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 127.

⁶⁰⁶ Râzî, *Mefâtihu'l - Gayb*, 20/253.

⁶⁰⁷ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l - Gayb*, 203.

⁶⁰⁸ Vehbe Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, 249.

görememenin,⁶⁰⁹ onun nimetlerine kavuşamamanın, kurtuluş umudunu kesmelerinin karamsarlığı içerisinde başlarına gelecek olan büyük felaket sebebiyle yüzleri asık ve kapkara kesileceklerdir.

3.3.3.25. Yirmi Beşinci Âyet

{ تَنْظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ }

“Kendilerinin, bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacağını sezeceklerdir.”

Âyeti kerime önceki âyette ifade edilen وَوُجُوْهُ kelimesinin haberidir. Bundan sonraki âyette yüzü asık olan kimselerin bulunduğu durumun vahameti anlatılmaktadır. Âyette hususi olarak تَنْظُنُّ “zan” ifade eden bir fiilin kullanılmasındaki belâgî incelik kıyâmeti düşünmeden hevasına göre hareket eden nefis-i levvâmeye uygun düşmektedir.⁶¹⁰ Çünkü insan tövbeyi geciktirmekte, acil olan dünyayı öne alıp, ahireti ise geriye bırakmaktadır. Ve bunları yaparken hiç ölmeyecek gibi zannetmiş, bu zannı sebebiyle de tövbeyi geciktirmiş gûnahtan geri durmayı, nefisini dizginlemeyi hep ötelemiş ve bu zannı kıyâmete kadar devam etmiştir. Ayrıca âyette zan fiilinin kullanılmasındaki bir diğer incelik ise, insanın başına nasıl ve ne büyüklükte bir felaket geleceğini bilememesi ve bunu kavrayamaması başına gelecek felaketten daha dehşet ve acı vericidir.⁶¹¹

Âlûsî Ruhû'l-Meânî isimli eserinde de âyette zikredilen zan fiili ile alakalı şu ifadelere yer vermiştir. *“Âyette zan ifade edilen fiilin kullanılmasının sebebi, inkarcılar ne kadar büyük bir felaketle karşı karşıya kalsalar da her an daha kötüsünün başlarına geleceğini düşünmektedirler. Zira başına ne geleceğini bilmeyen kimsenin durumu, başına ne geleceğini bilen ve ona göre kendisini hazırlayan kişinin durumundan daha da vahimdir.”*⁶¹²

Âyette takdim-tehir⁶¹³ sanatının örneklerinden olan بِهَا car-mecuru, bir öneme binaen فَاقِرَةٌ kelimesi üzerine takdim edilmiştir. Ayrıca فَاقِرَةٌ kelimesi hakiki anlamda değil insanın belini büken felaket anlamı kastıyla mecâzi olarak gelmiştir. Çünkü فَاقِرَةٌ kelimesi asıl anlamı itibarıyla dize getirmek ve boyun eğdirmek maksadıyla devenin burnunu dağlamakta kullanılan aletin ismidir. Âyette ise insana boyun eğdirmek için insanın belini kıran büyük felaketlere uğratılması zikredilmektedir.⁶¹⁴ Müfessirlerden bazıları bu kelimeyi cehennemdeki çeşitli

⁶⁰⁹ Mutaaffîfîn (83), 15.

⁶¹⁰ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l - Gayb*, 20/351.

⁶¹¹ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyânîyyeh fî Nusûsün mine 't-Tenzîl*, 213.

⁶¹² Alusi, *Ruhû 'l Meani*, 15/254.

⁶¹³ Bknz. s, 15.

⁶¹⁴ Vehbe Zuhayli, *Tefsîru 'l-Münir*, 249.

azaplar anlamında yorumlamışlardır. Kelbî ise, “*kişinin Rabbini görmesine mâni olan ona bakmasına engel olan şey*” demiştir.⁶¹⁵

Bu âyeti kerîme ile yirmi ikinci ve yirmi üçüncü âyeti kerîmeler arasından mukâbele sanatı bulunmaktadır.⁶¹⁶

3.3.3.26. Yirmi Altıncı Âyet

{ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ النَّرَاقِي }

“*Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır.*”

Âyet bir isti'nafiye cümlesidir ve fasılla⁶¹⁷ ayrılmıştır. Âyetin başında bulunan كَلَّا edatı kendinden önce gelen ifadenin doğru olmadığını sert bir dille reddetmektedir. Bu edat kınama ve azarlama içermektedir. Yirminci ve yirmi birinci âyetlerde zikredilen inkârcı kişilerin daimî olmayan dünyayı öne alıp, baki olan ahireti reddetme düşüncelerine karşı çıkmaktadır.⁶¹⁸

بَلَغَتِ kelimesinin faili, siyak bağlamı sebebiyle hazf⁶¹⁹ olunmuştur. Takdiri الروح veya النفس şeklindedir. Sûrenin anlam ve içeriğinden anlaşılabilecek nitelikte olduğu için hazf sanatı burada caiz görülmektedir.⁶²⁰

3.3.3.27. Yirmi Yedinci Âyet

{ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ }

“*Yok mu bir şifacı? denilir.*”

Âyeti kerîme başında bulunan atıf harfi sebebiyle önceki âyeti kerîmeye vasl⁶²¹ edilmiştir. Vaslın sebebi hükümde ortaklıktır. Cümleler lafzen de manen de birbirine bağlıdır.

رَاقٍ kelimesi ismi fail formunda olup iki anlam ihata etmektedir. İlki şifa bulunması için hastaya “rukye” yapılmasıdır ki, İslam geleneğinde bunun birçok örneği bulunmaktadır. Nitekim geçmişte bu kelime sihir, büyücü ve muskacılar için kullanılmaktaydı.⁶²² Diğer bir anlamı ise رَقِيَ-يَرْقِي “yükselmek” fiilinden türetilmiş olup kişinin ölüm anında ruhunun

⁶¹⁵ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l - Gayb*, 20/203.

⁶¹⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 352.

⁶¹⁷ Bknz. s, 17.

⁶¹⁸ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 356.

⁶¹⁹ Bknz. s, 15.

⁶²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/192; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, 357.

⁶²¹ Bknz. s, 17.

⁶²² İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 359.

yükseltilmesi kastedilmiş olabilmektedir.⁶²³ Âyeti her iki anlama uygun olarak yorumlayan müfessirler olmuştur. İlk anlama göre âyetin yorumu, “onu ölümden kim kurtaracak, kim çare olacak, kim tedavi edecek?” ya da “yetişin bu kişi ölmekte yetişin!” şeklindedir. Bu yorum umutsuz ve iyileşemeyecek derecedeki hastalar ve umutsuz vakalar için kullanılmaktadır. Türkçe de bunun karşılığı “Allah çektirmese” şeklinde ifade edilmektedir. Bu şekilde anlam verildiği zaman buradaki istifhâm, talep anlamı taşımaktadır.⁶²⁴

Âyeti kerimedeki istifham-i inkârî menfilik ifade etmektedir.⁶²⁵ Yani şifacı bulmanın uzak bir ihtimal olduğunu hatta imkânsız olduğunu, bu durumdaki kişinin umudunu kesmesi gerektiğini ve ölüme kimsenin çare olamayacağını anlaması kastedilmektedir.

Âyetin ikinci yorumuna baktığımızda meleklerin kişinin ruhunu aldıklarında, onun ruhunu göğe, azap melekleri mi, yoksa rahmet melekeleri mi yükseltecek diye sormaktadırlar.⁶²⁶

“Kurtaracak kimse yok mu?” ifadesini kimin dile getirdiği belirsizdir. Ölüm sırasında kendisine şifa dileyen ehli midir yoksa ölüm sırasında orada hazır bulunan melekler midir? Bu ifadedeki hazf⁶²⁷ yirmi altıncı âyetteki hazf ve failin zamirle beraber kullanılmasıyla güzel bir ahenk ve uyum arz etmektedir.⁶²⁸

Ayrıca âyette مَنْ (kim) soru edatından sonra رَاقٍ (kurtarıcı) şeklinde belirsiz (nekra) bir isim olarak gelmesi, istek ve ihtiyacın çaresizlik ve imdat boyutunda çok acil ve zaruri olduğunu ya da umutların tamamen kesildiğini ve kurtulmanın imkânsız olduğunu kavradıkları anlamına gelmektedir.⁶²⁹

Yine bu kelime üzerine sekte yapılmaktadır ki bunun da iki belâgî hikmeti bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sekte yapılmadığı takdirde idgâm yapılması gerektiği, idgâm yapıldığında ise anlamın bozulacağıdır. İkinci hikmet ise burada nefes kesilip durulmasının, bir nevi ölüm anında nefesin kesildiği ve nefes alamama durumunun olduğuna vurgu yapmak içindir.⁶³⁰

⁶²³ Râzî, Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l - Gayb*, 204, Kurtubî, *el-Cami'li-Ahkami'l-Kur'an*, 21/97.

⁶²⁴ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l - Gayb*, 204.

⁶²⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahru 'l-Muhît*, 351.

⁶²⁶ Âlûsî, *Ruhu'l Meani*, 15/251.

⁶²⁷ Bknz. s, 16.

⁶²⁸ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l - Gayb*, 205, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/193.

⁶²⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5484.

⁶³⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5884.

3.3.3.28. Yirmi Sekizinci Âyet

{ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ }

“Can çekişen bunun gerçek bir ayrılış olduğunu anlar.”

Âyeti kerime başında bulunan atıf harfî sebebiyle yirmi altıncı âyete vasl⁶³¹ edilmiştir. Âyette ifade edilen ظَنَّ fiilinin “kesin” anlam ifade ettiğini dile getiren müfessirler can veren insanın artık dönüşünün olmayacağını yakinen anlamasına bağlamaktadırlar. Burada yakın/kesin anlam verilmesinin sebeplerini ise şu şekilde izah etmektedirler. İlk olarak ölmekte olan kişi biraz sonra öleceğini ve dünyaya kesinlikle veda edeceğini anlasa da ruh bedende kaldığı sürece geri dönebileceğini ümit etmektedir. Hal böyle olunca dünyadan ümit kesmeyecek ve bunu kabul etmek istemeyecektir. Bu sebeple buradaki fiilin kesin anlam ifade ettiğini ve ölümden kaçışın mümkün olmadığına vurgu yapılmaktadır.⁶³²

Âyetteki ظَنَّ fiilinin yirmi beşinci âyette olduğu gibi alay için de söylenilmiş olabileceği dile getirilmektedir.⁶³³ Yani ölümle göz göze gelince “o kıyâmette ne zamanmış” sorusunun cevabı kesin bir şekilde verilmektedir.

3.3.3.29. Yirmi Dokuzuncu Âyet

{ وَالتَّقَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ }

“Ve bacak bacağa dolaşır.”

Âyeti kerîme başında bulunan atıf harfî sebebiyle yirmi altıncı ayete atfedilerek vasilla gelmiştir.

Lügat anlamı olarak telaştan ve yorgunluktan iki ayağının birbirine dolaşması⁶³⁴ anlamına gelen السَّاقُ kelimesinin özellikle kullanılmasıdaki belâgi incelik, artık ölümün bir zandan çıkıp kesinleştiğinin ve o anın telaşından dolayı ayaklarının ve bacaklarının birbirine dolaşmasından kinâye⁶³⁵ olarak tasvirlenmiştir.

Ayrıca bu kelimenin ayakların kefende birbirine dolaşması gibi gerçek anlamında kullanıldığı da ifade edilmiştir. Eğer anlamı bu şekil alınacak olunursa otuz üçüncü âyeti kerîme ile aralarında mukâbele⁶³⁶ sanatı meydana gelmektedir.⁶³⁷ Dünyada iken çalımlı çalımlı

⁶³¹ Bknz. s, 17.

⁶³² Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l- Gayb*, 203, Zuhaylî, *Tefsiru 'l-Münir*, 265.

⁶³³ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l- Gayb*, 205.

⁶³⁴ İbni Manzûr, *Lisanül Arab*, 352.

⁶³⁵ Bknz. s, 18.

⁶³⁶ Bknz. s, 20.

⁶³⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/193, Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/112-113.

yürüyen ayakların, kefene girdiğinde yorgunluktan ve çaresizlikten birbirine dolaştığı vurgulanmaktadır.

Âyette السَّاقُ kelimesinin tekrarlanmasında itnab⁶³⁸ ve reddü'l-acüz ale's-sadr⁶³⁹ sanatları vardır. Bacağın bacağa dolanmasında, ölüm anının şiddetini anlatmak için mübalağa ve istiare sanatları yapılmıştır.⁶⁴⁰

3.3.3.30. Otuzuncu Âyet

{ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ }

“İşte o gün sevk edilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur.”

Âyeti kerîme yirmi altıncı âyetteki إِذَا'nın mukadder cevabı için tefsiriyye olarak fasılla gelmiştir. Fasılla gelen âyetin sebebi kemâli ittisaldır.⁶⁴¹

Car ve mecrurdan oluşan إِلَى رَبِّكَ ifadesinde takdim-tehir sanatı bulunmaktadır. Muahhar mübtada olan الْمَسَاقُ kelimesi üzerine takdim edilmiştir. Haberin takdim edilmesi ihtimam içindir.⁶⁴² Ayrıca buradaki hitapta genelden özele dönülerek muhatabın canlı ve diri tutulması amaçlanarak iltifat⁶⁴³ sanatı uygulanmıştır.

السَّاقُ ifadesi "sevk edilecek yer" demektir. Âyette özellikle سَاق fiilinin mimli mastarının kullanılmasındaki maksat, insanı ölüm anına ve mahşer yerine götürülüş kastedilip mecâz⁶⁴⁴ anlamı verilmiştir. Çünkü âyet ölüm anında insanın ruhunun cisminden ayrılmasını ve Rabbinin huzuruna götürülmesini anlatmaktadır.⁶⁴⁵ Yine mübtada olan الْمَسَاقُ kelimesinin elifle lam ile gelmesi marifeliği cins içindir. İçinde merdud olan kafir insanlarından olduğu bütün insanları kapsamaktadır.⁶⁴⁶

Bir önceki âyette ifade edilen السَّاقُ kelimesi ile bu âyette zikredilen الْمَسَاقُ kelimesi arasında cinâs-ı nakıs⁶⁴⁷ sanatı bulunmaktadır.⁶⁴⁸

⁶³⁸ Bknz. s, 16.

⁶³⁹ Bknz. s, 22.

⁶⁴⁰ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 361.

⁶⁴¹ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 360.

⁶⁴² İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 360.

⁶⁴³ Bknz. s, 20.

⁶⁴⁴ Bknz. s, 18.

⁶⁴⁵ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 360.

⁶⁴⁶ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 360.

⁶⁴⁷ Bknz. s, 20.

⁶⁴⁸ Muhammed Hüseyin Selâme, *el-Î'câzûl-Belâgî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 379.

3.3.3.31. Otuz Birinci Âyet

{ فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى }

“İşte o, doğruyu kabul etmemiş, namaz da kılmamıştı.”

Âyeti kerîme isti’nafiyye olarak fasılla⁶⁴⁹ gelmiştir. Bu âyeti kerimenin Ebu Cehil hakkında indiği söylenmiştir.⁶⁵⁰

Âyette bulunan صَدَقَ kelimesi ile kendisinden sonra gelen âyetteki كَذَّبَ kelimesi arasında tıbak (tezat)⁶⁵¹ sanatı bulunmaktadır.⁶⁵²

3.3.3.32. Otuz İkinci Âyet

{ وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى }

“Aksine yalan saymış ve yüz çevirmişti.”

Âyeti kerîme başında bulunan atıf harfî sebebiyle önceki âyete atfedilerek vasılla⁶⁵³ gelmiştir.

Âyeti kerimede hazf⁶⁵⁴ sanatı bulunmaktadır. كَذَّبَ fiilinin mef’ulü hazfedilmiştir. Buradaki hazfın gayesi müşriklerin yalanlarının tümünü kapsadığı içindir.⁶⁵⁵

Ayrıca âyette bulunan وَتَوَلَّى kelimesinin mef’ulü hazf olunmuştur. Bu iki cümlede hazfe başvurulmasının sebebi ise bilinen ve muhatapça kavranan bir konuyu zikrederek, cümleyi uzatmamak, asıl yapılması gereken konuya dikkat çekmek içindir.⁶⁵⁶

3.3.3.33. Otuz Üçüncü Âyet

{ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّى }

“Sonra da çalım sata sata yürüyerek kendi ehline gitmişti.”

Âyeti kerime tertip ve terâhi anlamı ifade eden ثُمَّ atıf harfî sebebiyle bir önceki âyete atfedilerek vasılla⁶⁵⁷ gelmiştir.

⁶⁴⁹ Bknz. s, 17.

⁶⁵⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/1054; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l - Gayb*, 20/213.

⁶⁵¹ Bknz. s, 20.

⁶⁵² Hüseyin Selâme, *el-Î'câzûl-Belâgî fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 378.

⁶⁵³ Bknz. s, 17.

⁶⁵⁴ Bknz. s, 16.

⁶⁵⁵ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 362.

⁶⁵⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5484.

⁶⁵⁷ Bknz. s, 17.

يَنْمَطِي kelimesi ذَهَب fiilindeki failin halidir. Hal cümleleri anlamı zenginleştiren itnâb⁶⁵⁸ sanatına örnek teşkil etmektedir.

3.3.3.34. Otuz Dördüncü Âyet

{ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ }

“Layıktır (o azap) sana layık!”

Âyet isti’nafiyye olarak fasılla⁶⁵⁹ gelmiştir. أُولَى kelimesinin mübtedası takdiri olarak الْعِقَابُ أَوْ الْهَلَاكُ أُولَى “ceza ve helak olmak sana daha layıktır” şeklinde mübteda olarak hazfedilmiş ve belâgat ilminin dallarından olan hazf⁶⁶⁰ sanatına örnek oluşturmuştur. Ayrıca âyette hem te’kid amaçlı hem de tehdidin şiddetini artırmak için ف harfi ile atıf yapılmıştır.⁶⁶¹

ل kelimesinin başındaki ل harfi zaidedir ve te’kid amaçlı getirilmiştir. Buradaki, ل harfinin tahsis (özelleştirme) olarak geldiğini ifade eden alimler bulunmaktadır. Bu şekilde anlamı bu azap sana layıktır, sana yakışır demektir.⁶⁶² Âyette azabın ona has layık olacağını ل harfi ile te’kid edildikten sonra, arkasından aynı kelime tekrar edilerek, bu azabın gelip geçici olmayacağını ebedi olarak hak ettiğine vurgu yapılmaktadır.⁶⁶³

فَأُولَى kelimesi ise takdiri olarak أَوِ الشَّرُّ أَوِ التَّهْدِيدُ “tehdit veya şer sana layık” anlamında mahzuf mübtedanın haberi olarak hazf sanatı kullanılmıştır. Her iki cümlede de haberi kalıpta gelmiş olmasına rağmen tehdit ve beddua anlamında kullanıldığı için mecâz⁶⁶⁴ sanatının örneğine teşkil etmektedir.⁶⁶⁵

Âyette kafiri kınamak ve yermek için üçüncü şahıs zamirinden, ikinci şahıs zamirine dönüş yapılarak iltifat⁶⁶⁶ sanatı kullanılmıştır.⁶⁶⁷

Ruhu’l-Meâni’de أُولَى لَكَ فَأُولَى ifadesindeki أُولَى’nın yakınlık anlamındaki وَلِي kelimesinden türediğini ve asıl kalıp itibariyle ismi tafdil olduğunu ve bu kelimenin zamanla beddua olarak kullanılmasının yaygınlaştığı dile getirilmiştir.⁶⁶⁸

⁶⁵⁸ Bknz. s, 16.

⁶⁵⁹ Bknz. s, 17.

⁶⁶⁰ Bknz. s, 16.

⁶⁶¹ İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, 364.

⁶⁶² Vehbe Zuhayli, *Tefsiru’l-Münir*, 258.

⁶⁶³ Suyuti, *ed-Dürrül-Mensur fi’t-Tefsir bi’l-Me’sur*, çev. Zekeriya Yıldız (İstanbul: Ocak, 2012), 113.

⁶⁶⁴ Bknz. s, 18.

⁶⁶⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/1055.

⁶⁶⁶ Bknz. s, 20.

⁶⁶⁷ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü’t-Tefasir*, 251.

⁶⁶⁸ Alusi, *Ruhu’l Meani*, 15/252.

Âyeti kerîmede **أُولَى** kelimesinin tekrarlanmasında itnâb⁶⁶⁹ ve reddü'l-acüz ale's-sadr⁶⁷⁰ sanatı bulunmaktadır.

3.3.3.35. Otuz Beşinci Âyet

{ تُمْ أُولَى لَكَ فَأُولَى }

“Sonra (bu azap) sana layıktır layık!”

Âyeti kerîme başındaki **تُمْ** edatı ile bir önceki âyete atfedilerek vasılla⁶⁷¹ gelmiştir. Buradaki **تُمْ** edatı için müfessirler farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bir kısmı buradaki **تُمْ** edatının atıf harfî olduğunu ve bu harfin te'kid, tehdit ve terâhi (mühlet) içerdiğini belirtmişlerdir.⁶⁷² Buna göre buradaki **تُمْ** tehdit şiddetinin boyutunu ifade etmek ve bu ifadeyi te'kid etmek için kullanılmıştır. Bir kısım müfessir ise buradaki **تُمْ** edatının bir bağlaç görevi gördüğünü belirtmişlerdir.⁶⁷³

Ayrıca her iki âyette tekrarlanan kelimelerin **تُمْ** ile ayrılmasındaki vurgu ise, bu edatın sadece zaman olarak tertip ve terâhi ifade etmemesi, bazen de öncelik, sonralık ve aralık gözetmeksizin olayların oluş sırasını değil, olayların nasıl olacağının sırasının haber verilmesidir. Bu durumda azabın derecesinin giderek arttığını ifade etmektedir. Âyette zikredilen tehditlerde ikinci tehdit birinci tehditten daha güçlü ve kuvvetli bir şekilde vurgulanmıştır.⁶⁷⁴ Ayrıca yine âyette tekrarlanan kelimeler **أُولَى – فَأُولَى** tehdit ve korkutma hususunda mübalağa için gelmiştir.⁶⁷⁵

3.3.3.36. Otuz Altıncı Âyet

{ أَيْحَسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى }

“İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?”

Âyeti kerîme isti'nafiyye olarak fasılla⁶⁷⁶ gelmiştir. Soru hemzesi inkâri anlamda kullanılmış olup cümle istifhâm-i inkâri ile başlamaktadır. Soru anlamında ifade edilmiştir.

⁶⁶⁹ Bknz. s, 16.

⁶⁷⁰ Bknz. s, 22.

⁶⁷¹ Bknz. s, 17.

⁶⁷² İbn-i Hişam el-Ensari, *Muğnil Lebib*, 124.

⁶⁷³ Celalaeddin es-Suyuti, *ed-Durru'l Mensur fi'-Tefsir bi'l-Me'sur*, 508.

⁶⁷⁴ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh fi Nusûsün mine't-Tenzîl*, 232.

⁶⁷⁵ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, 353.

⁶⁷⁶ Bknz. s, 17.

Fakat aslında azarlama ve kınama gayesiyle mecâz yapılmıştır.⁶⁷⁷ Burada istifhâm üslubunda mecâz yapılmasının nedeni muhatabın aklını uyandırmak ve onu harekete geçirmek içindir.

أَنَّ edatı te'kid⁶⁷⁸ amaçlı kullanılmıştır. Âyette özellikle سُدَّى kelimesi kullanılarak kinâye⁶⁷⁹ yapılmıştır. Arap dilinde سُدَّى kelimesi "başıboş" demektir. Araplar başıboş gezen, önüne ne gelirse istediğini yiyen ve kimseye bir faydası dokunmayan develere إِبِلٌ سُدَّى demektedirler.⁶⁸⁰ أَنْ يُتْرَكَ سُدَّى ifadesi ile insanın yaratılma gayesine bu dünyada başıboş bırakılmayacağına, elbette dünyada yaptığı her amelin hesabının sorulacağına dikkat çekilmektedir.⁶⁸¹ Yine سُدَّى kelimesinde bedi' ilminin dallarından olan idmâc⁶⁸² sanatına başvurulmuş, daha önce geçen kelimelere uygun olarak insanın yaratılış gayesine dikkat çekilmiştir. İnsanın öldükten sonra bile Rabbinin onu terk etmediği ve dünya hayatında yaptıklarını ödüllendirmek ya da cezalandırmak için mutlaka diriltilmesi gerektiğine dikkat çekilmek istenilmiştir.⁶⁸³

سُدَّى kelimesi يُتْرَكَ fiilinin failinden halidir. Hal cümleye zenginlik kattığı için burada itnâb⁶⁸⁴ sanatına örnek teşkil etmektedir.⁶⁸⁵

3.3.3.37. Otuz Yedinci Âyet

{ أَلَمْ يَكُنْ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُُمْنَى }

“O, döl yatağına akıtılan meninin içinden bir nutfe değil miydi?”

Âyeti kerîme isti'nafiyye olarak fasılla⁶⁸⁶ gelmiştir. أَلَمْ ifadesinin başındaki hemze takriri istifhâm harfidir. Takrir metodu mütekellimin, muhatabın ikrarını sağlamak amacıyla kullandığı bir metottur. Takrir de itirafa zorlama yoluna başvurulmuş muhatabın bildiği bir şeyi dile getirmesi amaçlanmaktadır.⁶⁸⁷

⁶⁷⁷ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 364.

⁶⁷⁸ Bknz. s. 14.

⁶⁷⁹ Bknz. s. 18.

⁶⁸⁰ Alusi, *Ruhu'l Meani*, 15/256; Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/210.

⁶⁸¹ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 364.

⁶⁸² Bir anlamı söylerken başka bir anlamında kastedilmesidir. Bknz. el-Kazvini, *et-Telhîs fî ulûmi'l-Belâgat*, 147.

⁶⁸³ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 362.

⁶⁸⁴ Bknz. s. 16.

⁶⁸⁵ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 365.

⁶⁸⁶ Bknz. s. 17.

⁶⁸⁷ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 365.

Âyette bulunan كَانْ fiilinin muzari formu aslında أَلَمْ يَكُنْ şeklinde gelmesi gerekirken أَلَمْ يَكُنْ şeklini alarak sondaki ن harfi hazfedilmiştir.⁶⁸⁸ Buradaki hazif ile alakalı farklı görüşler beyan edilmiştir. İlki buradaki hazfın tahfif amaçlı olduğunu, insanın bir damla sudan yaratıldığını unutmaması vurgulanmıştır. İkincisi ise sûrenin tamamında uygulanan acelecilik özelliğine uygun bir şekilde davranılarak, fiil bir an önce zikredilmiş ve sonundaki ن hazfedilmiştir. Üçüncüsü ise insanın yaratılış serüvenine dikkat çekme kastı bulunmasıdır. İnsanın sadece erkeğin sperminden ya da sadece kadının yumurtasından müteşekkil olmadığını her ikisine de ihtiyaç duyulduğunu ifade etmek içindir.⁶⁸⁹

يُمْنِي - مَنِي kelimeleri arasında cinas ve reddü'l-acüz ale's-sadr sanatları bulunmaktadır.⁶⁹⁰

3.3.3.38. Otuz Sekizinci Âyet

{ ثُمَّ كَانَ عِلْقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى }

“Sonra, kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu yaratıp şekillendirmişti.”

Âyeti kerîme başında bulunan ثُمَّ atıf harfi sebebiyle bir önceki âyete atfedilerek vasılla⁶⁹¹ gelmiştir. Buradaki atıf harfi tertip ve terâhi yani bir sonraki merhaleye geçişi ifade etmektedir.⁶⁹² فَخَلَقَ ifadesi başında bulunan atıf harfi fâ-i takibiyye sebebiyle bir önceki kelimeye atfedilmiştir. Cümleler arasındaki anlam bağı tamdır ve bu da belâgat ilminin sanatlarından olan vaslın en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Âyette hazf⁶⁹³ sanatına örnek teşkil eden فَخَلَقَ ve فَسَوَّى kelimelerinin mef'ulleri hazfedilmiştir. Aslında takdiri olarak فَسَوَّاهُ - فَخَلَقَهُ “onu yarattı ve onu düzenledi” şeklindedir. Ayrıca iki kelime arasında cinâs ve reddü'l-acüz ale's-sadr sanatları bulunmaktadır.⁶⁹⁴

3.3.3.39. Otuz Dokuzuncu Âyet

{ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى }

“Ondan da iki cinsi, erkek ve dişiye var etmişti.”

⁶⁸⁸ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 365.

⁶⁸⁹ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh fî Nusûsün mine't-Tenzîl*, 234.

⁶⁹⁰ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 367.

⁶⁹¹ Bknz. s, 17.

⁶⁹² İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 366.

⁶⁹³ Bknz. s, 16.

⁶⁹⁴ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 368.

Âyeti kerîme başında bulunan ف atıf harfî sebebiyle bir önceki âyete atfedilerek vasılla⁶⁹⁵ gelmiştir. Âyette takdim-te'hir⁶⁹⁶ sanatı bulunmaktadır. جَعَلَ fiiline müteallik olan car-mecrur مِنْهُ kelimesi öneme atfen mef'ul olan الرَّؤُوسِ kelimesine takdim edilmiştir. Ayrıca âyette yer alan مِنْهُ ifadesindeki هُ zamiri, bir önceki âyeti kerimede gelen مَنِیْ kelimesinden bedel olarak gelmiştir. Buradaki müthiş i'câz örneği ise bebeğin cinsiyetinin belirlenmesinde erkeğin suyunun belirleyici özelliği olduğuna dikkat çekme kastı vardır.⁶⁹⁷

وَالْأُنثَى الرَّؤُوسِ kelimesinden bedel olmaktadır. Cümlede bedel atıf harfine gerek olmadan bir konuyu açıklamak için farklı bir kelimenin kullanılmasıdır ki, bu da itnab⁶⁹⁸ sanatının içeriğine dahil olmaktadır. Ayrıca bu iki kelime arasında tıbak⁶⁹⁹ sanatı bulunmaktadır.

Bir önceki âyette yaratma anlamında خَلَق fiili kullanılırken bu âyette جَعَلَ fiilinin kullanılmasının nedeni, جَعَلَ fiilinin mevcut olan bir varlıkta geçerli olup, onu halden hale değiştirmesini ifade etmektedir.⁷⁰⁰

3.3.3.40. Kırkıncı Âyet

{ أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى }

“Peki, bunları yapan Allah’ın, ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?”

Âyeti kerime istifhâmi inkari⁷⁰¹ ile başlamakta olup, başında bulunan hemze istifhâm harfidir⁷⁰² ve takrir için gelmiştir. Buradaki takrir, (onaylatma) soru soran mütekellimin karşı tarafa doğru olanı ikrar ettirmek için kullandığı bir yöntemdir. Aslında muhatap konuyu bilmektedir ve bu soru kastıyla doğru olan şeyi tasdik edip onaylaması istenmektedir. Cümlede aynı zaman da istifhâm üslubunda tevbih (azarlama) kastı taşıdığı için mecâz⁷⁰³ sanatı bulunmaktadır.⁷⁰⁴

Âyette zikredilen ve ismi işaret olan ذَلِكَ kelimesi ile Allah Teâlâ’nın kudretine istinaden istiâre yapılmıştır.⁷⁰⁵ Daha önce ismi geçmediği halde burada müşârun ileyhi işaret etmektedir.

⁶⁹⁵ Bknz. s, 17.

⁶⁹⁶ Bknz. s, 15.

⁶⁹⁷ Mahmud b. Abdurraûf, “fî Mesîrati'l-I'câzi'l-İlmî fi'l-Kur'ân”, (ts.), 214-218.

⁶⁹⁸ Bknz. s, 16.

⁶⁹⁹ Bknz. s, 20.

⁷⁰⁰ İbn Âşûr, Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr, 367.

⁷⁰¹ Bknz. s, 14.

⁷⁰² İbn-i Hişam el-Ensari, Muğnil Lebib, 122.

⁷⁰³ Bknz. s, 18.

⁷⁰⁴ Âlûsî, Ruhu'l Meani, 15/255.

⁷⁰⁵ Âlûsî, Ruhu'l Meani, 15/255.

Bu da sûrenin acelecilik havasına uygun düşmektedir. Çünkü sûrede bulunan önceki âyetlerde ve bu âyette özne zikredilmemiştir.

Âyette لَيْسَ kelimesinin haberi olan بِقَادِرٍ kelimesinin başındaki ب harfî ceri te'kid⁷⁰⁶ amacı taşımaktadır. Kudretin yalnızca Allah Teâlâ'ya ait olduğunu vurgulamak için getirilmiştir.⁷⁰⁷

الْمَوْتَى kelimesi ile يُحْيِي kelimesi arasında tıbak⁷⁰⁸ sanatı bulunmaktadır.⁷⁰⁹ Âyeti kerîmenin bu son cümlesi ile sûrenin başı arasında reddü'l-acz ale's-sadr sanatı bulunmaktadır. Çünkü sûre öldükten sonra dirilmeyi müşriklerin imkânsız görmelerini reddetmekle başlamakta ve onların imkânsız olarak gördüğü iddialarını çürütmek için, delil getirme, şart koşma, tehdit ve azarlama gibi farklı yöntemlerle kelama devam etmekte, Allah'ın ölüleri diriltmeye kadir olduğunu sûrenin sonuna kadar izah ederek ifade etmektedir. Âyetin sonundaki الْمَوْتَى “ölüler” kelimesi tek bir kafire ya da kafirlere has kılınmadan umumi bir hitapla gelmiştir. Fakat anlam bağı olarak ilk âyetlere gitmektedir ve burada kafirler kastedilmektedir. Bu anlam bağı ise belâgat ilminin sanatlarından olan reddü'l-acüz ale's-sadr yani iki şeyden birini cümlenin başında, diğerinin ise cümlenin sonunda getirilmesidir.⁷¹⁰

⁷⁰⁶ Bknz. s, 14.

⁷⁰⁷ Refah Muhammed Ali Zeytuni, *Min Esrari'l-Î'cazi'l-Lügavi ve'l-Beyani fî Sureti'l-Kiyameh*, 9.

⁷⁰⁸ Bknz. s, 20.

⁷⁰⁹ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 368.

⁷¹⁰ İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 367.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Yüce kitabımız Kur'ân'ı Kerîm ilahi vahyin kaynağı olup, kıyâmete kadar bir harfi dahi değişmeden baki kalacak yegâne bir kitaptır. Allah Teâlâ'nın en büyük beyânî mucizesidir. Bu beyânî mucizenin tam olarak anlaşılabilmesi için hicri ikinci ve üçüncü asırdan itibaren Kur'ân dili olan Arapça üzerine yoğunlaşmıştır. Bu dile bu denli yoğunlaşılmasının sebebi ise ilahi vahyin kaynağı olan Kur'ân'ı Kerîmin Arap dili üzerine inmesinden kaynaklanmaktadır. Dil temelli olan bu çalışmada Kıyâmet sûresi Arap Dili ve Belâgatı açısından tahlil edilerek anlaşılmasına çaba gösterilmiştir.

Çalışmanın evvelinde, sûrede geçen kelimeler, kelimenin aslı ve yapısını inceleyen sarf ilmi açısından incelenmiştir. Bu incelemede öncelikli olarak dil temelli tefsirlerden ve lügat ilmi alanında yazılmış klasik ve modern sözlüklerden yararlanılmıştır. Sarf ilmi kelimenin asıl yapısıyla alakalı olduğu için, sûrede sahih, illetli, müfred, cem', müzekker, müennes, malum, mechul, gaiblik ve muhatablık açısından tek tek ele alınarak sûredeki, konumlarına göre açıklanması yapılmıştır.

Sûrede yer alan kelimelerin konumuna göre izahı yapılırken mücerred, mezid, camid bir kelime olduğu tespit edilmiş ve lügat anlamlarıyla beraber açıklanmıştır. Lügat anlamları tespit edilirken kelimelerin kök halleri ve âyet içerisinde yer alan konumlarına göre izah verilerek âyetler arasındaki bağlamın daha net anlaşılmasına olanak sağlanmıştır. Kabul edilen genel görüşe göre sûrede altı yüz yetmiş altı hece harfi, yüz altmış dört kelime, altmış dört tane fiil, yirmi altı tane illetli fiil, elli iki tane isim ve otuz sekiz tane sahih fiil bulunmaktadır.

Daha sonra sûre nahiv ilmi açısından yani i'rab bakımından ele alınarak, sûrede âyetlere yüklenilen manalarda cümle yapısı ve kelimelerin diziliş sırasının da etkisi ortaya konulmuştur. İsim ve fiil cümlelerinin yer aldığı sûrede, Kur'ân'ı Kerîmin siyâk-sibâk bağlamında bütünü esas alınarak, cümle yapılarının sübut ifade ettiği yerlerde isim cümlesi, tecessüm ve istimrar gerektiren yerlerde fiil cümlelerinin tercih edildiği görülmektedir.

Sûrede yer alan edatların gelişi güzel olmadığı, lafız ve manaya zenginlik kattığı, ayrıca vurgu, önem, tevbih, ikaz ve onaylatma gibi durumlarda özellikle edatların kullanıldığı görülmüştür. Yine âyetlerde yer alan zamirlerin azarlama gayesi taşıyan âyetlerde, direk muhatab zahirinin getirildiği, muktezayı hale uygun olarak tekrar gaib zamirine dönüldüğü görülmüştür. Bu tespit bizlere Kur'ân-ı Kerîmde yer alan hiçbir harfin, zamirin veya kelimenin gelişi güzel olmadığını, özenle seçildiğini ve mutlaka bir anlam ifade ettiğini göstermektedir.

Ayrıca sûrede yirmi dokuz tane fiil cümlesi, mübteda ve haberden oluşan on dört tane isim cümlesi, otuz tane atıf harfi ve on sekiz tane harfi cer olduğu tespit edilmiştir.

Sûrede, belâgat ilmi sanatlarının tek tek işlendiğini müşâhede etmekteyiz. Sûrede anlam bütünlüğüne zenginlik katan mecâz, istiâre, takdim-te'hir, iltifat, itnâb ve diğer belâgat ilmi sanatlarına sıkça başvurularak sehl-i mümteni bir tarzda en doğru üslubun terkiplere yerleştirildiğini görmekteyiz. Kur'ân-ı Kerîm'in i'cazi yönleri Kıyâmet sûresinde gerek kelime gerek cümle bağlamında görülmektedir. Kelimeler özenle seçilmiş, cümleler arasındaki bağlantılar mucizevi bir şekilde terkip edilmiştir. Sözün kısa tutulduğu yerlerde hazf sanatına başvurulmuş, uzun ve ayrıntılı anlatılması gereken kısımlarda ise itnâb sanatına başvurularak muhatabın kavrama yeteneğine katkı sağlayacak şekilde tasvir edilmiştir.

Sûre ilk olarak kıyâmet gününe yemin ile başlamış ve lafzen “kıyâmet” kelimesi zikredilmiştir. Fakat sonraki âyetlerde kıyâmet gününden hep “o gün” diye bahsederek, kıyâmetin mutlaka olacağını ama ne zaman vuku bulacağını insanlar tarafından bilenemeyeceğine, yine insanın acziyetine vurgu yapılmıştır.

Ayrıca sûrede yer alan bazı âyetlerde günümüz biliminin bile aciz kaldığı birçok konu ve detay bin dört yüz yıl evvel öncesinden açıklanmıştır.

Sûrede özellikle “parmak uçları” zikredilerek dünya üzerindeki en sağlam güvenlik sistemi olan daktiloskopi ilmine işaretle Kur'ân'da yaş, kuru her şeyin varlığı bir kez daha anlaşılmıştır. Yine “kemikler” lafzı zikredilerek insan vücudunda bulunan kemiklere atıfta bulunulmuştur. İnsan bedeninde yer alan bu kadar kemiği yaratan yaratıcının tekrar o kemikleri diriltmeye kadir olduğu vurgulanarak, inanmak istemeyen kafirlerin delilleri çürütülmüştür.

Ölmek üzere olan kişinin çaresizliğinin tasvir edildiği âyetlerde kişinin bir şifacı arayacağı, artık kendisine yardım edecek kimsenin bulunamayacağını, o gün sığınılacak tek yerin Rabbinin huzuru olduğunu anlayacağı zikredilerek, insanın heva-i nefse uymasının bedelinin ağır olacağına işaret edilmiştir. Bu âyeti kerîmelerin devamında insanın bir damla sudan yaratıldığına ve acziyetine vurgu yapılarak, sonradan kan pıhtısına ve son olarak embriyo olarak var edilip, ona şekil (tesviye) verildiğini peyderpey anlatılarak bedi' ilminin konusu içerisinde yer alan taksim sanatının en güzel örneklerini oluşturmuştur. Ayrıca insanın dünyaya gelme serüveninde erkeğin sperminin tek başına yeterli olamayacağını, kadının da mutlaka olması gerektiğini, insanın iki cinsten (erkek-dişi) yaratıldığını gerek âyette zikredilen lafızlarla gerek âyet içerisinde yer alan kelimelerdeki haziflerle vurgu yapılarak dikkat çekilmiştir.

Yine kıyâmet günü insanların iki gruba ayrılacağını, iman edip tasdik edenlerin yüzlerinin apaydınlık olacağını, haktan yüz çevirip yalanlayan kimselerin ise, yüzlerinin

kapkara kesileceğini ve kendilerinin bel kemiklerini kıran büyük bir felakete uğratılacakları anlatılmaktadır.

Ayrıca sûrede bir nizam ve tertip olduğu âyetlerdeki ikilemeler, tezatlık barındırından kelimeler, âyet grupları içerisinde yer alan mukabeleler (karşılaştırma) ışığında tespit edilmiştir. Âyeti kerimelerde Güneş, ay, erkek, dişi, yüzleri parlayan ve yüzleri kapkara kesilen kimseler, insanın yaptığı ve yapmadığı davranışlar zikredilerek ikili düzene işaret edilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada Kıyâmet süresi, Arap dili ve Belâgatinin alt ilimleri olan sarf, nahiv, lügat ve belâgat ilimleri açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Bu ilimler ışığında Kıyamet süresi hakkında yazılan eski ve yeni eserlerden istifade edilmiştir. Alimlerin dil bağlamında süre üzerindeki tartışmalarına yer verilerek retorik sonuçlara ulaşılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in dil yönünden mucizevi boyutlarını görmek isteyen kimselere ve bundan sonraki ilmi çalışmalara örnek olmasını temenni ettiğimiz sûre temelli bir Meâni'l Kur'ân çalışması gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abbas, Hasan. *en-Nahvil Vafi*. Kahire: Darul Mearif, 3. Basım, t.y.
- Abbasî, Ebu'l-Abbas Abdullah b. Muhammed el-Mu'tez Billah. *el-Bedî fi'l-Bedî*. Beyrut: Dâru'l- Cîl, 1990.
- Abdü's-Semî' Muhammed, Ahmed. *el-Meâcimü'l-Arabiyye*. Daru'l-Fikri'l Arabiyye, 1969.
- Akbabaöz, Okan. Eşkâle Dayalı Kimliklendirmeden Kriminal Kimliklendirmeye: Osmanlı İç Güvenliğinde Biyometrik Unsurlar.
- Akbal, R. *Avamil'in İzahı*. İstanbul: Enes Kitabevi, 1996.
- Akdağ, Hasan. *Arap Dilinde Edatlar*. Konya: Tekin Kitabevi, 1981.
- Ali el-Carim, Mustafa Emin. *el-Belâgatü'l-Vâziha*. Beyrut: Daru'l-Kalem, t.y.
- Ali el-Carim, Mustafa Emin. *en-Nahvü'l Vadih*. İstanbul: Rağbet, 2016.
- Ali er-Razi el-Cessas, İmam Ebu Bekir Ahmed. *Ahkamu'l Kur'an*. İstanbul: İtisam, 2018.
- Altın, Mehmet. "Kur'an'da Te'kid Üslupları ve Çeşitleri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/18 (2017), 168-186.
- Alusi. *Ruhu'l Meani*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1994.
- Andurrauf, Mahmud. *Fî Mesîrati'l-İ'câzi'l-İlmî fi'l-Kur'an*.
- Anter, Abdülhamîd. *Tasrîfü'l-Ef'âl ve Mukaddimetü's-Sarf*, t.y.
- Arslan, Mehmet Ali. *Zuruf-Arapçada Zarflar*. Diyarbakır: Seyda Kitap, 2. Basım, 2014.
- Bağdâdî, Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî. *el-Hasa'is*. çev. Muhammed Ali en-Neccar. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2003.
- Bağdâdî, Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî. *et-Tasrîfü'l-Mülûkî*. Beyrut: Daru'l-Fikri'l Arabiyye, 1998.
- Bedî' Ya'kûb, İmîl. *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fi'l-Cumu'*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2004.
- Beydavi. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l Reşid, 2000.
- Birgivi, İmam. *Mecmuatü'n-Nahiv*. İstanbul: Muallim Neşriyat, 2021.
- Bolelli, Nusrettin. *Belagat (Beyan- Me'ânî, Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı)*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Ruhu'l-Beyan*. çev. Ömer Faruk Hilmi. İstanbul: Fatih, t.y.
- Cahiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, t.y.
- Cami, Abdurrahman bin Ahmed Nureddin. *Molla Cami*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2016.
- Cevâd, Ali. *el-Mufasssal fi Târîhu'l-Arab Kable'l-İslam*. Beyrut: Al-ilmiyah, 1993.
- Cevziyye, İbn Kayyım. *et-Tibyan fi Aksami'l-Kur'an*. Beyrut: ed-Da'ved, 1982.

- Cürcani, Abdülkahir. *Esrâru'l-Belâga*. Kahire: Darul Kütübül İlmiyye, 2002.
- Cürcânî, Ali İbn-i Muhammed es-Seyid eş-Şerif. *Kitâbu't-Tarifât*. Beyrut: Daru Mecid, 1997.
- Cürcânî, Ebu Bekr Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed. *Delâilu'l İ'câz fî İlmi'l-Meânî*. Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1992.
- Çetin, Abdurrahman. *Sekte*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- Çetli, Elif vd. "Adli Bilimlerde DNA Parmak İzine Adli Genetik ve Adli Antropolojik Bakış". *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 8/4 (2019), 1545-1556.
- Dahdâh. *Mu'cemu'n-Nahvi'l-Arabî*. Lübnan: Mektebet el-Rüşd, 1996.
- Dayf, Ahmed Şevkî Abdüsselâm. *el-Medarîsu'n-Nahviyye*. Kahire: Darul Mearif, 1992.
- Dayf, Ahmed Şevkî Abdüsselâm. *el-Asru'l-İslâmî Tarihu'l-Edebil-Arabî*. Kahire: Darul Mearif, t.y.
- Demagani, Hüseyin Muhammed. *Kamusul Kuran*. Beyrut, 4. Basım, 1983.
- Ebû'l-Abbâs Muhammed bi Yezîd b. el-Müberred. *el-Muktedab*. Kahire, 1994.
- Efgânî, Said. *Min Târîhi'n-Nahv*. Beyrut, 1978.
- Endelüsî, Ebû Hayyân. *el-Bahru'l-Muhît*. Darul Kütübül İlmiyye, 1997.
- Ensari, İbn-i Hişam. *Kavaid'ül İ'rab*. İstanbul, 1999.
- Ensari, İbn-i Hişam. *Muğnil Lebîb*. Riyad: Mektebet el-Rüşd, 2006.
- Ensari, İbn-i Hişam. *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellü's-Sada*. Beyrut: Al-ilmiyah, 4. Basım, 2004.
- Esmer, Racî. *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fî İlmi's-Sarf*. Lübnan: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- Fâdıl, Sâlih es-Sâmarrâî. *Ala Tarîqi't-Tefsîri'l-Beyanî*. Mısır: Daru Mecid, 2022.
- Fâdıl, Salih. *Lemesâtün Beyâniyyeh fî Nusûsün Mine't-Tenzîl*. Amman: Daru'l Reşid, 2001.
- Fazl, Hasan Abbas. *el-Belâgatü Fünûnuha ve Efnânuha: İlmu'l-Meânî*. Amman: Dâru'l-Furkân, 1998.
- Firuzabadi. *el-Kamusü'l-Muhit*. Mısır, 1980.
- Güneş, Kadir. *Arapça-Türkçe Sözlük*. 1 Cilt. İstanbul: Mektep Yayınları, 2011.
- Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1985.
- Hamelâvî, Ahmed. *Şeze'l-'Arf fî-Fenni's-Sarf*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2002.
- Hammâd el-Fârâbî Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl. *es-Sihâh Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*. Kahire: Daru'l-Hadi, 2009.
- Hasirizade Elif Efendi. *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.

- Hasirizade Elif Efendi. *Muhtâru'l-Enbâ' Fi'l-Hurûf Ve'z-Zurûf Ve Ba'Zi'l-Esmâ*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Hudari, Muhammed b. Mustafa b. Hasan. *Haşiyet'ul-Hudari 'ala İbn 'Akil*. Kahire: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1986.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: ed-Dârü't-Tunusiyye, 1984.
- İbn-i Faris. *Mu'cemi Mukayesil-Luga*. t.y.
- İbni Kesir. *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*. 16 Cilt. Beyrut, 2000.
- İbni Manzûr. *Lisanül Arab*. Kum-İran: Havze, 1363.
- İbrahim, Ebu Muhammed Tayyib. *İ'rabül Kur'anil Kerim*. Beyrut: Darul Nafaes, 2001.
- İmam Kurtubi. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*. Beyrut: Risale Yayınları, 1. Basım, 2006.
- İsfahânî, Râgîb. *Müfredat*. İstanbul: Çıra, 7. Basım, 2022.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 7. Basım, 2020.
- Kaşeli, Ali Rıza. *İzhar Tercümesi*. İstanbul: Enes Kitabevi, 1997.
- Kazvîni eş-Şâfiî, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed *el-İzâh fi Ulûmi'l-Belâga*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2003.
- Kazvini, Ebu'l-Meâlî Celâlüddîn el- Hatîb Muhammed b. Abdurrahman. *et-Telhîs fi Ulûmi'l-Belâgat*. Beyrut: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 2002.
- Kılıçarslan, Mehmet- Kays Harputlu, Ahmet. *Nahiv Edatları Sözlüğü*. İstanbul: Akdem Yayınları, t.y.
- Lugavî, Ebü't-Tayyib. *Merâtibü'n-Nahviyyîn*. Mısır: Mektebetü'l-Asriyye, t.y.
- Maturidi, Ebu Mansur. *Te'vilatül-Kur'an*. 18 Cilt. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007.
- Mehmed Zihni Efendi. *el-Muktedab*. İstanbul: Mürebbiye, 1303.
- Merağî, Ahmed Mustafa. *Ulûmu'l-Belâga el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî*. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 1993.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Nabi, Ali Mahmut. *el-Kamil Fi's-Sarf ve'n-Nahv el-Kitabü's-Sani es-Sarf*. Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabi, t.y.
- Nahvî, İbn Hişâm. *Nüzhetü't-Tarf fi İlmi's-Sarf*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1898.
- Nesefî, Ebu'l-Berekat Abdullah ibn Ahmed. *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*. çev. Harun Ünal. İstanbul: Ravza, 2003.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât. *Medâriku't Tenzil ve Hakaiku't Te'vil*. Beyrut: Risale Yayınları, 2000.

- Nuhâs, Hişâm. *Mu'cem Fisahi'l-âmmiye*. Lübnan: el-Mektebetü'l Lübnan, 1997.
- Okuyan, Mehmet. *Kısa Surelerin Tefsiri*. 4 Cilt. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 3. Basım, 2012.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l- Gayb*. 23 Cilt. Huzur, 2002.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-Gayb*. çev. Suat Yıldırım vd. İstanbul: Huzur, t.y.
- Rummânî Ebu'l-Hasan Ali b. Îsâ b. Ali. *Selâsu Resâil fi Î'câzi'l-Kur'an: en-Nüket fi Î'câzi'l-Kur'an*. Kahire: Dâru'l-Maarif, 1976.
- Sâbit es-Semânî, Ömer. *et-Tasrîf*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999.
- Sabuni, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefasir*. 7 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 10. Basım, 2020.
- Sâmârâî, İbrahim. *Suâlâtü Nâfi b. el-Ezrak ilâ Abdillâh b. Abbâs*. Bağdat: Matbaatü'l-meârif, 1968.
- Sâmarrâî, İbrâhîm. *el-Fi'lu Zemenuh ve Ebniyetuh*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, t.y.
- Sâmîrî, Abdullah b. Hüseyin İbn Hasenûn-Ebû Ahmed. *el-Lügât fi'l-Kur'an*. Kahire: Matbaatü'r-Risale, 1946.
- Sarı, Mevlüt. *el-Mevarid*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1984.
- Sekkâkî, Ebu Ya'kub Sırâcüddin b. Ebu Bekr b. Muhammed b. Ali Yusuf. *Miftâhu'l-Ulûm*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1987.
- Selâme, Muhammed Hüseyin. *el-Î'câzûl-Belâgî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Daru'l-Kalem, 2002.
- Sermari, Ebu Cafer Ahmed Abdullah. *Kitabu'l Bina*. İstanbul: Karaca Yayınevi, 2006.
- Sibeveyh. *el-Kitab*. 8 Cilt. Riyad, 1983.
- Suyuti, Celâleddin. *ed-Durru'l Mensur fi't-Tefsir bi'l-Me'sur*. Beyrut: Müzdelife Kitabevi, 2003.
- Suyuti. *ed-Dürrül-Mensur fi't-Tefsir bi'l-Me'sur*. çev. Zekeriya Yıldız. İstanbul: Ocak, 2012.
- Suyuti. *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*. Beyrut: Daru Mecid, 1993.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *Hem'u'l-Hevâmi' fi Şerhi Cem'il-Cevâmi*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2011.
- Süyûtî, Mahallî-Celâleddin Celâleddin. *Tefs'iru'l-Celaleyn*. 5 Cilt. İstanbul: Enes Kitabevi, t.y.
- Şerkâvî İkbâl, Ahmed. *Mu'cemü'l-Meâcim*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993.
- Taberi, İbni Cerir. *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l Kur'an*. 9 Cilt. İstanbul: Hisar, 1996.
- Tantâvî, Muhammed. *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n- Nuhât*. Kahire: Daru'l-Kalem, t.y.
- Topaloğlu, Uğur vd. "Kemik Doku ve Kemikleşme Çeşitleri". *Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*.

- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Çelik-Şura, 1990.
- Yesui, Luvis Ma'luf. *el-Müncid fi-Lugati ve'l-A'lam*. Beyrut: Daru'l Meşrik, 1986.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *el-Cumel fi'n-Nahvi*. Beyrut: Dâru'l-Emel, 1984.
- Zemahşeri. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Âkavîl*. Beyrut: Daru'l-Kalem, 2001.
- Zemahşeri. *el-Keşşaf*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 2009.
- Zemahşerî. *el-Mufasssal*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 2009.
- Zemahşeri. *Esasü'l-Belaga*. Kahire: Daru'l-Kütüb, 1922.
- Zerzur Adnan, Muhammed. *Ulûmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1991.
- Zeytuni, Refah Muhammed Ali. *Min Esrari'l-İ'cazi'l-Lügavi ve'l-Beyani fi Sureti'l-Kiyameh*, t.y.
- Zeyyâd, Ahmed Hassan. *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*. Mısır: Dâru'l-Nehdâh, t.y.
- Zuhayli, Vehbe. *Tefsiru'l-Münir*. Risale Yayınları, t.y.
- Zübeydî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Abdillâh b. Mezhic. *Tabakâtü'n-Nahviyyîn ve'l-Lugaviyyîn*. Kahire: Daru'l Mearif, t.y.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhîlu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut, 1988.

EKLER

Ek 1. Kıyâmet Sûresinde Bulunan Fiiller

Sâlim Fiil		Mehmüz Fiil	Muzaaf Fiil
حَسَفَ	يَحْسِبُ	أَخَرُ	تُحِبُّونَ
قَدَّمَ	كَذَّبَ	قَرَأْنَا	التَّقَاتِ
لِتَعْجَلَ	نَجْمَعُ	يَسْئَلُ	تَنْظُرُ
صَدَّقَ	ذَهَبَ	يَنْبَأُ	الْمَقَرُّ
فَجَعَلَ	يُفْعَلُ		الْمُسْتَقَرُّ
أَفْسِمُ	لِيَفْجُرَ		رَبِّ
فَاتَّيَعَ	فَخَلَقَ		
بَرَقَ			

Ek 2. Kıyâmet Sûresinde Bulunan İletli Fiiller ve İsimler

Nakıs Fiil	Ecvef fiil	Lefif Fiil	Misal Fiil
صَلَّى	الْمَوْتَى	أُولَى	وَزَرَ
أَلْقَى	الْمَسَاقُ	يُحْيِي	تَذُرُونَ
النَّارِاقِي	يَكُ	فَسَوَّى	
رَاقٍ	بَيَّانُهُ	تَوَلَّى	
يُؤْمِنِي	قِيلَ	نُسَوَّى	
يَتَمَطَّى	يَقُولُ		
	يُرِيدُ		
	الْقِيَامَةِ		
	لِلْوَامَةِ		

Ek 3. Kıyâmet Sûresinde Bulunan İsimler

مَعَاذِيرُهُ	الشَّمْسُ	قَادِرٍ	عِظَامُهُ	الْقِيَامَةِ
فُرْأَنُهُ	الْمَقَرُّ	يَوْمٍ	قَادِرِينَ	النَّفْسِ
الْعَاجِلَةَ	الْمُسْتَقَرُّ	الْبَصَرُ	بَنَاتُهُ	اللَّوَامَةِ
الْأَجْرَةَ	يَوْمِذٍ	الْقَمَرُ	أَمَامَهُ	الْإِنْسَانِ
فَاقِرَةً	بَاسِرَةً	نَاطِرَةً	وُجُوهُ	نَاصِرَةً
رَبِّكَ	الْمَسَاقُ	السَّاقُ	الْفِرَاقُ	رَاقٍ
عَلَقَةً	مَنِيٍّ	نُطْقَةً	سُدًى	أَهْلِهِ
		الْأُنْثَى	الدَّكْرَ	الرَّوْجَيْنِ

Ek 4. Kıyâmet Sûresinde Bulunan Mezid Fiiller ve İsimler

Babı إِفْعَال	Babı تَفْعِيل	Babı تَفَعُّل	Babı إِفْتِعَالًا	Babı إِسْتِفْعَال
أَقْسِمُ	نُسَوِّى	الْتَرَاقَى	فَاتَّبِعْ	الْمُسْتَفْعِرُ
يُرِيدُ	يُنَبِّؤُوا	تَوَلَّى	الْتَفَتِ	
أَلْقَى	قَدَّمَ	يَتَمَطَّى		
تُحِبُّونَ	أَخَّرَ			
يُفْعَلُ	تُحَرِّكُ			
أُولَى	صَدَّقَ			
يُؤْمَنَى	صَلَّى			
يُحْيَى	كَذَّبَ			
	فَسَوَّى			

ÖZ GEÇMİŞ**ZEHRA ÖZTÜRK****Öğrenim Bilgisi**

Yüksek Lisans	Amasya Üniversitesi (Devam Ediyor)
Başlangıç bitiş tarihi	...Ana Bilim Dalı (Danışmanın unvanı adı SOYADI)
Lisans	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Başlangıç bitiş tarihi	...Ana Bilim Dalı (Danışmanın unvanı adı SOYADI)

Eserler